ACADEMIA ROMÂNĂ
STUDII ŞI CERCETĂRI
XL

OBSERVAŢII ŞI PROBLEME BĂNĂŢENE

DE

N. IORGA
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ. BUCUREŞTI, 1940

OBSERVAŢII ŞI PROBLEME BĂNĂŢENE

« Noi, Românii bănăţeni, chiar să nu putem arăta niciun privilegiu şi niciun document scris din timpuri întunecoase şi furtunoase despre starea noastră politică şi ierarhică, nu ni pasă ».

P. Drăgălina

I. IZVOARE ALE ALTEI ISTORII A BANATULUI

Istoria Banatului nu s'a scris până acum. Aceasta cu toată vechea încercare, atât de meritoasă prin multele ştiri pe care le cuprinde, a lui Grisellini, tradus şi la noi, dar al cărui caracter însuşi rămâne să fie lămurit, ceea ce voiu încerca aici chiar, în ce priveşte pe acest Italian din Veneţia, rămas Italian, pe care l-a chemat prin anii 1770, supt « administratorul » Brigido, guvernul imperial în Banat.

Ajunge a se spune că tot rostul atât de însemnatei lucrări [1]) e să arăte ce mare operă de civilizaţie, — adăugim şi precizăm: materială, — s'a înfăptuit supt buna gospodărie, cu intenţii fiscale, dar, dela o vreme, şi cu intenţii de reformă « filosofică » prin Casa de Austria. Ea e înălţată atât de elocvent, descriindu-se frumuseţile unei ţări înnoite, încât prefaţa cuprinzând aceste laude ar merita să fie tradusă româneşte pentru a fi răspândită astăzi. Istoric şi arheolog,

[1]) *Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des temeswarer Banats in Briefen an Standesgenossen und Gelehrten*, I-II, Viena, 1780. Ediţia întâia a apărut însă la Veneţia, cu frumoase planşe după desemnuri originale, dintre care unul e reprodus de d. J. Miloia, în *Analele Banatului*, II, p. 97. Se traduce descrierea Timişoarei, de acelaşi, *ibid.*, p. 65 şi urm. Se intitulează « membru de onoare al mai multor Academii şi secretar al Societăţii c. r. pentru înnoirea *(Aufnahme)* agriculturii, artelor, manufacturilor şi negoţului la Milan ». Citează şi o descriere a districtului Lugoj de consilierul Schmidt (p. 113, nota 2). Se pomeneşte şi « celebrul Cantemir »; p. 224. După redactarea acestor pagini s'a adaus lucrarea d-lui Aurel Cosma, *Urme de viaţă italiană în Banat*, din ziarul *Dacia*, Noemvrie 1939.

acest frate de rasă al nostru, așezat lângă acel Latin care-l invitase (poate și guvernatorul Timișoarei, Ioan de Soro, căruia i se dedică prima scrisoare, să fie de aceeași rasă), se ocupă, după cât știe și poate găsi, de un trecut pe care-l ridică până la Dacii lui Decebal. Toată partea aceasta a rămas, firește, cu totul în urmă, de și pentru secolul al XVIII-lea se cuprind și știri originale și de sigur prețioase. Dar cea mai mare însemnătate o are această întinsă lucrare prin descrierea populației: după ce se întinde foarte larg asupra ciudățeniei Țiganilor, Grisellini consacră Românilor [1]), « Romanodacilor », toată scrisoarea a VII-a, și aici, alături de o arheologie aproape netrebnică, se află cea mai simpatică prezintare a unui popor care, prin recunoașterea originii romane, i se prezintă ca înfrățit. Doar dacă nu admite frumusețea femeilor [2])... Un alt capitol e închinat limbii, care-l interesează așa de mult, și el e dedicat vestitului istoric al literaturii italiene, abatele Ieronim Tiraboschi, care a trebuit astfel să cunoască tot ce asamănă această limbă, atât de puțin cunoscută, de glorioasa italiană: i se pare autorului că abatele s'ar fi lămurit mai bine asupra originii limbii italiene, cunoscând pe a noastră [3]); el fixează, ca și abatele Maffei, și deosebirea între latina scrisă și cea vorbită [4]).

Ceea ce s'a făcut apoi cu multă tragere de inimă și cu oarecare cunoștință a împrejurărilor locale, dar fără obișnuința elucidării problemelor de caracter general, începând dela un Tincu Velea, Bănățean, așezat în Secaș, scriitor care, dă și pagini despre Banat [5]), și până la răbdătorul, clarul

---

[1]) Cuvinte de salutare și sudălmi românești; p. 227.

[2]) *Ibid.*, p. 215. Se semnalează inocularea populară contra *bubatului;* pp. 221—2.

[3]) Nu se uită nici venețianul *aide* (haide); p. 245, nota 3. Se caută și asămănări cu friulana; p. 249, nota 7.

[4]) Pp. 256—7. Se înlătură teoria « barbarizării ». Partea a doua e consacrată geografiei fizice, pe baza călătoriilor personale (cea din 1795; II, p. 16, nota 1). Se dedică scrisori și abatelui Spallanzani, care și el a fost la noi. Se mai citează și *Briefe über mineralogische Gegenstände auf einer Reise durch das temeswarer Banat,* de von Born.

[5]) *Istoriora bisericească politico-națiunale a Românilor preste tot, mai ales a celor ortodocși-orientali din Austria și cu distincțiunea Bănățeanilor, față cu pretensiunile ierarhice și politice ale colonilor serbesci din Austria, după tradițiuni, monumente și documente istorice,* Sibiiu 1865. Cf. și *Timisiana,* arheologice, ale lui August Treboniu Laurian, în *Magazinul Istoric* (și extras).

rezumat al lui Drăgălina [1]), — și nu vorbesc de cercetări, ca ale răposatului Gheorghe Popoviciu, cu privire și la viața religioasă a acestei regiuni [2]) —, nu cuprinde ceea ce ar fi de dorit mai mult și ceea ce firește nu întrase nici în programul Austriecilor cari au cerut cartea lui Grisellini și nici în mijloacele acestui om străin, sosit de puțină vreme în regiune, cu atât mai puțin a Germanului L. Böhm [3]), a harnicului cercetător maghiar Frederic Pesty [4]), adecă: *desvoltarea neîntreruptă a unei vieți de caracter dacic sau celto-dacic la început, roman pe urmă, apoi romanic, în sfârșit românesc*, oricare ar fi fost amestecul cu națiuni străine de-a-lungul a peste două mii de ani. Această expunere, *de caracter organic și în forme de sinteză*, cred că va trebui fără îndoială reluată și după constatările pe care le-am putut face în timpul câtorva săptămâni de petrecere în Banat, și problemele pe care caut a le ridica vor trebui și ele să fie reexaminate pe baza unei cunoștințe mai largi a izvoarelor.

Aceste izvoare se găsesc în mare parte bine păstrate, dar necercetate, pentru vremea nouă, mai de nimeni. Mă gândesc mai ales la următoarele două categorii: administrația bănățeană, cea militară, cea fiscală, a lăsat o mare cantitate de acte, din care doar s'a scos ceva de un entusiast cercetător

[1]) *Din istoria Banatului Severin*, 3 vol., Caransebeș 1899.

[2]) *Istoria Românilor bănățeni*, Lugoj, 1904: De fapt avem a face cu o lucrare foarte întinsă, cu citația izvoarelor, indigene și străine, adunate cu o deosebită sârguință. Se începe încă de la preistorie, pentru care nu se pot aduce, firește, decât generalități fără valoare astăzi. Trecutul roman se bucură de o largă expunere, în mai multe capitole, și actele sunt consacrate, cu mai mult sau mai puțin rost, tuturor năvălirilor barbare, după un rău obiceiu al istoriografiei noastre. Se ajunge, după peste o sută de pagini, și în capitolul XII, abia la capătul acestei expuneri privitoare la timpurile medievale. Ce urmează e prezentat tot supt rubrica stăpânirii străine (ungară și turcă). Biserica ocupă, pentru secolul al XVII-lea, capitolul XVI. Importante, prin multele amănunte, culese din tot felul de lucrări moderne, sunt capitolele XVI, XVII și XVIII, consacrate timpurilor moderne. Pentru toată această parte mai ales se poate recurge la opera clericului bănățean.

[3]) V., despre cartea lui, Anexa. Cf. Schwicker, *Geschichte des temeser Banats*; Vanicek, *Specialgeschichte der Militärgränze*, Viena, 1875, 3 vol., și Iuliu Vuia, *Școalele românești bănățene, în secolul al XVIII*, Orăștie, 1896 (lucrare foarte bogată și sigură, și cu portretul lui Constantin Diaconovici Loga).

[4]) *A szörényi bánság és szörény vármegye története*, 3 vol., Budapesta 1877—8. Un volum de istorie, al doilea de monografii locale pentru toate localitățile, al treilea de documente (reproduse de N. Densusianu, în colecția «Hurmuzaki»). Cf. și, de același, *A szörényi vármegyei hajdani oláh kerületek* și *Krassó vármegye*, 2 vol.

al trecutului regiunii sale, d-l Simeon Samson Moldovan[1]), în deosebite broșuri, dintre care cea mai importantă privește locul său de origine, Oravița, a cării valoare supt toate raporturile este înfățișată pe larg; sunt, fără îndoială, cu miile și zecile de mii și hârtii cu totul netrebnice, care ar putea fi și aruncate, cum am constatat eu însumi atunci când am fost întrebat asupra valorii arhivei rămase dela una din formațiile militare austriace în Timișoara, dar între lucrurile care n'au nicio importanță în ele înseși și cu atât mai puțin în ce privește elementul românesc se găsesc mențiuni ca acelea relevate de d. Moldovan într'un alt studiu, asupra originii Bufenilor veniți din Oltenia, a «țerenilor», care, bine interpretate, pot să arunce o lumină puternică asupra unei întregi stări de lucruri. Cercetarea de care vorbesc ar trebui să se facă metodic, de oameni modești și muncitori, pe cari să nu-i desguste necontenita întoarcere a foilor în registre sau orbecăirea obositoare în acte separate, unde utilul și superfluul se amestecă în fiecare moment.

Un alt mijloc de informație care n'a fost aproape de loc întrebuințat este acela al protocoalelor, pe care foarte multe din biserici le păstrează într'un dulap anume și care sunt

---

[1]) V. mai departe. Cf. studiile din *Analele Banatului* (1928—31) și *Almanahul Banatului*, 1929—31; p. 17 și urm. (cf. II, p. 31 și urm.), Ioan Lotreanu, *Monografia Banatului*, Timișoara, 1935; Romulus S. Molin, *Românii din Banat*, ed. a 2-a, Craiova, 1932 (scurtă privire luminoasă mai ales asupra folklorului); mai noua ediție de acte a ofițerului Gr. Popiți, *Date și documente bănățene (1728—1887)*, Timișoara, 1939.

Despre Eftimie Murgu și epoca sa, d. Ioachim Miloia, *An.*, I, p. 17 și urm.; (cf. II, p. 91 și urm.); despre *Valea Almăjului*, d. Petru Nemoianu, *ibid.* II, p. 53 și urm.; despre *Districtus Valachorum*, d. Iuliu Vuia, *ibid.*, p. 65 și urm.; Iulie—Dec., pp. 12 și urm.; despre sistemele de apărare, d. Emil Panuca, *ibid.*, III, no. 1, p. 35 și urm.; despre colonizări, d. Ilie Ghenadie, *ibid.*, no. 2, p. 4 și urm.; no. 6, p. 15 și urm. canonicul N. Brânzeu, *Alm.*, I, p. 36 și urm.; apoi note despre balada bănățeană, de d. Lucian Costin, *ibid.*, p. 67 și urm., despre luptele cu ierarhia sârbească, de păr. Tiberiu Mărgineanțu, *ibid.*, p. 72 și urm. și după cartea lui Borovszki,—despre părțile timișene—,despre Bocșa, de răposatul Mihail Gașpar, *ibid.*, p. 94 și urm. — bogat fragment dintr'o lucrare întinsă —, despre orașul Bozoviciu,—formă literară—*ibid.*, p. 124 și urm., despre folklor, de d. Lucian Costin, II, p. 53 și urm., despre privilegiile românești, de d. Sim. Sam. Moldovan, *ibid.*, p. 59 și urm.; despre Bojinca, de d. Iuliu Vuia, p. 67 și urm., despre raporturile cu Sârbii, de d. P. Nemoianu, *ibid.*, III, p. 47 și urm., despre episcopul Iosif, la începutul secolului al XVI-lea, de d. P. Bizerea, *ibid.*, p. 85 și urm.

un adevărat model de caligrafie, arătând respectul cu care scriitorul trata ordinele acestea venite dela organul bisericesc ierarhic. Se vede acolo de sigur și o politică de Stat căreia îi era supusă Biserica ortodoxă, se vede preocupația specială, de caracter și gospodăresc și confesional, a Vlădicilor sârbi de pe vremuri, dar se vede și întreaga viață populară care prin asemenea ordonanțări a fost supusă unui regim de care se resimt și până astăzi urmașii acelora cari au întrat în astfel de alcătuiri.

Protocoalele n'am avut vreme să le văd: mă mulțămesc să spun că ele se găsesc în cea mai bună stare la Moldova Românească, la Pecinișca de lângă Băile Herculane, în toate bisericile mai mari și chiar în unele din cele mici, pe linia care duce dela Mehadia până la reședința episcopală din Caransebeș. Până ce nu vom avea o alegere a acestor piese, care se repetă natural dela o biserică la alta, nu vom putea întra cu oarecare competință în cunoștința amănuntelor unei istorii de două veacuri, așa de interesantă pentru viața generală a neamului nostru.

Insemnările din biserici, de multe ori adevărate pagini de cronică, precum sunt acelea, vădiri ale unor anumite momente excepționale, nelegate între ele, din care numai o parte a fost cuprinsă de râvnitorul părinte Coriolan Buracu, în broșura sa despre Mehadia și Băile Herculane, însemnări făcute de omul de mare merit care a fost protopopul Mehadiei, Nicolae Stoica, dăruitor de cărți mari și scumpe la lăcașuri modeste, cu arătarea de unde li vine acest dar [1]), iar, alte ori, mijloc sigur pentru a fixa seria preoților și a învățătorilor, ba chiar și cu mențiunea ctitorilor de biserică, toate acestea constitue unul din izvoarele cele mai importante pentru cunoașterea regiunii. Le-am ales nu fără osteneală, umblând din biserică în biserică, și ele formează un material de sprijin care se va găsi la sfârșitul acestei studiu. Adaug că stări de spirit și de sentiment cu totul neașteptate se oglindesc într'însele: așa când pribeagul din Țara-Românească, un om simplu, de altfel, își amintește cu duioșie

[1]) Pentru el, vezi mai departe.

și durere de țara sa de baștină, unde îi sunt « rudele și verii », sau când, mult mai târziu, cutare parohian face lauda însușirilor deosebite ale preotului Bona, pe care îl tălmăcește « Bunul » pentru multele binefaceri care s'au revărsat prin el, ani îndelungați, asupra satului. Nu lipsește din aceste însemnări nici nota satirică, precum este cazul pentru acel învățător de pe la 1860—1870, Terzici, dela Globul Craiovei, care creiază adevărate proverbe, cum este acesta: « Să crezi dar să nu te încrezi », adăugind îndemnuri religioase, ca recomandația de a se ruga credincios lui Dumnezeu, ale cărui v« istierii » sunt nenumărate și nesfârșite, așa încât se găsește câte ceva pentru oricine, sau se apucă, pe baza cine știe căror experiențe personale dureroase, să sfătuiască pe ucenicii și consătenii săi cum să se însoare, evitând pe fata din Țara-Românească, asămănată și cu vițelul cel bun în ochii căruia trebue să te uiți bine, așa încât este preferabilă « o Turcoaică sau o Nemțoaică ». El nu uită nici pe copiii nerecunoscători, în stare să împrăștie averea părintească, pentru care nici nu trebue ca ea să se deie în mâna acelora cari, cum n'au agonisit-o, sunt în stare s'o risipească.

Iată ce comori de istorie, de folklor, de sentimente populare, de morală țărănească, se pot găsi pe dosul acelor tartaje rupte și pătate, cu rămășițele mușteloi din două secole pe care nimeni nu s'a gândit să le înlăture de pe aceste mărturisiri sufletești, vrednice de a fi păstrate mai curat.

Săpături pentru căutarea ruinelor antichității s'au făcut în Banat, și Bănățenii sunt foarte mândri de ceea ce a dat adâncul pământului lor. Unele pietre au călătorit până departe, la Viena, încă din secolul al XVIII-lea [1]), altele au fost adunate de râvna generalului Cena, într'un muzeu care este adăpostit, cu mai multă sau mai puțină potrivire, într'o odaie la capătul unui culoar de otel și în imediată vecinătate cu poliția; altele au fost încastrate în zidul unui culoar de promenadă, ba chiar ceva mai departe, de-a-lungul măreței văi a Cernei, fiind expuse capriciului oricărui copil

[1]) Mărturisirea lui Grisellini.

sburdalnic sau om fără ocupație. Marele muzeu arheologic al Banatului nu există, și nu s'a făcut măcar ceva ca încercarea, așa de vrednică de laudă, a profesorului Bărcăcilă față de urmele acestor strămoși ai noștri în preajma Severinului de astăzi.

Preistoria nu a lăsat decât slabe urme, cel puțin întru cât pot să fiu informat[1]). Am căutat explicația acestui fapt, care ne împiedecă de a cunoaște viața acelor Celți al căror imperiu de imitație a fost distrus de vitejia și ambiția lui Decebal, sau chiar această viață dacică, pe care, în ce privește Banatul, o cunoaștem numai prin ce s'a păstrat de Romani, însemnându-se pe hărțile de drumuri, cum este vestita Tabula Peutingeriana. Explicația trebue să steie în faptul că Romanii au construit pretutindeni pe ceea ce a fost viață preistorică și prin urmare lucrul făcut pentru a înălța clădirile lor a distrus cu desăvârșire ceea ce aparținea unei epoci care n'a fost barbară, ci barbaro-romană, influențată și de societatea romană care se desvolta pe malul celălalt al Dunării. Dar, stând atâta vreme în mijlocul acestor oameni așa de interesanți cu toată stricarea parțială a portului, de-asupra cămășii întinzându-se, în locul unei catrințe, frumos lucrate după tradiție, bucata de stofă vulgară luată dela prăvălie, în mijlocul acestor săteni cari păstrează așa de mult din îmbrăcămintea și datinile celui mai îndepărtat trecut, până și la « hora morților », care se întinde și astăzi la Pecinișca sau la Prigor, strigându-se numele răposatului, pentru ca pe urmă în tăcere să se desfășoare dantul care i-a plăcut mai mult, nu m'am putut opri de a căuta explicația unor anumite părți din această lungă desvoltare istorică, și, cum în fiecare zi, cărțile bisericești îmi spuneau câte ceva și cercetam izvoare neîntrebuințate încă de cei mai mulți, precum este acea frumoasă descriere a Banatului de Böhm apărută în 1861, cred că este bine să prezint îndoielile mele și soluțiile care mi se prezintă pentru a le înlătura.

---

[1]) V. Martin Roska, în *Analele Banatului*, 1930, 2, p. 26 și urm.; Miloia, *ibid.* p. 171 și urm., 187—8; Daicoviciu și Miloia, *ibid.*, 7. p. 9 și urm.; Aurel Cosma, în lucrarea citată, *Urme de viață italiană în Banat*, II (« obiecte de aur din localitățile Firiteaz, Carani și Bela-Veche »).

II. BAZA ISTORICĂ

Hotărîrile congresului de pace după Marele Război au împărțit Banatul în două, dând partea dela dealurile Vârșețului până către Tisa, Sârbilor și păstrând Românilor numai regiunea, atât de muntoasă, străbătută de văi adânci cu ape, clare sau negre, curgând pe bolovani, și cu bogăția unor păduri în care domină toate spețele afară de puternicul stejar și de veșnic proaspătul brad. In chiar Banatul politicește român de astăzi, câte un sat de Bufeni, ale căror rosturi se vor explica mai departe, se întinde până dincolo de granița sârbească, împreună cu alte sate, mult mai numeroase, de Frătuți. Partea acordată României se desparte și ea, de la sine, în două: aceea care cuprinde muntele, cu satele înșirate de-a lungul îngustei șosele romano-austriace, cu acelea care se ascund peste bolovănișurile teribile, de unde unul din ele poartă chiar numele de Bolovașnița, prin fundul uneia din văile unde se trăiește în parte după datine arhaice, și, apoi, partea care, la ieșirea din strâmtoarea pietrii și din răcoarea lungilor păduri, se răsfață la soare, întinzând, lângă livezi de pruni sau și de meri, câmpii de porumb, ba, ici și colo, și de grâu, regiune întru totul asemenea cu aceea plană pe care o stăpânește Statul vecin [1]).

Harta romană [2]) ni prezintă cele mai multe nume în marginea regiunii muntoase, de unde drumul Dunării duce în Oltenia, iar acela spre munte, de-asupra Caransebeșului, la însuși centrul stăpânirii lui Decebal. Acolo, sunt, cu nume dacice, ca Azizi, Arcidava și Tibiscum, în care finalul

---

[1]) Descrierea pitorească am dat-o în *Revista Fundațiunilor Regale*, 1939.

[2]) Cf. Traian Simu, *Drumuri și cetăți romane în Banat*, Lugoj 1924, și Adam Cucu, în *Analele Banatului*, II, 2, p. 215 și urm. V. și *ibid.*, p. 41 și urm.

iscum trimete la Tauriscii și Scordiscii celtici de dincolo de Dunăre, sau Berzava, în care sufixul ar putea să fi exercitat o influență asupra îmbielșugatului *ova* din vremea nouă în aceste regiuni, și alte amintiri din vremea Dacilor, cum este acel Caput Bubali, « Capul Bivolului », care ar putea să însemne una din figurile ce se umflau în mișcarea aierului pe steagurile vechilor ostași daci, sau acele Centum Putea, ceea ce nu poate să însemne o sută de « puțuri », ci izvoarele care țâșnesc din stâncă, ori, în sfârșit, acel popas la mijlocul drumului, asămănător cu câte un « menzil » sau « mizil » pe vremea fanariotă în țara veche, cum este ad Mediam, în care trebue să se deosebească prepoziția de direcție, *ad*, care poate deveni și *a*, cum este cazul cu *a pontes*, și acea Media, care nu înseamnă altceva decât calea-jumătate [1]).

Pe aici a fost de sigur *o coborîre prin văi a Dacilor*. Și nu numai Daci din colțul acela, odinioară sălbatec, al Hațegului, unde persistă amintirea Grădiștii, dar și din unele părți muntoase ale Olteniei de astăzi, în care se vede foarte limpede, ca și în acele părți hășegane, păstrarea tipului dacic, cu trupul scurt și înnodat, cu părul bălan șters, cu ochii mici în fața sămănată cu pistrui: așa este cazul, de exemplu, cu oamenii dela atât de interesantul sat, vestit fabricant de scoarțe în desemnuri geometrice, care se chiamă Podeni, Podenii fiind oamenii veniți dela «pod», care poate fi și acela al lui Traian, și ei fac parte, în ce privește graiul și unele obiceiuri, din Banat, de și se găsesc între alți Mehedinți. Acest sat de străvechi tradiții se împarte, după cum îmi spune dr. Crăciunescu, în două: de o parte Grămeștii, cari pretind a fi Macedoneni, oameni de o morală mai severă, și, de alta, Gorenții, adecă Muntenii, cu sufixul sârbesc din Dunărinți ș. a. m. d., cari, numiți și Popești, ar avea un obiceiu de « bahanale » în zilele de bucurie dela culegerea puținelor roade, când desmățul cel mai scandalos este îngăduit în danțurile de seară, ca și obiceiul dantului de-a-lungul satului, pe care cutare

[1]) V. și Dr. Alessandru Popoviciu, *Băile lui Ercule sèu Scaldele de la Meedia*, Pesta 1872, p. 1, nota 1: « De la ad Mediam Romanii pronunța' chiar Meedia »; *ibid.*, nota 2: « Romanii scriau Dierna, dar de bună seamă și ei vor fi pronunțat Dzerna, ce pe slavonie este tot Cerna ».

protocol, relativ recent, de prin 1860, l-a interzis în Pecinișca, sat și el atât de interesant, al cărui nume are o explicație ce se va da.

Dacă, în aceste părți și în acelea unde se joacă dantul morților, trebue neapărat să se admită *o continuitate care se ridică până în timpurile barbare*, continuitatea o dovedește, *supt raportul roman*, și această Media pe care harta romană o prezintă numai astfel sub raportul direcției. Când cetim pe hartă sau vedem pe firmele oficiale ale comunei numele de Mehadia, credem că el este întrebuințat de poporul însuși, și cutare paroh catolic dela biserica unguresca socotea, în protocolul pe care-l păstrează lăcașul său, că poate afirma, pe baza unor ruine de «biserică unguresca» [1]), că vechiul nume a fost acela din documentele unguresti Mihald, ceea ce ar arăta că întâia viață, după o singură întrerupere, dela civilizația romană, ar fi fost maghiară. De fapt, în forma bănățenească se zice Megìa, ceea ce înseamnă Medìa. Omul din Medìa, — și o colonie mai depărtată a Medìei, care se înseamnă oficial Mehadica, nu este altceva decât Megìca sau Medìca [2]) —, se numește Medint, cu aceeași finală sârbească, ceea ce răspunde, cu o finală românească, la forma de Medianu. Cum pronunția zăbovește puțintel asupra lui *e*, ca și cum s'ar căuta să se păstreze numele roman, — și s'a făcut de mult, de către Xenopol, observația că regulele filologice de schimbare a sunetelor nu se aplică acelor nume, cum sunt numele de familie sau de localități, pe care omul se forțează să le pronunțe just —, din Medìa s'a făcut Meedìa. Dar, în această regiune, ca și în toată Oltenia, ba și în limbagiul țigănesc, fiindcă Țiganii veniți din Balcani au trecut pe aici, se adauge un parazitar *h* între toate vocalele, sau chiar la începutul cuvântului, de unde Almaj și Halmaj, Amaradia și Hamaradia în Oltenia sau, în graiul popular bănățean, ca și la Țigani, *h*ăl și *h*ăla în loc de *ăl* și *ăla*. S'a creat astfel forma M e h e d i n ț i, pe care o păstrăm pentru un județ, dar nu știm că în acele însemnări de cronică bănățeană de care am vorbit, se face o întreită deosebire între locuitorii acestui colț de

[1]) De fapt poporul nu zice așa, ci «biserica spartă».
[2]) Răvaș din secolul al XVIII-lea, la Documente.

țară: unii dintre ei sunt *Rumâni*, adecă din Țara-Românească, sau *Țereni*, deveniți în parte, după mutarea în regiunea de păduri a minelor: *Bufeni* sau *Bufani*, după buhnele, bufnele codrului (cf. Hurezi, din huhurezi), alții sunt *Țărani*, nu «Țereni», pentru că locuesc prin sate, iar cei dela târgul de azi, din jurul castelului de odinioară, aceia sunt, acolo, în Banat, *Mehedinți*, așa încât cronica spune: «Mehedinți și țărani».

Cred că nu se poate o dovadă mai deplină de păstrarea acestei continuități între epoca veche romană și între tot ceea ce s'a desfășurat mai târziu, această Media fiind adevăratul centru înainte de a se alcătui, în jurul unei biserici a Sfântului Severin, sfânt tutelar pentru Noric și regiunea vecină [1]), celălalt castel, la care a trecut reședința Banului: Zevrinul unguresc, lângă Gevrin, nou centru pe care nu numai cărturarii, dar și poporul, îl numesc astăzi Severin, pe când odinioară poporul știa numai de «Turn». Aceasta cu toate că, de Onciul ca și de istorici sârbi, s'a dat pentru Severin o altă etimologie, care, de origine slavă, ar însemna partea de Miază-noapte.

O permanență de vieața românească în Banat [3]) și mai ales în această regiune de spre noi se vede și în conservarea formelor bătrâne în limbă. Astfel se menține *n* intervocalic în forme ca: *întâniu*, *cuniu*, *călcâniu*, *sicriniu*, *căpătâniu*. Vechiul *scamn* se păstrează. Alt fenomen care se întâlnește numai în regiuni răzlețe și isolate e rotacismul, pe care-l găsim în *serin* [4]). Zăpada se zice *nea*, *nee*. Ca vocabulariu arhaic, avem: *a pesti* (=a rămânea) [5]), *horă* pentru pasările de curte, *a acășuna* [6]), *cuheie*, *cubârtă* [7]), *a făli* (a înșela) [8]), *frânguri*, *chițele*, *zaverche* pentru oprege [9]), etc.

[1]) Tincu Velea vorbește, răspingând etimologia slavonă a numelui, și de un Severin care ar fi în Serbia.
[2]) V. și Tincu Velea, *o. c.*, p. 193 și urm.
[3]) *Ibid.*
[4]) *Ibid.*, p. 197.
[5]) *Ibid.*, p. 144.
[6]) *Ibid.*, p. 149.
[7]) P. 140.
[8]) Tot la Tincu Velea.
[9]) *Ibid.*, p. 142. Fenomenele fonetice, Enea Hodoș, *Poesii poporale*, Caransebeș 1892, p. 3 și urm.; B. P. Hasdeu, *Românii din Banat din punctul de vedere al conservatismului dialectal și teritorial*, în *Mem. Ac. Rom.*, seria II, XVIII (1896); Molin, *o. c.*, p. 86 și urm.

Pentru îndulcirea pe care o sufere sunetul *t* (în *frunce*, pentru *frunte*) și chiar sunetul *d*, în Răcășcia, de fapt: Răcășgia (la Tincu Velea [1]), s'ar putea gândi cineva la îmblânzirea pentru alte sunete la Sârbi (Biograd, pentru Belgrad), în care ar fi o influență ilirică, această parte a Daciei, către Panoni, cuprinzând de sigur și acest element iliric, stăpân și în Vestul dalmat al Balcanilor.

Părăsirea din partea populației a regiunii care se întinde dela Mehadia până la Orșova și până la Podul lui Traian este cu neputință de admis și dintr'un alt motiv. Acolo este într'adevăr *vadul Dunării*, care servea și pentru relațiile obișnuite între populația dintre cele două maluri și pentru trecerea în Peninsula Balcanică a grupelor de populație barbară, care urmăreau, firește, nu sărăcia răzleață din văile munților noștri, ci averea adunată în orașe. Socot ca o dovadă a acestei strecurări și acel nume de Pecenișca pe care-l poartă localitatea cea mai apropiată de Băile Herculane. Acest nume trebue apropiat de acela de Vlașca, și, precum Vlașca reprezintă « pământ românesc » și « așezare românească », astfel Pecenișca aceasta, care nu e de pus în același rând cu cele câteva numiri de Peceneaga ce se întâlnesc în Muntenia, ar fi să arăte un sălaș trecător al acestei populații, care, cum se știe, în a doua jumătate a secolului al XI-lea, a trecut în Balcani pentru a găsi acolo, în luptă cu armatele imperiale, peirea celei mai mari părți dintre dânșii.

Am adus de mai multe ori ca o altă dovadă a permanenței de populație pe malul stâng al Dunării și faptul că aici se găseau mine de sare, atât în Ardeal, cât și în Muntenia și în Moldova, pe când dincolo de Dunăre sarea nu se putea căpăta altfel decât prin evaporarea pe o anumită suprafață a apei aduse de Mare. Tot așa cred că necontenita trecere zilnică a țăranilor din satele vecine, și chiar din acelea une ori foarte depărtate de prin aceste văi, la « Băile » care se zic astăzi: Băile Herculane, ale căror însușiri de pucioasă și sare n'au putut

[1]) V. și aici, mai departe.

rămânea niciodată necunoscute, arată și ea că, peste toate schimbările politice care s'au putut petrece în aceste locuri, «scaldele» acestea miraculoase au atras tot așa, și din depărtări mai mari, necontenit, oaspeți îngrijați de sănătatea lor.

Cum se vede, *pentru epoca pe care o socotim ca necunoscută, o oarecare istorie se înjghiabă*, fără a ni ascunde faptul că, dat fiind aspectul însuși al solului, această istorie n'a putut să fie decât *răzleață* și *foarte săracă*.

III. ROMÂNI ŞI SLAVI

O întrebare se pune acum în ce priveşte *caracterul, aproape general slavon, al numelor de localităţi din tot Banatul* şi prin urmare şi din aceste părţi.

Dar Grisellini arată dispariţia atâtor sate pe care le pomeneşte, într'o lucrare a sa de arheologie istorică, Românul catolicizat şi maghiarizat Nicolae «Olahus»[1]) şi, mai ales Tincu Velea, pomenind satele Mărul[2]), Sălcuţa, etc.

Lista satelor moştenite de Austrieci dela Turci ni îngăduе a reconstitui, pe lângă cele obişnuite: Jdioara (ca Vitioara din Prahova, al cării nume s'a prefăcut şi acolo aşa), Nevricea, Boldur (?), Zorlenţul (=Zorlenii), Brebul *(Prebul)*, Dălilineşti, Sălbăgel (Sălbăticel)[3]). Adăugim satele actuale Vălişoara, Pădurile, Ciuhurez, Zăvoiu, Cuptoare, Rudăria (dela *rude*, mine; cf. Rodna), Teiuş, Marga, Marconia (Mărcoaia), cu mănăstire, Marginea, Rudenţi (=Rudeni). In al treilea rând Pesty aduce, după documente, ca sate şi locuri din documentele sale ungureşti un Câmpul Frumos (Szépmező)[4]), apoi: Vlădeşti, Măgureşti, Andrileşti, Dănileşti, Zerveşti, Hercheşti, Zgribeşti, Nireşti, Radoteşti, Brad, Sătcel (*Zaccel*), Pleşa, Sâlha (*Szilfa*), Cireşnia, Cireşe, Cicleşti (cf. Ciclova), Câmpulung[5]), Zăgujeni, Ciuta, Ciura, «Zazest» (Jăjeşti), Ratconia (=soţia lui Ratcu), «Ruzsinocz» (Răşinoşi), Pleşiva, Precop, Moşandra[6]), Valea Dalciului, Mesteacăn, Spânzuraţi, Valea Mare, Gropile, Strâmtura, Lozna, Ţarina, Corbul, Ostrov, Văleni, Moceriş, Moznic, Muscel, Cracul Armaşului, Tăria,

---

[1]) *Apparatus*, etc.
[2]) V. şi Pesty, *o. c.*, II, p. 6.
[3]) Drăgălina, *o. c.*, II, p. 105, nota 1.
[4]) *Ibid.*, p. 23.
[5]) *Ibid.*, p. 46.
[6]) *Ibid.*, p. 50.

Temeșel, Pisconea (=Piscoaia), Mărcușești, Dragomirești, Rădulenți (=Rădulești), Grădești, Delari, Rieni (de la râu), Ronești, Știubeiu, Sălișteț, Negotești, După-Piatră, Tâlva Petricelei, Pădurenți (=Pădureni), Golienți (=Golieni; « Golie[n]cz »), Mihălinți (=Mihăileni), Presinți (=Preseni), Miroaia (*Moraja*), Galați [1]), (sau Goleț), Dealul Himoasei (*Kimoschi*), Belichiu, Strâmbu, Poienile Inalte, Cracul Matchii, Câmpeni, Agriș, Bradul Inalt, Râmnicioara, Cracul Cliului, Dealul Cucului, Găunoasa, Izvorul Bun, Scoarța, Olanul (Olarul?), Malu, Sterminoasa, Copaci, Brabete (*Wrabetje*), Cârciuma, Obârșia lui Dan (*Dian*), Padina Sacă, Padina cu Piatra albă, Crovul (Groapa) cu aluni, Rădăcina, Fântâna Răpede [2]).

Nume de vechi sate și puncte uitate au fost păstrate și de Tincu Velea: Valea Diei, Valea Paiei, Valea Boului, Valea Jepii, Valea lui Marcu (Marcovați), Mărul (Iabuca), Curcubăta Mare și Curcubăta Mică (Ticfaniul), Greoniul sau Greoiul (Petrovați), Margina, Cucuiova, Getiniul, Dealova, Jitinul, Garuia, Cacova [3]). Gerlyestie, cuib de nobili ajunși sus în ierarhie, e Gârleștii Gârleștenilor. Poiana, Poienița, Prisaca sunt alte nume de sate dispărute.

Aceasta pe lângă un șir de « nume de păduri și munți, de râuri mici », la Pesty, tot pe bază documentară: Vârful Bătrân, Blosul, Buza Nedeii, Gugul, Murariul, Scărișoara, Prislop, Negru, Muntele Mic, Brătoanea (a lui Bratu, Brătoaia), Balta, Șeasa, Valea, Vălișoara, Vidra Mare [4]), Culmea, Padina Olariului, Cracul lui Drăgan, Poiana Lungă [5]), Fața, Culmea lui Bălan, Dorul Mecilor, Valea Neagră, Valea Pietroasă, Poiana Urciorului, Izvorul Bourului (« Bourici »), Ogașul Calului, Curpeneata (Gurbeniata), Tomnatecul, Izvorul lui Craiu, Muntele Mic, Culmea Ursului, Mâloasa, Valea Turnului, Graiul Petrei, Șerbul Mare și Mic, Vârful Bătrân [6]),

[1]) *Ibid.*, p. 83.
[2]) *Ibid.*, III, p. 303.
[3]) *O. c.*, pp. 277—8, nota. Se vorbește (pp. 279—80, nota) și despre izgonirea cărților din Ardeal și Țara-Românească.
[4]) II, p. 7.
[5]) *Ibid.*, p. 30.
[6]) *Ibid.*, p. 248.

Râpa Naltă, Dealul Pietroasa, Dealul Borugii, Dâlma Bradului, Poiana Hoțului, Crovul cu ghiocei, Cracul Brazilor, Fața Ciuberelor [1]), Piatra Galbenă, Dealul Bujorului, Izvorul Sârbului, Gura Belintinului, Culmea Cracovei, Dosul Breazovei, Gaura Zmeului, Gaura Lupului, Vârful «Maliaiakuluy», Dealul Fântânii, Dosul Loznicioarei, Gruniul Vameșului, Curmătura Plăieșului, Vârful lui Frenț, Culmea Cocoarei, Gruniul Scund, Cuoaca cu piatră, Ascuțita, Porcul, Culmea Mărunților, Culmea Bradului Pușcat, Teiul Ursului, Cornățelu, Gruniul între Lozne, Afinariul, Dealul Negru, Apa Boului, Pârâul Cărbunilor. Insuși numele de Cerna e, cum s'a și spus încă de mult o adaptare slavă a Tiernei, Diernei romano-dace, a cării pronunțare originală n'o putem cunoaște: e vorba de aceiași Slavi cari, găsind mai limpede afluentul ei vioiu, l-au numit Bielareca (poporul zice azi: Belereca [2]); cf. satul Belibuc, Fagul alb, la Pesty [3]) și, aiurea, Râul Alb, — alături curge Nera, cu nume slav. Adăugim Dealul Ocnei, La Frasini, Furca Vârtoapelor.

De altfel, o examinare a numelor slave înseși nu poate să fie fără folos pentru a se stabili caracterul pe care l-a avut populația dela care vin aceste nume. Trebue observat însă că o parte dintr'însele au suferit schimbări și, pentru a găsi forma originală, trebue să recurgă cineva la acele vechi notițe de care vorbeam mai sus sau, une ori, și la întrebarea poporului care se găsește pe aceleași locuri.

Incepând dela granița noastră de odinioară, unde Vârciorova [4]), într'o regiune dominată de sufixul *-ova*, precum o arătam într'o comunicație la o revistă sârbească și pe care am dat-o apoi și într'una din publicațiile mele franceze [5]), reprezintă un fel de înfrățire între o rădăcină românească: *vârfcior* și acest sufix, Orșova, *Ursuva* în vechile cronici ungurești, nu este pomenită în însemnările pe care le-am menționat de mai multe ori supt această formă unguréască, ci supt aceea de *Orșava*, care amintește felul popular de a o numi, care

[1]) Nume date ungurește, neidentificabile; *ibid.*, pp. 363, 368—9.
[2]) Traducere maghiară în documente, Fejérviz; *ibid.*, II, pp. 63—4.
[3]) *Ibid.*, p. 66.
[4]) Alta, în interior, și la Tincu Velea. Cf. Pesty, *o. c.*, II, p. 20.
[5]) *Bulletin de l'Institut Sud-Est européen*, II, Octombre—Decembre 1935.

este, permanent, *Rușava*. Pe amândouă drumurile care se deschid la Mehadia, unul pe Valea Cernei și celălalt pe Valea Almajului, nomenclatura în *-ova* se continuă. Avem astfel Plùgova, Ìlova (de fapt Ilhova; cf. Ilfov, Ilhoveț), iar, dincolo de Oravița, Cìclova. Borlovenii vin dela dispăruta Bòrlova. A se adăugi Drèncova, Brătova, Càlova, Liùbcova, Hanzárova, Tìrnova, Breàzova, Țèrova, Tìncova, Sàdova, Pàniova, Drăsova, Dùbova, Crìciova, Hòrova, Pòpova [1]). Drășova, Voìslova, Gubunàciova. Pe linia cealaltă, unul din cele două «globuri» [2]), — celălalt se chiamă Globul Rău, de fapt: Râu, — Globul Crăiovei, dar în vechile însemnări forma este odată, supt condeiul unui cărturar distins, Crăiova, cu accentul pe penultima, nu pe ante-penultima, cum se pronunță dincolo de Dunăre. De alminteri, un fenomen curios, care arată de sigur două grupe de populație deosebită, este acest joc al accentului dela penultima la antepenultima în ce privește numele acestea cu sufixul *-ova*. Ele se continuă către Vest până la Moldóva.

Sunt însă, alături, și nume care amintesc, *cu alt sufix*, pe acelea din Peninsula Balcanică. Astfel pentru *eț*, pe lângă Dalboseț, Prilipețul, care trebue pus în legătură cu Prilepul din Macedonia. Sau, sus pe munte, lângă Cornereva, de fapt (Coniareva), nu are deci, a face cu numele satului Corni, în aceeași direcție, nume pe care oficialitatea străină l-a strămutat în Cornia, iar noi am primit această formă degenerată, se află o localitate al cării nume actual de Bogâltin [3]) trebue readus, pe baza cărților bisericești, la Bogotin, iar Bogotin nu este altceva decât Bohotinul bucovinean, cu acea alternanță între *g* și *h*, obișnuită între dialectele slave. Pentru sufixul *oca:* Glâmboca; pentru sufixul *işte*, este și aici o Târgoviște [4]), o Zboriște, loc de târg, *zbor* [5]), o Macòviște. Cu sufixul *eș:* Padeș. Sufixul *ița*,

[1]) Cornereva apare documentar Coniorova; Pesty, *o. c.*, II, p. 271. Nu valea Iepei, cum s'a crezut, și de d. Petru Nemoian în amintirile sale. Poate fi Cuniorova, de la *Cuniu*, «cuiu», din cauza aspectului natural.

[2]) In legătură cu *gloaba*, a *globi*.

[3]) La Pesty, *o. c.*, II, pp. 23—4: Bogoltin, cu variantele documentare: Bogoldin, Bogoltin, Bogeltin, Bogolthyn, Bugulthin, Bogalthyn, Bugletin, Bogonthin.

[4]) *Ibid.*, p. 7.

[5]) *Ibid.*, p. 10.

așa de des și în părțile regatului de odinioară, se întâlnește, în legătură cu câte un radical de altă origine, în numiri ca Plavșevița, Ohabița, Plugovița, Teresova, Pârvova (sau Pârhova), Petroșnița, Armenița, Tisovița, Șumița, Calvița, Sitchevița, Cralopoșvița, Crivița, Iordașnița, Tudorovița, Grohonița, Iardaștița, Ieșelnița, Bolvașnița, care nu înseamnă altceva decât numele apei ce cară, cum o face și acum, periodic, cantități enorme de bolovani; tot așa pe drumul Caransebeșului, al cărui nume, nu este nevoie s'o mai spun, este alcătuit din al râului Sebeș, — în ungurește « răpede », dar această derivare nu este cu totul sigură —, și din vechiul Căran care este Charam al Bizantinilor, din luptele lui Manuel Comnenul cu Ungurii, se întâlnește același sufix lângă localități cu numele așa de caracteristic românesc, cum sunt Vălișoara și Cârpa, dar nu și Bocoșnița. A se adăugi ca alte numiri slave, evident de o mare vechime: Obrija, Padina, Apadia, cu accentul pe al doilea *a*, Criva (v. Crivaia pe valea Bistriței noastre), Buchinul, Porecea, Petnic, Armeniș, Marcusovița, Bozoviciu, dar și Bușița [1]), Lăpușnic (din Lapoș, ca și Lăpușna Moldovei), Zagradia (« dincolo de cetate »), Gârlovăț, Putna, Șepot (de fapt Șipot), Jidovina, Becoveț, Budișinți (= Budișeni, din Budișa, dela Buda; cf. Budișteni dela locul unde a fost groapa, *buda)*, Lupșa, Hladnic, Domașnia (cf. muntele Domogled), Cozia *(Kossia)*, Slatina, Rușii, Rușnic (în legătură cu Rușciori, Reussmarkt, Rușii din Secuime, cei de Dunăre și de Vede), Svinia, Povarați, Ploștina, Găvojdia (= a se găvozdi, găoace [2])), Jupa, Crișoveț, Iabasnia, Mutnoc, Săcaș, Zlatna, Cotoveț, Ramna (Ravna), Războinic, Podmolnic (« supt mal »), Varalieț (« lângă cetate ») Presinți, Budininți, Slatina, Simoneț, Topleț (« apele calde »), Crușoveț, Hobița, Ogradina pe Dunăre, Bistra, Paprad (și Papradna), Potoc, Pătaș, afară de Baziaș pe malul Dunării.

Cred că am răscolit, fără a uita satele care se întind de-a-lungul râului, tot cu numiri slave, începând cu Iablanița (mai sus Ieșelnița, întocmai ca în Mehedinți azi Ișalnița), toată seria acestor nume a căror proveniență este fără îndoială străină.

[1]) *Ibid.*, p. 33.
[2]) Forma bănățeană Gamargia; *ibid.*, p. 69. Găvojdia Lungă; *ibid.*, p. 70.

Numele adevărate românești sunt, în schimb, în legătură mai mult cu un fenomen natural, ca grupul de copaci dela Corni sau îndeletniciri ale unei părți din poporul românesc, cum este la Stenăpari, între Bufenii de dincolo de Oravița, cari-și trag numele dela încadrările de lemn pe care le făceau pentru minele începătoare, ceea ce nu exclude o asămănare cu *șteampurile* ardelene, sau la Cărbunarii vecini, pomeniți de mult și în documente, în legătură sau cu cărbunii minelor sau cu mangalul care se făcea în pădure.

Problema se pune așa, cine au fost acești Slavi cari au creat în parte nomenclatura Banatului? Trebue, să vedem într'înșii, cum s'a pretins de peste Dunăre, pe cei dintâi locuitori din noua epocă istorică a acestui teritoriu? Românii să nu fie oare decât locuitorii târzii, veniți în urma unei populații care prin întâietatea ei în aceste locuri să-și fi câștigat anumite drepturi?

Pentru a se găsi o explicare, trebue să ne gândim la două fenomene analoage din Peninsula Balcanică. Unul este al Albanezilor, cari locuiesc o țară unde numele de localități sunt și ele de origine slavă, ceea ce nu înseamnă că Albanezii ar fi venit de cine știe unde din Nord și n'ar fi făcut decât să moștenească pe Slavii cari ar fi fost întâii locuitori ai provinciei. Și, tot așa, mai jos, în Pelopones, Grecii, și numai Grecii, se află într'un loc unde, dela Tripolița până la vechea țară a Spartanilor, numele au un sunet slav pe care nimeni nu s'a gândit să-l tăgăduiască. Dacă unii filologi pot să li fixeze Albanezilor cine știe ce veche locuință la Nord, pe care nimeni n'ar putea-o defini geografic și de acolo ei să fi venit în pământ străin, întrebarea se pune: dar Grecii unde s'ar fi ascuns ei o bucată de vreme, pentru ca pe urmă să cadă în stăpânirea Slavilor, din cari, de alminteri, au rămas două semințiii bine cunoscute: Iezeriții (dar aici nu sunt *iezere*) și Milingii, pentru a-i desființa pe urmă?

Lămurirea este următoarea. La un moment dat, o parte din populație poate fi silită de împrejurări să se refugieze. Mai multe generații pot să trăiască în acest loc de refugiu. Imprejurări mai favorabile pot să aducă revenirea vechilor locuitori,

cari, strecurându-se fără violență asupra înlocuitorilor, împrumută dela dânșii numele date de aceștia. Pentru a învedera lucrul mai bine, să ne gândim că Oltenii cari s'au așezat în Banat ar fi fost goniți de Turci, că o populație turcească s'ar fi așezat în locul lor și ar fi dat nume turcești, iar ei, dacă li-ar fi fost dat să revie, n'ar fi putut face altfel decât să adopte aceste nume turcești. Același lucru s'a întâmplat, de altfel, și cu Românii și Bulgarii scoși din vechile lor așezări de Turci de-a lungul Dunării și în Dobrogea: s'a întâmplat ca sate slave și românești să ia locul Turcilor dispăruți, dar numele turcești să rămână.

Dar ceea ce învederează mai bine că avem a face cu Slavi de proveniență recentă, e *nu raritatea numelui de «Sârbi»* în nomenclatura geografică (v. mai sus), *ci, mai ales, absența aceluia de Șchei* (din «*Sclavi*»), *cel mai vechiu nume pentru Slavi, pe care-l întâlnim pretutindeni aiurea, dela Șcheii Brașovului la Șcheile din Roman și din Suceava*. Oricum o populație românească trebue să fi rămas pe aici și ea ar fi trebuit să numească pe vecinii ei cu acest nume.

IV. CELE DINTÂI FORME MEDIEVALE: ARPADIENII ŞI BANATUL

Asupra celui mai depărtat trecut al acestei regiuni lipsesc orice informaţii contemporane. Toate izvoarele primelor secole ungureşti, cu o lipsă aproape totală de documente, se rezumă la un număr de cronici în care se amestecă o veche legendă poetică, fără valoare, cu cunoştinţi cărturăreşti şi cu oglindirea situaţiei contemporane pe la 1200 sau chiar după această dată.

După «notarul anonim al regelui Bela», rege care e, de sigur, ultimul cu acest nume, în părţile bănăţene, concepute exagerat ca întindere la Est, ca şi, peste Tisa, până la Titel, stăpânesc pe rând, asupra Şcheilor, cu autorizaţie «grecească», bizantină, Keanus şi Salanus, bunicul şi «nepotul» sau «strănepotul». Numele primului, pe care l-am arătat cândva ca având o asămănare şi cu al haganului avar, poate fi legat,—aşa cum, din Murăş, un alt izvor va face cetatea Morisena, «Murăşeana»—, cu vechea fortificaţie de la Keve, iar din Salanchemen, peste Tisa, a ieşit Salan,—ambii voevozi, «duci», bulgari, cari nu pot fi admişi pentru alt timp decât, cel mult, al unor vremi mai noi. Că e vorba de un împrumut din vechi balade o arată şi cererea lui Arpad faţă de Salanus: el vrea păşunile ţării şi apa Dunării, oferind doisprezece cai albi, douăsprezece cămile, doisprezece copii cumani, — *stăpânirea cumană, urmând pe a Pecenegilor, e dela sfârşitul secolului al XII-lea şi de-a lungul celui al XIII-lea* —, douăsprezece fete rusoaice, — *întinderea în ţara Haliciului, în Galiţia, e din aceeaşi vreme*, — şi douăsprezece caftane.

Salanus duce o luptă înviersunată, ajutat şi de puteri «greco-bulgare» dincolo de Dunăre, pomenindu-se şi o «porta Wasil», cu pronunţarea greacă a numelui Impăraţilor bizantini. Ea are, în întregime, un caracter absolut neistoric.

Cu acest prilej se desfășură *o geografie bănățeană care nu corespunde cu acea vreme*, dar *e fără îndoială exactă pentru secolul al XIII-lea, când s'a compilat cronica de un cunoscător al regiunii.* Aflăm «Toplucea», «care nu e decât Topleţul, Cetatea Neagră, *Nigrum castrum*, care e, în «limba Șcheilor» *(nominaverunt Sclavi secundum idioma suum)* Surul, deci românește, Bodrogul, Begheul *(Beguey)*, Cnejna *(Kenesna)* la vadul Tisei și *Ursova* sau *Ursua* (*Urscia* e o rea cetire), care este, cum am spus, Rușava străveche, ortografie franceză, în legătură, firește, cu o așezare de «Șchei» «Ruși»; numele e redat într'un document din secolul al XIII-lea ca *Urchow* [1]), ceea ce arată sunetul *ș* transmis.

Și, în sfârșit, supt duci, apar acei *kenezi*, evident Români, pe cari, pentru altă parte din teritoriul românesc, îi menționează călugărul Roger, descriind năvălirea Tatarilor, spre jumătatea secolului al XIII-lea [2]).

Glad, stăpânitorul dela Keve (originea cuvântului, pe care o căutam într'o *cheie* românească, poate fi și în *kő*, stâncă, a Ungurilor, pe care, în România veche, o găsim la Chioajdele muntene și la Cuejdiul din Moldova), și Ahtum, Ohtum, pretinșii șefi din secolul al IX-lea către sfârșit, când pătrunderea ungurească nici nu putuse atinge aceste regiuni, acești «Bulgari», într'o vreme când am spus și repet că nu se poate admite o stăpânire bulgărească, fără țintă și fără folos, de altfel, asupra acestui mal drept dunărean, sunt simple creațiuni poetice. O cercetare serioasă a acestor două nume nu s'a făcut de alminterea până acum; trebue să fie vorba, cum e cazul cu acela al lui Bach, cumnatul lui Ahtum, care e numit după Bacîca vecină, de nume de localități prefăcute în personalități luptătoare. Oricum, nu se simte în ele nici ceva slav, nici ceva românesc, iar, pe acel timp, populația fiind de sigur românească, la căpeteniile bulgărești nu poate fi vorba de vechile nume păgâne, uralo-altaice. In sfârșit, ceea ce nu se observă, formațiunea centralizată,

[1]) P e s t y, *o. c.*, II, p. 393 (după Fejér, *Codex diplomaticus*, VIII).

[2]) Pentru chinezii de mai târziu și rolul lor, v. și articolele d-lui N i c. T o m i c i u, în *Dacia* dela Timișoara, Novembre 1939: *Chineji și Voevozi în Banat* (bogat material).

supt conducătorul de oaste și apoi supt imitația de Impărat bizantin, nu admite voevodate « bulgare », autonome: de o luptă cu căpetenia dela Marea Neagră, « hanul », regele Bulgarilor, nu e vorba.

Iată, deci, ce se cuprinde, ca simplă ipoteză poetică, în faimosul « notariu anonim al regelui Bela » și în povestirea care se adauge la Vieața Sfântului Gerard, redactată tot la începutul secolului al XIII-lea, în vremea când regele Andrei, care a făcut expediția în Egipt, ia asupră-și un rol de cruciată luptătoare până la restabilirea Imperiului latin la Constantinopol și combaterea necredincioșilor în Locurile Sfinte.

Elementele în adevăr istorice pot fi numai două.

Intâiu predicația în aceste regiuni, unde până atunci nu era nicio adevărată organizație ierarhică a Bisericii creștine, în Oradea numai stând, se pare, cu titlul de abate, un ucenic —, dar numele de Anastasiu trimete la prima alcătuire bizantină a creștinismului unguresc[1]), — al Germanului Sfântul Adalbert, creștinătorul Ungurilor, un șef religios, acel Gerard Venețianul, a cărui acțiune în Răsărit e firească pe o vreme când cetatea lui își începea acțiunea de stăpânire economică și civilizatoare în Răsăritul balcanic și părțile vecine. Se dă 1047 ca anul morții de martir a misionarului, amestecat în luptele din Ungaria dintre candidatul creștin și cel păgân la coroană.

Nimic nu se știe sigur însă în ce-l privește, Veneția însăși fiind lipsită de izvoare pentru acest veac al XI-lea, când ajunse a i se fixa, supt toate raporturile, situația. Legenda târzie, — cum se vede și prin caracterul franciscan atribuit lui Gerard, — aruncă, în legătură cu fundația misionarului, care a trebuit să se asemene cu aceea a episcopilor de Salzburg în părțile încă păgâne, numele de Chanadinus, Cenădeanul, al unui erou care, păcătuind, se răscumpără prin creștinare și prin lupta cu Ahtum, căruia isprăvește a-i tăia capul. Că e vorba numai de o creațiune epică, o dovedește chiar episodul că meritul acestei uciderî îl reclamă un Gyula, nume de mult

[1]) La Pécs (Fünfkirchen) e, după legendă, un episcop Maurus, din avangarda creștinismului misionar germanic.

curent la Unguri, fiind la început al unei demnități, numită γύλας de Bizantini, iar, când Cenădeanul aduce înainte, pentru a-și afirma dreptul, limba celui mort, e felul de dovadă pe care-l întâlnim în vechile noastre povești. Legendar sună cele șapte femei ale lui Ahtum și marile lui averi. Situația de conte, de «șpan» care se atribue învingătorului arată și ea obișnuința cu normele de organizație politică, târzie, în acel Banat. Amestecul Vidinului s'ar putea admite și pentru o epocă mai veche, dar importanța cetății, unde s'ar fi botezat Ahtum, se datorește numai luptelor lui Manuil Comnenul cu Ungurii în secolul al XII-lea, despre al căror rost pentru Banat va fi vorba îndată, dar numai pentru secolul al XIII-lea, și încă târziu, poate fi vorba de o valoare militară și istorică a Severinului.

Ar fi existat, am spus-o, la Mureș o *urbs* Morisena, adecă Mureșeana. Numele e neadmisibil tot așa în toponimia românească și în aceea a Ungurilor; la noi, dacă o numire e luată după apă, ea nu face decât a reproduce, fără niciun sufix, pe acela al apei înseși, ca în Argeș, Suceava, Neamț, Bârlad, Bahluiu (vechiul nume al Hârlăului), iar Ungurii, cari au moștenit și vechiul *târg* slavo-român, fără a-i adopta numele, ca Suedezii în *thorp*, nu cunosc decât cetățile cu adausul *vár*-ului. Sufixul în *ena*, *eana*, e româno-slav, dar, cum am văzut, nu se potrivește în acest caz.

«Cenad» e în legătură cu numele de Cena, pe care-l purta până dăunăzi un general român venit din armata austro-ungară. Legenda, care nu poate spune nimic real pentru secolul al XI-lea, are importanță însă pentru starea de lucruri în vremea mai nouă, cu vreo două sute de ani, a redactării ei, și astfel avem printr'însa notele asupra vieții bănățene pe la 1200, care nu face decât să continue, neapărat, alcătuiri și obișnuințe mai vechi. Dacă mențiunea cailor sălbateci ai lui Ahtum e o confuzie cu stepa care hrănește și azi aceste herghelii, în schimb avem păstorii, cu privire la cari, și după suggestii cărturărești, vechile cronici ungurești au făcut «păşunile Romanilor», *pascua Romanorum*, cu turmele nenumărate.

« Cai, boi și oi » se dăruesc sfântului. Cojoacele [1]) se poartă. Și atunci, ca și pe vremea vechii întinderi bulgărești, dar nu în regiunile încă sterpe ale Banatului, vine sarea ardeleană, dela Ocna Sibiiului, unde se va fi lucrat necontenit la saline, acea sare a cării trecere o va opri hotărît Ludovic-cel-Mare, la 1373, în ce privește ocnele muntene [2]).

Din Vieața Sfântului Gerard mai iese ceva pentru istoria Banatului și a celor mai vechi locuitori ai lui. « Bulgarul » Ahtum, care, pentru aceasta, ca să se explice pretinsa lui fundațiune religioasă, e arătat ca fiind fost așezat de « Greci », — și termenul trimite la epoca de cucerire latină în Răsărit când se reducea la o mărgenire națională, desprețuitoare, rolul Impăratului bizantin, dela care regii unguri ceruseră cu umilință coroanele din secolul al XI-lea, care s'au păstrat, — ar fi întemeiat mănăstirea Sfântului Ioan, aducând chiar, pentru slujba ritului ortodox, care *înseamnă pretutindeni și supunerea politică la Imperiu*, chiar monahi « greci » [3]). In față se ridică, după primul nume al lui Gerard, o mănăstire a Sfântului Gheorghe, care a vorbit în vis Cenădeanului; Sfântul e însă și el unul dintre cei mai populari sfinți bizantini. In Banat, ca și în Ardeal, se întâlnește un Sângiorgiu al nostru.

Banatul a fost chemat la viață numai prin luptele bizantine ale lui Manuil Comnenul pentru ocuparea malului stâng al Dunării. Amintirea lor durabilă se păstrează și în cronica « Anonimului », care pomenește de « Haramul » contra căruia s'au aruncat săgețile basileusului. Dar *interesul pentru dânsul s'a oprit odată cu decăderea dinastiei Comnenilor. El va reapărea numai când*, peste câteva decenii, *neamul « vlah » al lui Petru, Asan și Ioniță*, ajungând în discuție chestia episcopatelor de peste Dunăre, se prezintă *« împărățește » înaintea Dunării, ca moștenitor al acelor glorioși stăpânitori.*

In vederea tendinților de stăpânire, care au lăsat urme așa de adânci în legenda ungurească, ale celui mai imperial

---

[1]) *Hispidis arietum pellibus.*

[2]) Pesty, *o. c.*, III, p. 6, no. 11.

[3]) V. studiul mieu asupra vechilor izvoare ungurești, în *Revista Istorică*, VII (1921), pp. 4, 12—4, 16—8. sau, franțuzește, în *Bulletin de la section historique de l'Académie Roumaine*, IX (1921), pp. 197, 212, 214—7.

dintre acești Asănești, care e Țarul Ioan Asan, regalitatea ungurească așează, încă din August 1233, în Severin, unde atunci se înalță castelul ale cărui urme se văd încă, trebuind a fi mai adânc cercetate, alături de ruinele lagărului roman, primul Ban, un Lucaciu, Lukács, cum îl scrie Pesty și alți istorici unguri, sau, simplu Luca (Lucas, Leucas, Leukus), urmându-i un Oslu, cu numele turanic, și un Ștefan care ar fi din neamul Ciac, Csáky [1]).

[1]) Pesty, *o. c.*, II, p. 248.

V. ROMÂNII ŞI SEVERINUL

Arpadienii ajung a urmări, cum se va vedea, scopuri balcanice, după ce la Constantinopol se aşează trecătorii Împăraţi latini şi vecinul dela Dunăre e Statul Asăneştilor, încă neconsolidat. Punctul de plecare e noua cetate a Severinului, ridicată, ca toate fundaţiile medievale, pe o urmă antică, Drubeta [1]).

Dar năvălirea Tatarilor, *strecurată şi prin aceste locuri*, aduce o scurtă întrerupere. *Nesimţindu-se în stare să mai apere acest hotar, dincolo de care e neatinsa putere a Imperiului ortodox, regele Bela recurge la Cavalerii Ospitalieri, cari ar fi întemeiat un Stat francez ca în Locurile Sfinte*, şi ne-am întreba dacă Banul Pous sau Pons, pe care Pesty-l aşează la 1255 [2]), nu aparţine acestui intermediu cavaleresc, dacă el n'ar figura în *Liber dignitariorum* şi într'o funcţiune de Curte pe lângă regele Ungariei. Numele n'are însă nimic unguresc, pe când la noi, pe lângă boierul muldovean Paos, întâlnim la Bănăţeni chiar, pentru Pavel, nu forma bisericească, greco-slavonă, de Pavel (ca în Saul=Savel), ci forma, influenţată de Biserica latină, dacă nu de-a dreptul transmisă, de Pau, care se întinde până în Gorjul familiei Vlădimireştilor în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în Prahova chiar fiind satul Păuleşti.

Şirul acestor Bani urmează apoi neîntrerupt, cu Ştefan, cu Laurenţiu (1263—7), cu Ugrin (şi 1274—5), cu Alexandru (1268), cu Ponici (1269, 1271, 1272—3, 1279 şi urm.), al cărui nume (din Ponea) e obişnuit la Români, cu Pavel

---

[1]) Pentru vechi Români stăpânitori în aceste părţi v. numele de Ubul, în Pesty, *Szörényi vármegye hajdani oláh kerületek*, p. 6.

[2]) Acelaşi, *A szörenyi bánság*, II, p. 249.

(1271—2, 1273—5, 1277—8), cu Albert, cu Mykud, care ar putea să fie Micul (1275—1279), dacă nu și-ar numi neamul «Kukenusvennolth», cu Reinold, cu Bela (1279) și alții, trecători. Impresia ce se culege din această cronologie încurcată e că, prin anarhia în care se menține dinastia Arpadienilor, acela care, peste toate aceste intercalări, se impune e Laurențiu sau Lorinț [1]). El făcea parte din familia vechilor Oslu [2]).

Pentru dinastia arpadiană, care s'a stins la sfârșitul secolului al XIII-lea, deschizându-se pentru toate timpurile problema ungară, această parte estică a Banatului mai ales avea un singur interes: al apărării sau trecerii vadului pe unde putea să se între în Peninsula Balcanică, spre urmărirea unor scopuri mai înalte. Cucerirea peste Dunăre nu putea să fie decât potrivit cu ideea esențială însăși a acestui Stat al cruciatei latine, realizată, până atunci, într'o formă trecătoare, de luptătorii francesi și venețieni ai cruciatei a IV-a, dar care, după neizbânda finală a instalării latinismului în Bizanț, cerea altă formă pentru continuarea operei. Dacă n'ar fi fost năvălirea Tatarilor, tendințe de acestea la vadul Dunării s'ar fi continuat neîntrerupt, mai multă vreme, dar ea a făcut ca toate scopurile firești ale dinastiei arpadiene să fie amânate cu câteva decenii din cauza refacerii necesare după acest cumplit cutremur. Dar Ungurii au putut să ajungă în al treilea șfert al secolului al XIII-lea până și la Sofia și, ca bază pentru pătrunderea balcanică, li-a trebuit această cetățuie bănățeană. Regii ungari se sprijineau și mai departe pe Severin, pentru că era singurul castel ce-l aveau la îndemână.

Ideea însăși a Banatului se cere de altfel lămurită. Cuvântul nu este unguresc; dar nu este nici slav, fiindcă jupa de odinioară, de unde vine în Banat numele așa de interesante de Jupa, Jupalnic pentru câte un sat, și jupanul n'au suferit schimbarea fonetică necesară pentru a da forma ungurească *bán*, ci

[1]) *Ibid.*, p. 248 și urm. Bani ipotetici și presupuși în vol. I, și la Drăgălina, *o. c.*, II, p. 145 și urm.
[2]) *Ibid.*, p. 147.

din această origine avem *spán*, *șpanul*. Ar trebui să se admită prin urmare cine știe ce persistență avară, Avarii, cari s'au așezat în Panonia, la Dunărea mijlocie, având fără îndoială stăpânire și asupra Banatului șes și chiar asupra regiunii de vad, care li era necesară pentru trecerea și în aceste părți, precum trecerea lor principală se făcea, la Sudul Panoniei, prin Sirmium și Singidunum. *Banul, prin urmare, nu reprezinta altceva decât avangarda cruciatei, și nicio noțiune de adevărată administrație nu se adăugea pe lângă funcțiunea aceasta militară de păzitor al vadului și de conducător al celei dintâi trupe de invazie.* Aceasta se învederează prin *lipsa oricăror documente străine, afară de mențiuni ale Sfântului Scaun*, care-și avea episcopul catolic la Severin, până la sfârșitul acestei epoce [1]).

Intre Bani câțiva au putut să aibă o origine mai veche românească, dar, oricare ar fi fost caracterul lor, ei nu se puteau sprijini pe un alt element militar veșnic la îndemână decât pe conducătorii acestor elemente ostășești de rasa noastră [2]).

De sigur și supt Ludovic, dar, documentar, supt ginerele lui, Sigismund de Luxemburg, începe dăruirea cu pământuri a Românilor de prin aceste sate, ca Vasiliova [3]).

Supt acest rege-Impărat de cruciată, care prigonește crud pe oameni de legea veche, Banatul se încredințează viteazului și priceputului Florentin Pippo, adecă Filippo dei Scolari, devenit șpan (*spano*) și « conte de Orșova », având în samă cetatea Timișoarei și Camera salinelor regale (încă de la 1411). Supt el, un Sigismund de Losoncz are supt el (1420), cu Severinul, Orșova, Mehadia, încă și Caransebeșul și Jidova, vechea cetate, de origine imemorială, care ea însăși are însemnătate pentu transmisiunea prin Români a celor mai vechi amintiri [4]).

[1]) Dar, la 1364, în legătură cu viitorul Ban Lorinț, pentru moment numai *magister*, — rost luat dela Ospitalieri —, se află o donație regală, dar în comitatul Baranya; F e j é r, *o. c.*, IV[1], pp. 196—200.

[2]) P e s t y, *l. c.* Documente, pp. 12—3, nr. 19. Banul cel nou, Nicolae Perényi, scrie din « Maxsand ». Multe alte știri, din P e s t y, *Krassó vármegye*, la T o m i c i u, studiul citat, în ziarul *Dacia* dela 16 Octombre 1939. Ar trebui un repertoriu amănunțit al acestor cavaleri, cu toate moșiile lor.

[3]) P e s t y, *l. c.*, pp. 15—6, no. 34.

[4]) *Ibid.*, pp. 20—2, n-le 30, 32.

«Vitejii», după datina angevină, se întâlnesc și în acest timp (1429)[1]). Nobilii din Măcîcaș, Roman și Mihai, cuceresc castelul Golubaci [2]), dar familia își pierde actele la prada Sultanului Murad pe la Sebeș. Un Vladislav, fiul Voevodului Milutin, e pomenit la 1439 în Mehadia, unde la 1387 fusese chenezul român Petru, fiul lui Dănilă[3]). Ei află întrebuințare, cu chenezii lor, ca la Hălmaj, și supt noul comandant străin în numele Suveranului internațional, preceptorul Ordinului Teutonic, căruia i s'a încredințat Severinul, Nicolae de Redwitz, care se ocupă de o chestie de oi românești, din «Harum», Căvăran, la 1430 [4]).

Insărcinați cu o misiune militară importantă față de Turcii dunăreni, nobilii români, ca Ladul, adecă Vlad, fiul lui Vladislav, fiul lui Petru («Pete»), și înlocuitorul lui, Nicolae, un unchiu, «viteaz de curtea regală», ajung a avea un întreg vast domeniu, cuprinzând satele Bizere (Băsărabă?), Calova, Vârciorova, Slobozia («*Zabadfalu*»), Ravna, Mel (?) Slatina, Novăcești, Mihalenții, Valea lui Lațcu *(Weelcy laczkan)*, Dănilești, Apadia și Ohabița. *Chenezul a ajuns a fi un adevărat baron* [5]). Alături, familia Ciorna, care dăduse cândva și un Ban, e așezată în *alt domeniu*, la Jardaștița, Popradna, la Topleț și la Câmpul lui Craiu («*Kyrálmezeye*» [6]), la Plugova, Belabuc (Fagul Alb), Fazecaș și Verendin.

[1]) *Ibid.*, p. 23, no. 35.
[2]) *Ibid.*, p. 69.
[3]) Coriolan Buracu, *Din trecutul Mehadiei*, pp. 26—7.
[4]) Pesty, *l. c.*, pp. 23—4, no. 36. Cf. n-le următoare. «Harom» trebue apropiat de Harabkö; *ibid.*, p. 25, no. 39.
[5]) *Ibid.*, pp. 26—9, n-le 40—1.
[6]) *Ibid.*, pp. 30—2, n-le 44 și urm.; pp. 36—9, no. 48.

VI. CAVALERII BĂNĂȚENI AI ANGEVINILOR ȘI URMAȘII LOR

O nouă dinastie având cu totul altă mentalitate, din alt mediu, și tendințe de cavalerism, așa cum se formase în Franța și se transmisese în regatul Celor Două Sicilii, ia, la începutul secolului, *Coroana, dar nu și tradiția Angevinilor.*

Pentru aceștia, *orice populație cu valoare militară stă pe același plan, ca element utilizabil pentru acea cruciată pe care și-o simt ca o datorie.*

Va apărea deci, imediat supt ei și *o cavalerie* și o *burghezie românească și aici în Banat, iar Românii liberi vor deveni niște prețioși auxiliari, având a întra prin forma vasalității într'o ordine de solidaritate politică și militară ca în acel Apus.*

Supt Angevini se întâlnesc deci, fără zăbavă, alături: orășenii din Sebeș, numele dat de popor până azi Căvăran-Sebeșului, adecă Sebeșului din părțile Căvăranului, și nobilii ostași, dar, și în orașul care domină regiunea, în acest « Sebesvár », este un pârcălab, un « castelan », și acela din 1350, un « meșter », poartă numele românesc pe care scriitorul maghiar îl transcrie « Wbul » [1]), pe care nu preget să-l identific cu unul din membrii familiei Ivul, pomenită mai târziu. Intre unii și alții, nobilii fiind reprezintați, de Bogdan și Radul din « Muthnuk », se poartă la 1376 un proces de hotare [2]).

Pe acest timp, după un Ungur, Dionisie, care se întâmpină de la 1330 până la 1341, după trecătorii Toma, dubios, și Ștefan, după Ștefan de Lozoncs (1343—50), după un al doilea nobil de Szécs, Nicolae, important demnitar, odată

[1]) Pesty, *o. c.*, III, p. 6, nota 10.
[2]) *Ibid.*, pp. 6—8, no. 12.

Ban de Slavonia și Croația (1351—6), după un Pelsöczy Bubek (1356—60) și alți Maghiari, din familiile Alsány și Koreghy, până la conflictul cu Vodă-Vladislav, care e Ban al Severinului, în luptă cu întreprinzătoarea familie de luptători Heemfy (1368—9, 1372, 1390), un Paul Liszkai, urmașul, real sau nominal, al lui Vladislav, Ioan Trentul de Nevna, între întoarcerea înaintașilor, a căror serie o rupe Mircea la 1390, apără Severinul (1376—8): cel de-al doilea pare a fi un Român, poate Frencul, Frâncul, forma « Trentul » fiind o lectură rea [1]), dar găsim și forma Treutul, [2]) care îndreaptă la o altă explicație. Acest Ioan hotărăște în procesul de care a fost vorba mai sus [3]).

După Vladislav și înainte de Mircea, Dan-Vodă, fratele acestuia, pătrunsese, cu oaste puternică, până la Mehadia, trecând peste înșiși « chenezii » români de acolo, la Timișel, Criva și Potoc [4]). Un Vlad, fiul lui Dan, nume domnești, arătând *o continuitate de viață a neamului*, juca și el, pe atunci, un rol important în aceste părți [5]).

Numeroasele documente ungurești pe care răposatul Nicolae Densusianu le-a publicat în colecția « Hurmuzaki », scoțându-le din volumele unde fuseseră adunate de învățații maghiari, ni arată deci, mai ales în secolul al XIII-lea și al XIV-lea, un număr de cavaleri români cari stau în serviciul regelui ungar din dinastia, venită prin Italia, dar de origine franceză, a Angevinilor. In *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria* am citat mai multe cazuri de acestea, și aceleași sau altele se întâlnesc și în a mea *Istorie a Românilor*, de curând isprăvită. Acești oameni, cu nume caracteristic românești, care se pot recunoaște și atunci când li se dă forma ungurească prin care se deosebesc nemeșii, cum este pentru Gerlestey, cari la început nu înseamnă altceva, cum am spus, decât stăpânitorii de pământ de la Gârliște, adecă Gârlișteni, sunt ostași

[1]) *Ibid.*, I, pp. 258—68.
[2]) *Ibid.*, III, p. 7.
[3]) Un « Garalyscha » din Caransebeș (*ibid.*, p. 8, nr. 13) poate fi Gârlești-ean.
[4]) *Ibid.*, pp. 10—2, no. 17.
[5]) *Ibid.*, pp. 26—9, n-le 40—1. La instalarea Banului Nicolae se chiamă o sumă de nobili vecini. Cf. pp. 29—30, no. 42. « Ladul », adecă Vlad, va reclama posesiunele pierdute; pp. 32—3, no. 45; pp. 41—2, no. 50. Pentru Nicolae în alte sate, pp. 49—50, no. 60. Familia, p. 51 și urm.

ai regelui, *viteji*, precum erau cei dela ieșirea Murășului din Ardeal la Poarta-de-Fier, prin părțile Hațegului, ca Huniadeștii înșiși, și ei ajunseseră a trece și la Biserica stăpânului. Nu avem nicio reprezintare prin pictură a lor, dar, în cutare sat din Sud-Vestul Ardealului, bisericuța păstrată cu vechile ei zugrăveli prezintă, alături de femeile lor îmbrăcate românește, pe acești luptători cari au la gât, lăsându-se pe piept, sabia dăruită de rege, ceea ce arată situația lor excepțională. Până foarte târziu aceste neamuri s'au continuat, și ele au dat regiunii dela Caransebeș și Lugoj, și mai târziu, supt prinții ardeleni de rasă maghiară, o întreagă oștire totdeauna gata de luptă.

Pe la 1440 Coroana recunoștea, adresându-se șpanilor unguri de Timișoara, că este în aceste părți o întreagă *universitas* privilegiată a « nobililor și chenezilor districtului Sebeș », din care făceau parte nobilii de Mutnic, de Măcicaș, de Poganici (*Paganch*) și de Bizere [1]). Acești nobili de Sebeș țin, la Caransebeș, scaun de judecată. Ei afirmă, supt pecete, că anume drepturi li vin de la « moși și strămoși ».

In același an, la Severin și Gevrin, la Orșova și Mehadia, cu moșii dăruite în comitatul Bodrog, se așează Hășeganii frați dela Inidoara, Iancu și Ioan, Hunyadeștii [2]). Alături, nobilii de Ciorna, de Dănsuș (« Dampsos ») și Bizere iau asupra lor, supt regele Albert, cetățile amenințate și primesc pentru aceasta o donație de pământuri în Banatul occidental (și la Răcașdia) [3]). Dar Hunyadi cel mare, Ban de Severin și șpan de Timișoara, adăugindu-și Voevodatul Ardealului și șpănia Secuilor, se ridică spre regența Ungariei pe care o apără [4]). Supt el, în acest Banat, nobili români stăpânesc la Buchin, Armeniș, Bolvașnița și Vlădești [5]), la Vârciorova, Ravna, Slobozia, Slatina și Pleșa [6]).

---

[1]) *Ibid.*, pp. 33—5, no. 46.
[2]) *Ibid.*, pp. 35—6, no. 47; pp. 39—41, no. 49; p. 42, no. 52. Hunyadeștii în legătură cu satele Zăvoiu, Potoc, Sâlha; *ibid.*, p. 46, no. 56.
[3]) *Ibid.*, pp. 44—6, no. 55.
[4]) *Ibid.*, p. 46 și urm.
[5]) *Ibid.*, pp. 49—50, no. 60.
[6]) *Ibid.*, p. 55.

Supt ocrotirea lui Hunyadi se stabilește, în discuția asupra proprietății « castelului » Drencova pe Dunăre, o paritate socială asupra drepturilor ce aucăpătat dela regele Albert: de o parte Mihai de Ciorna, Ban al Severinului, de alta Nicolae de Bizere [1]). Dar fapta cea mare a acestui Român devenit nobil și catolic, poate și prin lunga-i activitate în Apusul italian, stă în aceea că *el a creat acei « juzi* (iudices) *ai nobililor celor Șapte Scaune românești » cu « Scaunul » în Sebeș, cari se văd funcționând întâia oară la 1452* [2]). Și, îndată, lângă Ciorna se așează Ban de Severin un Român din Sebeș, Petru Danciul [3]).

In același timp Români, croitori, olari, fierari, administrează ca juzi și jurați Caransebeșul [4]), unde se îngrămădesc, desfăcându-se de iobăgie și alții de neamul lor [5]). Alături, în oraș vedem, la 1484, pe Lazăr de Halmăj și pe Dragul ca fișpani (vice-bani), lângă Andrei de Varalia, judele nobililor [6]), care întărește județelor românești, opt la număr, privilegiile lui Sigismund și Ladislas, la 29 August 1457 [7]).

Regele Matiaș se ocupă personal de toată această lume din neamul său, trimețând pe Gârleșteanul Iacob, care-și făcuse casă la Sebeș, tocmai la Iaice, capitala cucerită a Bosniei, în calitate de « vice-Ban » [8]). El va fi apoi și unul dintre cei doi Bani *întregi* de Severin [9]). Acolo, la Severin, în acest timp ajung ca « vice-Bani » domnii români de Halmăj și de Plugovița [10]). Dar « boierii » de Armeniș apar ca stăpâni și în Buchin, Poiana și Bolvașnița (« Polonicza » [11]). Nobili de aceștia apar pretutindeni: la Tincova, la Mutnoc, la Negotești [12]). Când

[1]) *Ibid.*, pp. 58—60, no. 65 și n-le următoare, pp. 64—6, no. 68. Cf. *ibid.*, pp. 56—7, no. 63.

[2]) *Ibid.*, pp. 62—4, no. 67. La Orșova e însă castelan un Ungur; p. 66, no. 69.

[3]) *Ibid.*, pp. 66—8, no. 70. Chenezii continuă cu darurile lor de animale (viței, vieri, oi, etc.); *ibid.*

[4]) *Ibid.*, pp. 71—2, no. 74; pp. 45—6, no. 86.

[5]) *Ibid.*, pp. 73—4, no. 77.

[6]) *Ibid.*, pp. 93—4, no. 93.

[7]) Tincu-Velea, *o. c.*, p. 251 și urm.

[8]) Pesty, *l. c.*, pp. 98—9, no. 95.

[9]) *Ibid.*, pp. 126—7.

[10]) *Ibid.*, pp. 99—100, no. 96; pp. 108—9, no. 104; pp. 110—1, no. 106. Un Vlasie de Plugovița e apoi *officialis* la Sebeș; *ibid.*, pp. 113—4, no. 109.

[11]) *Ibid.*, pp. 100—3, n-le 97—8.

[12]) *Ibid.*, p. 112, no. 107.

găsim un preot la Glâmboaca, el poate fi catolic[1]). Dacă vedem la 1500 doi nobili, din neamul Cucavița, cari sunt pedepsiți cu confiscarea pentru că au trecut la « condamnabila sectă shismatică a Valahilor sau a Rascienilor »[2]), se respecta acel *ius valachicale* al trecutului, sau *ritus Valachiae*[3]). Dar peste dânșii toți regele așează, prin 1485, pe unul dintre urmașii de chenezi, Paul sau, în limba lor, Pau, care e șpan de Timișoara, dar și « *suprem căpitan al părților de jos ale regatului* »[4]). *Aceasta e creațiunea lui Matiaș.* Se știe ce mare ispravă de ostaș a îndeplinit chenezul acesta, « căpitan suprem », în luptele cu Turcii, mai ales la Câmpul Pânii: exagerându-le brutal, le pomenește și cronica vremii[5]).

Supt cei doi regi de origine polonă, această nobilime își reclamă vechile drepturi de stăpânire, adăugindu-le până într'atâta, încât familia Bizere cere un întreg colț de Banat[6]). Alături, în dualitatea inițială, Sebeșenii ajung a-și avea un jude, care poartă titlul de voevod[7]).

E de ajuns a se ceti povestea, din 1503, a unei certe dintre oamenii de acolo[8]) ca să-și dea samă cineva de ce limbă vorbeau și ce folklor drastic moșteniseră acești cetățeni.

Până în ajunul cuceririi Severinului de Turci, lângă Ungurul Barnaba de Béla, Iacob Gârlești eanul poruncește la Severin, numai supt Ludovic al II-lea luându-se pentru acest castel măsuri capricioase, care trebuiau să ajute la catastrofa finală. Noul rege, și pentru aceste părți, Ioan Zápolya, ocupându-se mai rar de dânsele, cu toate că erau vecine cu Ardealul său, se mulțămește a declara demnitatea de Ban ca « vacantă »[9]). *Supt această domnie de supusă vasalitate față de Sultan, rostul acestei nobilimi pe care, cu toată schimbarea de*

[1]) *Ibid.*, p. 114, no. 109.
[2]) *Ibid.*, pp. 128—9, no. 119. Cf. *ibid.*, p. 131 și urm. V. și întinderea posesiunilor unui Ludovic Fiat; *ibid.*, pp. 138—43.
[3]) *Ibid.*, p. 135, no. 122; p. 145.
[4]) *Ibid.*, pp. 94—8, no. 94.
[5]) V. și T o m i c i u, în ziarul *Dacia*, n-l din 9 Octombre 1939 (și impresii din satul lui Paul) și, în genere, I u l i u V u i a, *Districtus Walachorum, Cercurile românești bănățene, cele din Timiș reconstruite pentru prima oară*, Timișoara 1930.
[6]) P e s t y, *l. c.*, pp. 119 și urm.; pp. 135—6, no. 123.
[7]) *Ibid.*, p. 125.
[8]) *Ibid.*, pp. 146—8.
[9]) *Ibid.*, p. 183.

rege,— nu se poate ști ce limbă vorbeau acasă —, o putem privi și mai departe ca a noastră, scade. De Pau chenezul nu se mai vorbește decât ca de un om temut [1]).

In locul vechilor nobili găsim ca părtaș larg al pământului bănățean de Răsărit pe Ungurul Ioan de More [2]). Numai Sebeșul, cu « Faraonii » săi țigani [3]), rămâne cu vechile neamuri. Dar *viața politică a încetat deocamdată, rămâind numai împrejurările locale zilnice, cu micile procese pentru pământ.*

Cu vremea se va ajunge la un sărac *Banat de Lugoj.* Și atunci, încetul pe încetul, ajutați și de regentul slav Petrovici, în vremea minorității « craiului » Ioan-Sigismund, *Sârbi noi pătrund.* Totuși *vechii nobili se împotrivesc la orice acordare de moșii la străini* [4]).

De acuma, *mai strânse raporturi se leagă cu Țara-Românească vecină:* Ban la Caransebeș e Sârbul *romanizat* Nicolae Cherepovici [5]), a cărui fiică, Elena, se mărită cu Petru-Vodă, fiul Chiajnei, nenorocită căsătorie răpede ruptă, lăsând o fată, Tudorița [6]).

Acte apar acuma și în ungurește [7]).

Dar cultul limbii românești se păstra. Când apăru propaganda calvină, ea ridică și aici limba înțeleasă, limba poporului. Contra « școlii papistașilor » *(papistarum)* [8]) se creiază la Caransebeș cea românească. *Și cărturăria bănățeană se lega firește de aceea a Vestului ardelean.*

Aceasta o arată, în legătură cu fanaticul pentru reformă nobil ardelean dela Orăștie, Gesty Ferencz, alcătuirea Bibliei dela 1582, *Palia.* Se unesc pentru a o da: episcopul calvin din Ardeal, Mihai Tordași, Achirie, protopopul « Henedoriei » Hunyadeștilor, și reprezintanții cărturăriei românești

[1]) *Ibid.*, p. 191.
[2]) *Ibid.*, p. 194. Dar cf. pp. 197 și urm., 225, 232, 248—9.
[3]) *Ibid.*, p. 202, no. 164.
[4]) *Ibid.*, p. 300.
[5]) *Ibid.*, pp. 278—9, no. 210.
[6]) V. prefața la Iorga, în « Hurmuzaki », XI.
[7]) Dar se pomenește în limba noastră Balta Sărată, Fântâna Răpede, ogoarele *mesgen*, mejdină, *hoctar*, hotarul; Pesty, *l. c.*, p. 303.
[8]) *Ibid.*, p. 347. V. și n. următor. Cf. Iorga, *Istoria Românilor*, IV.

din Banat: dela « Căvăran-Șebeș », Efrem Zăcan, « dascăl de dăscălie », și dela Lugoj (« Logoj »), « propoveduitorul Evangheliei », Moise Peștișel [1]).

Când s'a produs ridicarea lui Sigismund Báthory Ardeleanul, în tinereasca-i dorință de glorie, prin cruciată contra Turcilor, nobilimea românească din Banatul răsăritean, complet decăzută supt raportul militar, *nu se mișcă*. De mult, după așezarea Báthoreștilor ca prinți și în aceste părți, neocupate de Turci cum fusese Timișoara și părțile vecine, nu se mai întâlnește cineva care să aibă calitățile ostășești ale lui Gașpar Bekes, Becheș, de fapt un nobil român din Bichigiu, care visase de aceeași domnie a Ardealului ca să fie apoi, în Polonia, pe lângă învingătorul său, devenit acolo rege, Ștefan Báthory, un foarte prețuit auxiliar ostășesc. Deci nu se mai află Români de veche viță medievală, în rosturi militare de Stat. Din Iladia se ridică însă un Sârb ca Ban de Sebeș și Lugoj, Gheorghe Palatici (1588, 1591—1594). Din neamul lui Bekes îi urmează un Ștefan, la 1595, iar apoi, până la 1600, Maghiarul Gheorghe Borbély. Un Bănățean român, dar nu dintre nobili, Iosika, Iojica (dela Ioje, Iosif), ajunse cancelariu ardelean, pentru a isprăvi tragic, și mai întâlnim pe un Ioan Iojica. Un Francisc Băsărabă e castelan de Sebeș [2]); după un « Vajda Bona », « Vodă Bunea ».

O legendă, culeasă de Böhm, vorbește de un atac al lui Mihai Viteazul, care a fost adus a lucra și cu Palatici și cu Borbély, pe la Orșova, unde ar fi tăiat calea Tatarilor, și se adaugă amănunte, ca acela că ar fi făcut să se spargă butoaiele cu vin, ca să-i rămâie ostașii cu mințile limpezi [3]). Dar, pentru a sprijini lungul și zădarnicul asediu al lui Sigismund la Timișoara, nu se ridicară decât acei Sârbi [4]) din părțile Becicherecului, pe cari-i pomenește Szamosközy și după el Wolfgang Bethlen: Vlădica Todor, un Iancu și alți câțiva

[1]) Prefața în Bianu și Hodoș, *Bibliografia română*, I, p. 95.
[2]) Pesty, *o. c.*, I, p. 321.
[3]) *O. c.*, la capitolul istoric.
[4]) V. însă articolul d-lui Tomiciu din ziarul *Dacia*, August 1939 (discuție, cu istoriografi sârbi).

șefi. Felul lor de luptă e însă al haiducilor. Nimic din buna rânduială a vechilor cavaleri români, și nu putem ști în ce proporții acestălalt element ar fi fost reprezintat măcar în trupele celor doi Bani.

De aici înnainte, în cursul îndelungatelor lupte pentru Ardeal până la așezarea durabilă a lui Gabriel Bethlen, găsim doar, la 1607, în calitate de căpitan al singurelor orașe Caransebeș și Lugoj, pe un Ștefan Voevod[1]). Supt noul prinț, ca și supt primul Gheorghe Rákóczy, cârmuirea e ungurească, până ce ea încape, dela 1644 înainte, în mânile lui Acațiu Barcsai, care era în adevăr Român, dar din Ardeal, și el va ajunge a stăpâni, câtva timp, în grele împrejurări, provincia sa de naștere. In rostul de pârcălabi la cele două orașe se întâlnesc totuși încă descendenți ai vechilor familii: Căstruț, Gârlești eanu, Ivul, Duma, Fiat, Găman, Criciovai (din Criciova), Floca, Măcicaș[2]).

Dar Bethlen însuși, după acel înaintaș, Gabriel Báthory, care chemase în ajutor, contra lui Radu-Vodă Șerban din Țara-Românească, pe Turcii timișoreni, trebuise a ceda Sultanului, la 1620, Lipova și Inăul. Urmă, la 1658, întinderea dominației turcești, cu cerere de tribut[3]) și asupra părților, până atunci ferite, dela Lugoj și Caransebeș. Aceasta părea că înseamnă sfârșitul, de și, cum vom vedea, în locul unei aristocrații de moșii, acum isprăvită, energia națională se va ridica iarăși, din straturile adânci.

Raporturile cu țara de dincoace n'au fost întrerupte niciodată în secolul al XVII-lea. Un alt Voevod, Bunea de Caransebeș, *Vaida Buna*, ajută la așezarea lui Matei Basarab. După 1650 neamul Brancovicilor, pe care mulți, — ba chiar ei înșiși, romanizându-și astfel numele —, au căutat să-l lege de Brâncovenii munteni, e necontenit îndreptat spre Domnii din București. *După îndemnul neastâmpăratului Gheorghe Brancovici, Șerban-Vodă Cantacuzino ajunse a cere Impăratului să i se dea, înainte de cucerirea de Imperiali a Caransebeșului, Jdioarei și*

[1]) Pesty, *o. c.*, I, p. 38.
[2]) *Ibid.*, p. 324 și urm.
[3]) V. și Tincu-Velea, *o. c.*, p. 71.

Lipovei, tot acest grup românesc de stăpânire turcească în plină desfacere, unde orașele treceau din mâni în mâni, de la 1690 la 1695 [1]). In aceste lupte se amestecă și nume de luptători români, ca Drăgoiu Drăgan, un Știrban și enigmaticul « Grof Petrașco » [2]). Intrat în balade, Veterani, generalul imperial, care muri aici după ce ocupase, într'un moment, o parte din Țara-Românească, devine aproape un erou național.

Și în luptele pentru recucerirea Banatului la 1738—1739, Românii avură o parte pe care o arată, cum vom vedea, cronica mare a lui Nicolae Stoica.

Intâmplător, ei atacă, în acest timp, pe Turci, ca la Valea Rea. Alte ori se înscriu la aceiași Turci, ca seimeni sau «voluntiri» și iau bani și hrană dela dânșii, pe când în alte sate năvălitorii pradă fără cruțare. Nemții, cari rechiziționează totul și, la întâmplare, distrug tot ce li se pare suspect, ca la Caransebeș (1738), îi ridică împotriva lor. Șeful împotrivirii era un Nicolae Bumbăcilă din Teregova. Idealul li-ar fi fost continuarea acestui războiu: «Ține, Doamne, tot așa: nici cu Turcul, nici cu Neamțul» [3]). *Ei ziceau soldaților împărătești « să se care din țara lor*, căci dânșii nu se vor supune». La Slatina, Austriecii, cu auxiliari sârbi, trebuiră să dea o bătălie formală țăranilor, conduși de chenezul lor. « Lotrii » aceștia se țineau însă bine. Trebui deci să se distrugă Slatina, Golențul, Borlova, Petroșnița și Bolvașnița [4]), Jdioara, centrul rezistenței, Criciova, Coșteiul, Bojurul (?), Ohaba, Lunca, Deșul, Belințul, Hanzeștii, Drinova, Uzeștii, Halmăjul, Iasenova, unde căpetenie era un Iacov.

La 1716, Timișoara, la 1717, Rușava și Meedia ajunseseră a fi împărătești, și granița se întinse, pentru vreun șfert de veac și asupra județelor oltene. A fost apoi în secolul al XVIII-lea chiar un moment în care, la *delimitarea cu Turcii în 1739, erau să treacă la Țara-Românească, după cursul apei, șapte sate: Pecenișca, Breaza, Topletul, Coranicul, Tufarii, Șupanecul*

[1]) *Magazinul Istoric*, V., Cronica anonimă (Radu Popescu).
[2]) Tincu-Velea, *o. c.*, p. 73, nota 60; p. 74, nota 61.
[3]) Drăgălina, *o. c.*, III, p. 212.
[4]) *Ibid.*, pp. 314—20.

și Băile; numai imposibilități tehnice, la săparea canalului despărțitor, care se prevăzuse în tratat, le-au păstrat Impăratului învins și silit la pace [1]). O amintire puternică a acestui fapt se află și în această mărturisire a d-rului Alexandru Popoviciu, istoricul și descriitorul Băilor Herculane, la 1877: « După un plan ce se află la mănăstirea Tismana, în România, și după cum se știe, *a fost pământul României până în Cerna*, și tocmai supt Știrbei s'ar fi întins Austriecii peste Cerna. In ce mod și cu ce drept? ».

Să rezumăm, acuma, rezultatul acestor constatări documentare și al acestor probabile ipoteze.

De câte ori este vorba de Banat, atâția își închipue că în evul mediu el a reprezintat o provincie pe care întinderea ungurească ar fi atins-o și stăpânit-o. Aceasta este cu desăvârșire fals. In curs de mai multe generații, de alminteri și până în zilele noastre, spornicia poporului unguresc n'a fost așa de puternică, încât să poată întinde o populație de rasa regilor cuceritori asupra unor provincii unde ea n'ar fi existat până atunci. Când regii unguri au pătruns până aici, ei s'au folosit de mijloace care nu erau acelea de rasă. Astfel Sfântul Gerard, Italian, cu « Morisena » lui dela Ceanad, nu face altceva decât să înfățiseze o expansiune religioasă de

[1]) Grisellini, *o. c.*, p. 175: «Es begriff die gedachte Erdzunge sieben Dörfer, nämlich Peschineska, Persa, Toplez, Karabinik, Fursura, Schupanek und die warmen Bäder von Mehadia; denn diese lezteren zu erhalten war die Absicht der Türken bei den Traktaten gewesen. Die Komissarien und Ingenieurs beider Theile stellten die sorgfältigsten Messungen an, und man kam überein, dass den Fluss aus seinem alten Bette zu leiten kein anderes Mittel sei als sein Wasser in einen Kanal zu sammeln und solchen zur linken von Altorsova in die Donau zu führen. Die Unternehmung war gross, und nicht weniger schwer; denn dieser Kanal muste über drei Meilen am Fusse der Gebirge fortgeführet werden, welche diese Erdzunge umgeben. Das benahm den Türken den Muth nicht. Sogleich liessen sie die Arbeit anfangen, und wirklich verdienet das Stück, welches am Weg von Schupanek ins Bad davon noch übrig ist, Bewunderung. Der Kanal, wie er sich an einem Berg vorbeischlinget, ist mit Bogen unterbauet, welche spizige Winkel machen und mit Ziegelsteinen zu einer Höhe von ohngefähr dreissig Fuss aufgemauert sind. Undankbare Arbeit! Die Wässer des Flusses liefen in ihrem alten Bette niedriger weg, als dass man sie in das neue hätte bringen mögen; man kam also, in der gesezten Jahresfrist nicht zustande damit, und der strittige Distrikt, mit alle den Dörfern, die er in seinem Umfange begriff, blieb unter österreichischer Herrschaft. Man sagt, der Baron Engelshofen habe durch seine Klugheit das ganze Geschäft auf solche Art einzuleiten gewusst; soviel ist gewiss, dass er sich bei dem kaiserlichen Hofe mit dieser Kommission nicht wenig Verdienst machte».

caracter catolic, a papalității medievale, în serviciul căreia stăteau acești regi de cruciată cari au fost urmașii Sfântului Ștefan. Dacă șesul de către Tisa a putut să primească anumite infiltrații, regiunea, așa de muntoasă, pătrunsă de văi atât de înguste de către Caransebeș, nu oferea aceeași posibilitate de expansiune; ea nu atrăgea nici prin bogățiile sale, nici prin alte avantagii un asemenea avânt, pe care îl presupunem, după ideile noastre moderne, ca necontenit mânat de ambiție.

Am găsit, timp de trei veacuri, *o însemnată epocă în istoria românească a Banatului.* Astfel, dela vechii Celți și Daci, de la Romanii veniți în momentul cuceririi, dela rasa care s'a format prin amestecul lor, dela păzitorii liberi ai vadurilor, cari puteau fi și plugari, — căci, în regiunile acestea, nu poate să fie vorba de o altă păstorie decât a unor grupe de oi de jur împrejurul dealurilor și în partea de jos a muntelui, — până la acești ostași călări, purtând cu mândrie o armă încredințată lor ca unor siguri cavaleri creștini, e o *continuă desvoltare.*

Urmașii acestora au avut mai târziu un rol deosebit, în legătură cu însușirile acestea, moștenite, de soldați. Dacă, dela o bucată de vreme, această parte a Banatului a încăput supt Turci, stăpânirea lor a avut o mare însemnătate pentru clasa populară, pentru țăranii fătă titluri de nobleță, legați toți de vechea religie ortodoxă. Oriunde stăpânește Turcul, el cruță « săraca raià » și revarsă asupra ei o ocrotire împotriva celor puternici. Acești spahii, al căror nume s'a transmis și până astăzi în sensul de proprietari, când Bănățenii pomenesc de vremea « spaiilor » cari, de data aceasta, nu mai sunt Turci, ci creștini ca și dânșii, au căutat să adune cât se poate mai multă lume pentru a se folosi de munca lor. Iată, aici, ca și în părțile Orăzii Mari, un motiv de sporire a populației.

Evident că nobilii supt acest nou regim au trebuit să dispară încetul cu încetul în calitate de clasă socială, ceea ce nu înseamnă că urmașii lor nu aveau în sânge aceleași aptitudini luptătoare ca odinioară. Aceasta s'a văzut și la sfârșitul secolului al XVI-lea în luptele purtate pe la Becîcherec

și în împrejurimi de oamenii Vlădicăi Todor, a cărui calitate națională a fost foarte disputată, dar nu se poate fixa, și ai unor conducători sau harambași, cum li se zicea pe atunci, între cari unul, precum a relevat acum în urmă, într'o polemică împotriva cutărui învățat sârb, unul din harnicii cercetători ai trecutului românesc de acolo, d. Nic. Tomiciu, purta articolul final românesc, răscoală un moment biruitoare, care poate fi pusă alături de acea ciudată mențiune, luată undeva de Böhm, a unei lupte a lui Mihai Viteazul însuși pe la Orșova împotriva acelorași Tatari cu cari, de fapt, el s'a luptat în Vlașca, la Hulubești. Am văzut că, după acel izvor necunoscut, el ar fi oprit pe ostașii săi să bea și a pus să spargă buțile cu vin peste care ei se făcuseră stăpâni.

Și am găsit pe acești țărani păstrând, în arme, un fel de autonomie dârză a vechilor moșneni în luptele dintre Nemți și Turci, în cursul secolului al XVIII-lea.

VII. BANATUL DE RĂSĂRIT FAŢĂ DE INVAZIILE TURCEŞTI

Dar relaţiile Bănăţenilor cu Turcii merită, acuma o altă desvoltare.

Turcii erau la Orşova, dar peste Dunăre Românii rămâneau în legătură cu beii dela Cladova, cărora li făceau daruri, cum se învederează şi printr'o însemnare de carte bisericească şi prin scrisorile redactate în româneşte de aceşti bei cladoveni. Aceasta de şi, cum am văzut, în interior, de-a-lungul secolului al XVII-lea, unde se mai întindea autoritatea prinţului maghiar vasal al Sultanului, deci în regiunile Caransebeşului, se întâlneşte din nou o serie de aceşti conducători români cu caracter nobiliar, al căror rol era însă cu mult mai mic decât odinioară. In lunga luptă pentru Banat dintre Austrieci şi Turci care s'a terminat prin pacea dela Pojarevič sau Passarowitz, Românii nu puteau juca niciun alt rol, decât acela de apărare locală contra încălcării şi jafului, dar, cu aşezarea Casei de Habsburg în aceste părţi prădate de Turci, sărăcite de război, acoperite în mare parte şi de mlaştini prin partea şesului, începu *o largă operă de colonizare* [1]).

Diploma lui Carol al VI-lea, din 17 Decembre 1717, care fixează caracterul Banatului, arată foarte bine cât de deosebit era caracterul acestei împoporări, cerută de necesitatea lucrurilor, faţă de situaţia, găsită şi deplin păstrată, din Ardeal.

Ardealul, cu tot succesul îndelungat al armelor imperiale, a fost căpătat de Habsburgi prin aşa-numita « convenţie lotaringică », pactul încheiat între prinţul de Lorena, comandant al armatelor împărăteşti, şi cei doi prinţi ardeleni Apaffy,

---

[1]) Se creiază *fundi colonicales et confiniarii*. Cf. şi Felix Milleker, *Kulturgeschichte der Deutschen im Banat*. Cf. şi nota bibliografică dela primul capitol.

tatăl și fiul. Acolo era o populație cu privilegii, alcătuită din Sași, Secui și nobili, cărora, și ca națiune și ca religie, li s'au păstrat toate drepturile. Ba chiar, Românii neconstituind o categorie constituțională, Impăratul a căutat să-i cuprindă și pe dânșii între Statele privilegiate, chemându-i la comuniune cu Biserica apuseană. In Banat însă nu exista nici convenție, nici privilegii, ci numai cucerirea cu armele, și supuși. Prin urmare Impăratul împarte țara în trei: cetatea Timișoara, țăranii și viitorii lucrători la mine, cari trebuiau găsiți de pretutindeni. *Nobili locali nu se mai recunosc: o nouă clasă dominantă va trebui să se ridice, în noile împrejurări.*

Pentru Austria era indiferentă națiunea acestor noi locuitori. Puteau fi Germani din Suabia, Italieni, Spanioli, Francezi, aceștia din urmă, despre cari s'a ocupat recent d. Rosambert din Nancy, putând fi aduși cu atât mai ușor, cu cât ducele de Lorena sau, după cucerire, Italo-Francezul Eugeniu de Savoia, apoi un Mercy, marele ordonator al Banatului, aparțineau aceleiași lumi franceze dela Răsărit.

La început, tot felul de planuri au răsărit, ca în atmosfera de «filosofie» începătoare, în care regentul Franciei, ducele de Orléans, plănuia o reformă completă a bătrânului regat. Carol al VI-lea, care era și un fost rege spaniol, se gândea la «spaniolizarea» întregii părți răsăritene a Statelor sale. Alături de chibzuitul Kaunitz, marele ministru al Mariei-Teresa, un Francez,— căci dela acești Latini ai Curții pleacă toate inițiativele [1])—, Borié, se gândește la introducerea de culturi noi, mai mult sau mai puțin aclimatizabile. Cât despre băștinași, se prețuește slab valoarea lor: Timișoara cuprinde ca negustori ceva Evrei spanioli și o oarecare burghezie sârbească, pe când știm de aiurea că la Lipova era un centru de negustori români [2]). La munte mici grupe de familii românești, uneori abia câte trei-patru. Se menținea o hoție românească, mai mult de haiduci, cu acei harambași, dintre cari unul, Petru Vancea, a găsit rătăcind prin codri pe Francisc de Lorena, soțul Mariei-Teresa, și l-a pus pe cale, creându-se astfel o întreagă legendă

[1]) V. p. 42, nota 3.
[2]) Iorga, *Studii și documente*, XII — XIII, tabla.

romantică, nu fără răsplătirea celui care întră apoi în oastea regulată [1]).

Colonii introduși în lunga domnie a reginei-Impărătese sunt, în ce privește pe Germani, din cele mai rele elemente, vagabonzi, cerșitori, oameni certați cu justiția, viind singuri, fără familie. Se aduc *per Schub*, — și a rămas la noi expresia « a duce cu șupa ». Ei se oferă cu toba acelor cari au nevoie de brațe, și se adauge că acei negustori sârbi, dacă găsesc femei arătoase, le trec pe furiș la Turci, pentru bani. Unii refuză lucrul, fug; se văd acești factori de civilizație aduși în lanțuri. Malaria mlaștinilor îi curăță [2]).

Dar se află și altfel de coloni: acei cari scapă astfel de politica religioasă a unui catolicism prigonitor, ca și doritori de ogoare nouă, și (la St. Hubert, la Charleville, la Mercydorf, etc.), din Lorena franceză după 1770 (până la 2.000 de familii, ca și, pe o cale necunoscută nouă, dintre Spanioli, cari fac din Becicherec o « Nouă Barcelonă » [3])). Era vorba și de instalarea unor prizonieri prusieni, pe cari populația acum gospodărită îi refuză cu statornicie, cum conflicte au loc și între vechii Români, ai căror chenezi reapar, și noii veniți.

Opera aceasta se face, cum am spus, prin Latini, dela Mercy, căruia i se datorește așa de mult, până la cei doi Brigido, la Fremont, la Clary și la Vallis; un de Boussard adusese primele transporturi umane. Intâlnim pe un abate Rossi din Mantova. Italieni fac palatele cele noi în Timișoara [4]). La vechile Băi, Englezul Hamilton începe lucrul [5]). Un Scotti comandă la Timișoara [6]). Ingineri francezi lucrează la marile lucrări tehnice [7]).

Cred că în timpul noului război din 1737-9 s'au adus cei dintâi Olteni pentru a fi, în pădure, de unde porecla de

[1]) Și G. r i s e l l i n i, *o. c.*, p. 108.
[2]) K o n r a d S c h ü n e m a n n, *Oesterreichs Bevölkerungspolitik unter Maria-Theresia*, I, Berlin 1938. Rezumat și în *Revue historique du Sud-Est européen*, 1938, pp. 289—93.
[3]) G r i s e l l i n i, *o. c.*, p. 156.
[4]) *Ibid.*, pp. 158, 160. Cf. A u r e l C o s m a, *o. c.*
[5]) G r i s e l l i n i, *o. c.*, p. 162.
[6]) *Ibid.*, p. 176.
[7]) *Ibid.*, p. 175.

«Bufani», material uman necesar pentru exploatarea adâncurilor pământului. Cum, în momentul acesta încă, până la pacea dela Belgrad, Austriecii erau stăpânii Olteniei, ei au putut să facă astfel de strămutări în masă mare. Alții s'au chemat pe urmă, și sunt mărturii documentare care arată când au venit.

Marea mișcare spre Nord și Vest a Românilor macedoneni, mișcare de comerț internațional, cu totul deosebită de apariția sporadică a câte unui ostaș ca acel Petru de Macedonia din secolul al XV-lea [1]), apar în același veac, ajungând a da și aici Românilor o burghezie pe care nu o avuseră până atunci.

Și, la Români, și din sate, tradițiile nobiliare se continuă: țăranii sunt *domni* și femeilor li se zice: *jupănese* [2]). La 1722 se pomenește în partea apuseană a Banatului ctitoria, după un izvor ce se va aminti mai jos, dela Sămlac-Morava, «Domnul de Giurist, de naționalitate Român» [3]). La 1747 un mormânt la biserica nouă din mănăstirea Partoș aduce înainte ca jude-birău pe Marcu Mâțul, și tot acolo-i e îngropat fratele, Martin, și soția, Maria, familia având a se preface, ca nobili, în Mutulovici și apoi în Lengher,— familia se așează supt acest nume la Brașov [4]). Alături găsim pe ctitorul școlii dela mănăstirea Morava: un «oarecare obârchinez Nicolae Lucaciu, Român născut și locuitor în Fisegiu». Și însemnarea urmează așa: «Ajutat-a apoi dânsul mult și la întemeierea și înzestrarea bisericii din locul nașterii sale. Școala dela Bartoș o a întemeiat Giorgiu Laiul, jude primariu din cercul Ciacovei, Român și acesta avut și zelos, de origine din Ciacova [5]). Giorgiu Laiul s'a meritat încă și prin aceea că a contribuit foarte mult la ridicarea și înfrumusețarea besericii din Ciacova, apoi din avuția sa a avut mult ajutor și beserica catedrală din Vârșeț, căci, măritând el două fete la Vârșeț, cu bună zestre, una după un Grec, carele, mai târziu, lucrând cu acea zestre, s'a înavuțit și se numea «Agia

[1]) In secolul al XV-lea și un Gheorghe Arbănaș, Albanezul.
[2]) Grisellini, *o. c.*, p. 227.
[3]) Tincu-Velea, *o. c.*, pp. 183—4.
[4]) *Ibid.*, p. 187.
[5]) *Ibid.*, pp. 138—9.

cel bogat », iară cealaltă după Românul cu numele Meșter (mai târziu Meșterovici), carele și acesta apoi, cu soața sa, a ajuns la frumoasă avere: acești doi din avuția prin zestre femeiască agonisită foarte mult au dăruit la ridicarea și decorarea besericii catedrale de acolo » [1]).

Sistemul de administrație al chenejilor, ba și al *vătailor* (vătafi), n'a dispărut nici în secolul al XVIII-lea. Intre obărchinejii de la 1759—78 se aduc, la Lugoj, Gavriilă Gurcanu și Alexandru Petrașcu, cari ridică la 1767 o plângere contra protopopului Petru Pascovici [2]).

In sfârșit, o inscripție de biserică dă drept fundator pe un Rat de Mehadia, al cărui neam se continuă și în secolul al XIX-lea [3]).

Vorbind tot de biserica de la Vârșeț, Tincu Velea, probabil după Memoriile bătrânului preot Petru Șutu, arată că la noua zidire din 1780—86 «au contribuit parte mare Români, între cari, după tradițiune, mai mult să se fie meritat chinezul Emanuel și obârchinezul Arsenie, *veniți din Țara-Românească*, și vătaul celor veniți din Ardeal, avutul Băloiu » [4]). Același scriitor aduce ca vechi familii bănățene nobile pe Radu, Băniaș, Deju, Câmpean, Vlad, Lucăiu [5]).

Alături de Macedoneni, ca Hagi-Nicolae Dimitrie, ctitorul bisericii din Oravița în 1700[6]) —, Ioan Constantin (n. 1789 în Oravița) scoate la 1818-20 și un ziar [7]) —, vin deci numeroasele elemente oltene. Pe lângă prima imigrație, pe care am crezut că o pot așeza încă din vremea când Oltenia era austriacă,— și de altfel în 1732 cărbunarii dela Maidanpec, cari fug în părțile oltene, pot să fie originari de acolo,— documentar se adevărește aceea din 1770 [8]).

[1]) *Ibid.*, pp. 200—1.
[2]) *Ibid.*, p. 273.
[3]) Aedificata haec ecclesia per me, I. Ratzdam. (=dom[inum]) de Meadia, supr. praef. inclitorum districtuum Lugosch, Caransebes et Lippa; Grisellini, *o. c.*, p. 155, nota 3.
[4]) *Ibid.*, p. 164, nota.
[5]) P. 297.
[6]) Sim. Sam. Moldovan, *Oravița*, pp. 17, 50—1 (v. *Documentele* noastre *Oravița*). Cf., despre el, și I. Constantiny, *Denkschrift über die Banater Bergwerke.*
[7]) *Ibid.*, p. 23.
[8]) Sim. Sam. Moldovan, *Din trecutul Bufanilor*, pp. 8, unde interesante nume, 20. La 1738—9 foametea gonește pe alți Bănățeni în țară liberă, iar

Şi unii şi alţii dintre Românii pe cari îi avea Banatul pe la 1780 înainte de marele războiu cu Turcii, *aveau o solidă organizaţie bisericească de caracter popular, cu toate consecinţile ei fireşti.*

Partea păstrată prin citaţii din Memoriile lui Petru Şutu, protopop de Varadia (+ 1801) [1]), din nenorocire pierdute pentru rest, sunt în aceste privinţi luminoase: «Metropolia din Ardeal trimetea în Banat nu numai episcopi întăriţi de principii ţării, ci adesea şi preoţi, mai vârtos în timpuri de nevoie, bunăoară atunci şi pre acolo când şi pre unde nu erau, au se alungau, Turcii pre un timp, şi creştinii noştri, răsuflând mai liber, simţeau trebuinţa de păstori sufleteşti. Astfel de preuţi înainte de recuperarea Banatului de la Turci au fost: în Varadea *pentru pregiur* bătrânul popa Ioan dela Hunedoara... In Suaş un preut din ţinutul Haţegului, *pentru comunele de prin pregiur, între carele e şi orăşelul român Ducnecia şi satele cele mai aproape de pre albia Cărăşului, în Recăscia oarecare popa Mihai sau Miclău din ţinutul Hunedoarei, pentru toate satele câte vor fi fost de la margenile parohiilor Secăşanului şi Vărădianului până la Oraviţa şi Sasca. In aceste două oraşe montane şi în Vârşeţ şi Boccea (sic) pentru pregiururile lor au fost preoţi din Ţara-Românească, şi în Osteiu, lângă Vârşeţ, iară un preot ardelean pentru pregiur* [2]) ».

Şi se adauge că « Scaune protopopeşti » ierarhice s'au aşezat în locurile de radiare a grijii sufleteşti, când satele şi-au căpătat fiecare preoţii.

---

de la 1744 la 1751 vin imigranţi de acolo, între cari şi cărbunari. Apoi şi în 1766—7. Cf., de acelaşi, *Banatul*, 1926; *Ciclova*, 1932; *Judeţul Caraş şi oraşul Oraviţa*, 1933, şi Vasile Murgu, *Monografia comunei Ciclova-Montană*, 1925 (scăderea catastrofală a locuitorilor: cu 700 într'un şfert de veac; azi, din 1473, 484 sunt Ţigani; p. 11); Damian Izverniceanu, *Oltenii din Banat (Bufanii sau Ţăranii şi originea lor)*, 1935 (lista comunelor Rusova Nouă, Sân-Mihai, Satul Nou, Moldoviţa, Coronini, Dignecea, Văliug, Bocşa, Forul, Ferdinand, Comloş, etc.). In cartea citată a lui Alessandru Popoviciu, *Băile lui Ercule*, p. 11, nota: « Oraşele: Boşneag, Sasca, Cărbunari, Scenapari, Oraviţa Montană, Roşova, Straja, Reşiţa, Dvenacea, Vasiova, Cliclova Munteană, etc. sunt locuite de popor din România, căruia vecinii şi în zi de astăzi îi zic: ţărani. Şi-au păstrat până acum şi limba şi portul fraţilor din România, avându-şi unele pronunţări în totul deosebite de ale confraţilor români de aici ». cf. şi Popoviciu, *Istoria Românilor Bănăţeni*, citată.

[1]) Tincu-Velea, *o. c.*, p. 123.

[2]) *Ibid.*, p. 145. Petru Şutu arată cum preoţii români au fost prinşi a lucra « cu carul şi cu mânile, — ba mai mulţi să fie căpătat şi bătaie », — la zidirea reşedinţii episcopului sârb din Vârşeţ (p. 163, nota 103). V. şi *ibid.*, pp. 180 şi urm., 188, 200, nota 114; p. 275, nota 156.

Preoții treceau une ori la călugărie și ajungeau a lăsa urme scrise al culturii lor. Astfel « Nicolae popa, paroh în Fârlug, de la hirotonie Popovici », care merge pe la 1770 la mănăstirea Monava, apoi la Sângiorgiu, în 1778, în momentul reformei lui Iosif al II-lea de mărgenire a mănăstirilor [1]).

Cărturari pe cari noi i-am uitat de mult se formau acolo în secolul al XVIII-lea. Insemnări păstrate de Tincu Velea vorbesc astfel: « Din școala aceasta (din Fisegiu) au ieșit doi buni cărturari: unul, renumitul protopopă de la Timișoara, Șubaniu, Român, carele a dat la lumină în tipografia Curțbechiană din Viena două cărți: una despre învățătura religiunii, adecă despre credința, speranța și haritatea, sântele taine, ș. a., iară alta despre Dumnezeirea în trei fețe și însușirile dumnezeiești. Celalalt cărturariu: Românul Mihaiu dascălul, născut în Jadaniu, carele în anul 1790 în Timișoara, ca paraclisiarh sârb al bisericii catedrale și ca unul dintre cei mai buni, să nu zic: teologi, ci cărturari besericești relegiunari ai tâmpului de atuncea, a tradus Teologia din limba slavică în cea românească și el însuși o au trădat candidaților de preoție români, pe când arhimandritul mănăstirii Sântgiorgiului, Paul Chenghelaț, — familia Chenghelaț se zice a fi de viță românească, din Transilvania, și că acolo se numea Cândela, dar apoi și astăzi unii mădulari ai acestei familii, în Chichinda, unde el s'a așezat, se numesc cu numele adevărat original Cândela, de și întreagă familia e sârbită, — propunea teologia candidaților sârbi... A atare școală casnică a ținut și oarecare Vasile Diacon Loga în satul numit astăzi de Sârbi Sredișta Mare, lângă Vârșeț, unde el, în anul 1736, ca *diacon* venind din mănăstirea Tismana, s'au așezat cu 50 familii românești și a fundat aci o comună românească care până la venirea Sârbilor nu se află cum va fi fost numită. Acest vătau al comunei era și cărturar bun, apoi *și zugrav foarte ghibaciu* și, de după măiestria aceasta și metodul didactic, își făcuse bun renume în tot Banatul. *El a propus în școală, pe lângă mai multe științe, și măiestria zugrăfiei.* Din școala

[1]) *Ibid.*, p. 196 și urm.

lui au ieșit iară buni cărturari și zugrafi: feciorul său Giorgiu, un Vârșețan Raiu și oarecare Petruțiu, Român din Temișoară. Toți patru acești zugrafi, în urmarea mandatului episcopesc, au avut a însemna numele, Sânților și alte înscripțiuni prin besericile românești numai slavonește. Fapta aceasta, până aci la Români neîndătinată, a dat ocaziunea de a cugeta unii oameni cum că cei d'întâiu zugrafi caută să fie fost Ruși . . . Diaconul Loga până la zidirea bisericii în Srediștea Mare executa serviciul dumnezeiesc în mănăstirea românească din Srediștea Mică românește. După răzmerița din anii 1738—1739 așezându-se în Srediștea Mare 25 familii sârbești din colonia patriarhului Arseniu I. Șacabent, diaconul Loga a fost însărcinat pre copiii sârbi a-i învăța slavonește. Așa și Eustatie, fiiul diaconului Loga, făcându-se preot în Srediștea Mare, a servit în biserică și în parohie românește și slavonește. Și Eustatie și fiiul său Grigorie, carele iară s'a făcut aci preot, au povestit cum că dintre învățăceii diaconului Loga au urmat aci ca dascăli și au învățat pre prunci românește și sârbește până către capătul veacului XVIII, pre când, mai venind aci familii sârbești, s'a oprit limba românească . . . ». E interesant că rămășița acestor Români, zece-cincisprezece familii acum aproape un veac, trăiau în « mahalaua țerenească », a *țerenilor*, celor veniți din Țara-Românească, în față cu « mahalaua sârbuleană », a Sârbilor. Tincu Velea adaugă: « Genealogia diaconului Loga, scrisă românește cu mâna sa proprie, o păstrează strănepotu-so Vasile Diaconovici, în Boccea Muntană », ca urmaș fiind și cunoscutul profesor și scriitor Constantin Diaconovici Loga[1]). De curând a răsărit la Clopodia opera de zugrăvire, azi pierdută, afară de câteva icoane, a lui Vasile Alexievici Loga (« Loga » pare să însemne: « logofăt »), a fiului aceluia Gheorghe, a lui Ioan Popovici și Radu Laza-

[1]) *Ibid.*, pp. 202—4. Prin Adolf Diaconovici, la Sim. Sam. Moldovan, *Oravița*, p. 34, să fie o transiție la Corneliu Diaconovich cu *Enciclopedia Română* și *Românische Revue*. V. *Analele Banatului*, IV, 1, pp. 102—3.
O nouă biografie a lui Paul Iorgovici, *ibid.*, 9, p. 104 și urm.

rovici —, nume serbizate —, și a ucenicului Stancu, în Septemvrie 1762, supt episcopul Ioan Georgevici [1]).

Tincu Velea pomenește la originea știrilor sale pe Nicolae Stoica din Mehadia și pe Ioan Tomici din Caransebeș, cari avuseră legături cu Petru Șutu și cu parohul Iancu Șutu [2]).

Paul Iorgovici, fiul preotului Marco și fratele preotului Ioan, credincioși Impăratului pe vremea când Românii preferau regimul turcesc, era să deie un caracter mult mai înalt cărturăriei românești din aceste părți [3]).

Legăturile cu Țara-Românească sunt necontenit urmărite și aiurea de protopopul Petru Șutu. El vorbește, în legătură cu mănăstirea Zlatița, refăcută, după 1718, de protopopul Miclău de la Recășdia, cu ajutorul altor Români, de aducerea, «unui călugăr din Țara-Românească, care a trăit *și șerbit* acolo până ce la anul 1738, prin răzmerița de atuncea, iară s'a ruinat mănăstirea» [4]). O altă tradiție pusă în scris vorbește, pentru începutul secolului al XVIII-lea de faptul că, «pre lângă mănăstirile de la Morava și de la Partoș, erau încă din vechime școale unde învățătorii veniți din România învățau mai vârtos pre tânării carii se preparau pentru chiemarea preoțească ori cea învățătorească» [5]).

Aceste legături politice se adeveresc în sfârșit prin cele bisericești pe care le constata părintele Coriolan Buracu, în lucrarea sa, *Muzeul general Nicolae Cena în Băile Herculane și Cronica Mehadiei* (Severin 1924).

Ca atârnare bisericească, la 1719 marele episcop cărturar al Râmnicului, Damaschin, al cărui rol a fost înfățișate cândva pe larg de d. Alexandru Lapedatu, întrând supt stăpânirea austriacă, a cerut îndată să se facă dreptate Scaunului său. Pretinzând să fie recunoscut ca Mitropolit, cu despărțire deci

---

[1]) I. Miloia, *Din activitatea artistică a ierodiaconului Vasile*, în *Analele Banatului*, 1930, fasc. 7, pp. 89—93. Se dau și două icoane: a Mântuitorului, strict bizantină, și a Maicii Domnului, ca o influență occidentală, în gingașa aplecare a capului.

[2]) Scriitorul ar fi stat «unsprezece ani» la Londra; Sim. Sam. Moldovan, *Oravița*, p. 19, citând pe Mihail Novac. Pentru cele «30» de familii aduse de «diaconul și zugravul Vasilie Loga», și Tincu-Velea, *o. c.*, p. 277, nota.

[3]) *Ibid.*, p. 276, nota.

[4]) *Ibid.*, p. 190, nota.

[5]) *Ibid.*, p. 198.

de Mitropolia «turcească» a Bucureștilor, el își aduce aminte că predecesorul său Ignatie, în 1646, *își spunea, la 21 August 1646, «arhiepiscop»*, *și anume nu numai pentru Râmnic*, ci și *«pentru toată Mehediea»*, *supt care termin el înțelegea și pe cea din Banat, ca parte integrantă a vechii Domnii românești, și Severinul însuși, cu toți Mehedinții*, visând deci *de întregirea Banatului primitiv*. Pe această bază, el afirmă, în petiția sa de la 1719, că de Scaunul său *«s'a ținut odată și episcopul Mehediei». Avem deci și amintirea că odată protopopia de Mehadia a fost episcopie*, care, adauge el, a *încetat numai odată cu stăpânirea turcească, deci la 1658* [1]).

Într'o notiță pe *Pravila* lui Matei Basarab în biserica de la Mehadia se vede, apoi, ca *«protopop al Sebeșului și al Mehadiei»* un Ioan Popescu, venit din Țara-Românească și întors acolo, când e pus în urmărire pentru joc de cărți și alte păcate [2]).

Pentru relațiile acestea trebuie să se ție în samă și faptul, important, ieșit din însemnările protopopului Nicolae Stoica, la 1767, că tipograful râmnicean preotul Constantin *s'a oferit să facă tipografie românească la Timișoara*. Stoica era de față când s'a făcut propunerea către episcopul de acolo, Vichentie Ioanovici Vidac. «Episcopul nu primi [3]).»

Dela Vidac, «pravoslavnicul episcop al Verșețului, Caransebeșului, Logojului, a Orșovo-Mehadii și a celor părți», avem o scrisoare românească plină de greșeli, din 31 Octomvrie 1777. E adresată «precucernicului protoprezviter, preoților și la tot clirosul bisericesc, înalt și de bun neam ștaps- și ober-ofițerilor și la toț de Hristos iubitori ostași, bine cinstiților, iubiților cniazi, negutitorilor, maistorilor, lucrătorilor de pământ și la toți pravoslavnicii creștini». După ce arată ce învățături li-a dat, între care și aceea de a-și trimete copiii la școală, ca «să se învețe nu cu învățături striine, numai pe a lui (*sic*) limbă, adecă sârbește și rumânește», ca să ajungă

[1]) Et sub metropolitae huius dependentia episcopus etiam mehadiensis erat antequam Turcae regnum hoc occuparunt a quo occupato episcopatus ille sublatus est; Hurmuzaki, VI, și Buracu, *o. c.*, pp. 30—1.

[2]) V. *Documentele*, paragraful *Mehadia*.

[3]) Buracu, *o. c.*, și *Documentele, l. c.*

preoți și ofițeri, el se întreabă cum de a putut ajunge să fie privit ca nestatornic în lege. El știe că i-a cercetat părintește prin sate, dar « a ieșit flămând și setos dela ei ». Tot ce face e cu voia celor zece din consistoriu, numiți de Mitropolit: « doi igumeni dela mânăstiri, doi protopopi, doi preoți, un ofițer din reghement, un mali-șpan, doi scriitori ». Motivul circulării se cunoaște de aiurea: mulțimea, încălzită de băutura din târg, la Vârșeț, îl grămădise în biserică, amenințându-l cu moartea ca înnoitor prin scăderea sărbătorilor și oprirea de a duce morții descoperiți, așa că trebui să intervie miliția, lăsând șase morți și treizeci și șase răniți din poporul silit astfel a se pocăi[1]). El nu pare să fi avut alte legături decât cele strict ierarhice cu clerul și populația românească. Anume știri arată însă că de Români s'a apropiat cu alte sentimente Iosif Ioanoviciu Șacabent, în numele căruia s'au făcut, și întrebuințând limba noastră, anume inițiative. De altfel, cum o arată și actele pe care le-am publicat în *Studii și documente*, IV, acești Vlădici au întrebuințat permanent în corespondența cu ai noștri limba lor.

Acest Iosif Șacabent, episcop de Vârșeț (1786—1805), arăta, după mărturisirea lui Petru Șutu, că, la vizitarea Timișoarei, Iosif al II-lea ar fi promis chiar 60.000 de florini pentru un «Institut clerical» al Românilor din Banat[2]).

Mari grupuri sârbești trecuseră Dunărea, cu Patriarhul lor, în puterea unei hotărîri de organizare religioasă, așternându-se, cu episcopii ei, asupra populației ortodoxe românești, care nu-și avea o ierarhie. In privința aceasta, neexistența Vlădiciei înainte de Sârbi fiind neadmisibilă, trebue să ne gândim la un sistem de *chorepiscopi*, de protopopi, ca, în Ardealul apusean, la Șeghești, protopopii ulteriori datorindu-și marele rost acestei amintiri a unei autorități episcopale exercitată din mănăstioara lor[3]). *Ei stăpânesc grupe de sate, cir-*

[1]) Scrisori ale lui, cu una a înaintașului Vichentie Popovici (1784), le dă d. Petru Olde, în *Analele Banatului*, IV, 1931, fasc. 8, pp. 100—103. Cf. *ibid.*, pp. 104—7.

[2]) Tincu-Velea, p. 200, nota 114.

[3]) Cf. *ibid.*, p. 116, nota 78; pp. 154, 192, nota 109. Trei localități cu numele de Remete (mănăstiri de « eremiți »), *ibid.*, pp. 192—3.

cumscripția numindu-i după punctul central: Secășanul, Vărădianul [1]). Ni se prezintă unul, într'o frescă dispărută din vechea biserică a Lugojului, Gavriilă, care ar fi din «secolul al XIV-lea», «în veșminte aproape episcopale: ... dulamă roșie, mantie neagră cu căptușeală vânătă, apoi camilavcă, metanie și băt cârn *(sic)*» [2]).

La 1737 trecerea episcopului Arsenie Ioanovici Șacabent [3]) întărise noua alcătuire episcopală, și se făcu încercarea de a lega de Belgrad, care a fost câtva timp, între 1718 și 1739, austriac, Oltenia de curând anexată. Cutare episcop sârb putu astfel să-și puie în titlu stăpânirea și asupra Românilor (1743) [4]).

Pentru raporturile cu Sârbii e interesant și ce spune Tincu Velea despre «adausul românesc» de «florile dalbe» la colindele Sârbilor, cari au și un început ca acesta pentru «corindari» în loc de «coledari»: «corinde, merinde, corinde dalbe» [5]).

Grisellini socoate că, numai în domeniul comunal, erau, pe la 1770, 181.639 Români, față de 78.780 Sârbi [6]).

[1]) *Ibid.*, p. 147.
[2]) *Ibid.*, p. 268.
[3]) V. și *ibid.*, p. 75.
[4]) *Ibid.*, pp. 89, 92. Pentru mai vechi episcopi de Timișoara, cu inscripție funerară slavă, ceea ce nu e un certificat de etnicitate, *ibid.*, p. 185 (mormânt la mănăstirea Partoș). Cf., pentru episcopii sârbi, și *ibid.*, pp. 148 și urm., 153.
[5]) *Ibid.*, p. 233, nota 1.
[6]) Grisellini, *o. c.*, p. 196.

VIII. NOUA ARMATĂ ROMÂNEASCĂ A «GRĂNICERILOR» ŞI NOII CĂRTURARI

Dela o bucată de vreme, în satele mari care vor căpăta case masive, de datină germană şi austriacă, biserici de caracter catolic, având alipită de naos clopotnița, s'a adunat o lume rurală zdravănă, căreia Maria-Teresa, adecă sfătuitorii ei, a căutat să li dea un caracter militar permanent, alcătuindu-se, aici ca şi în părțile Sibiiului şi Năsăudului, din Ardeal, grăniceri [1]).

Oameni cari rămâneau țărani, dar erau înscrişi în companiile lor cu subofițeri şi ofițeri cari puteau fi Români, punct de plecare pentru cariere ca a generalilor Cerna, Doda, Domăşneanu şi alții, sau şi străini. O parte din an făceau slujba în *pălănci* sau în altă parte; pentru restul timpului, continuau vieața lor de odinioară. Cei cari nu erau grăniceri aveau şi ei datoria de a da ca soldați pe unul din familia lor [2]).

Preoții ei înşişi se împărtăşesc de caracterul militar, şi tot aşa învățătorii din noua şcoală de româneşte, cari au fost cei mai buni dascăli din toată lumea alor noştri supuşi Impăratului, acei învățători cari scriau frumos numele lor pe scoarțele cărților de biserică, precum se va vedea din anexa acestui studiu. De o bucată de vreme, având conştiința importanței lor, ei îşi înseamnă nevoia, cu suferințile lor, cu locuințile prădate de Turci, cu bisericile arse în războiul pierdut al lui Iosif al II-lea cu Marele Vizir, de la 1788 la 1791, precum şi toate bătăliile la care participă acești soldați ale căror nume sunt astfel păstrate. Se va vedea din însemnările făcute cu un condeiu suptire de un cleric excepțional,

[1]) V. şi locotenentul Gr. Popiți, «*Românitatea graniței militare bănățene*», din *România militară*, LXXII, no. 4, Timişoara 1935. Lămuriri generale în Vaniček *o. c.*

[2]) Amănunt la Böhr *l. c.*

ce conștiință de sine trăia în acești oameni: Nicolae Stoica, acel dăruitor de cărți, ca marea Cazanie de la Viena, și păstrător al trecutului militar din această regiune, ar merita și un semn de amintire în Mehadia sa, de unde i se întindea autoritatea.

Viața lui Nicolae Stoica o putem restitui numai în parte, pentru că n'avem la îndemână acele Memorii ale lui pe care le pomenește Drăgălina ca formând « o carte foarte voluminoasă », alcătuită în plină putere, scriind fără ochelari la șaptezeci și patru de ani », carte în care se cuprind amintiri personale și povestiri « culese din gura cutărui moșneag ». La 1899, acest izvor, de cea mai mare însemnătate, se afla la Isaia Stoica de Hațeg,— nu se arată și locuința deținătorului —, ca « nepot » al meritosului cleric [1]). Din această operă se dau numai, la paginile 202-3 și aiurea, ale volumului III din lucrarea lui Drăgălina însuși câteva extrase, al căror ton e același ca și 'n însemnările de pe cărțile bisericești, pe care le avem înaintea noastră.

Născut în Mehadia, la 1752 [2]), el era tânăr când au început tulburările războiului dintre Imperiali și Turci din 1788-91, la care a luat parte în calitate de capelan, urmărind luptele și căutând să-și ocrotească, după putință, enoriașii din Mehadia. De la 1790 înainte, știrile nu se pot afla decât în Memorii. Cum se vede, el a dus-o mai departe, în alte împrejurări, de pace așezată. O notă pe legătura unei cărți de slujbă îi arată anul morții, 1834 [3]).

Prin însemnările acestui așa de isteț și de harnic protopop putem cunoaște tragedia din 1788—89 a Românilor din partea aceasta răsăriteană a Banatului, puși pe fugă de Turci, cum o spune și bunul episcop Iosif Șacabent, « la Jupalnic și la Rășava », destui, și acuma dându-se cu năvălitorii: « unii din creștini », spune Vlădica, « Pașilor tiranului și

[1]) Introducere la opera citată. De curând *Dacia* anunță descoperirea, și Academia a cerut să i se încredințeze tipărirea.

[2]) V. însemnarea lui în *Biblia* de Blaj dela Prigor: 15—6 Februar, Sâmbătă, de Sf. Teodor Tiron, 1752, nu 1751, ca la Drăgălina (aiurea însă, tot de el, 1750, 1751). Ce urmează, nașterea, la 1761, a Nataliei Ilinescu, se raportă la soția lui, a cărei piatră de mormânt se vede într'un colț din fostul cimitir al bisericii românești dela Mehadia (v. pl. XVIII). Acolo și pomelnicul rudelor.

[3]) V. notele de cronică.

nemilostivului Turc a urma și fraților și împreună-creștinilor săi asupra [a] le face și binele lor și caselor lor a le robi au socotit», iar alții măcar «dau porție» dușmanului, provocând «execuții» ca aceea dela Denta [1]). Dar atâția intrară supt steagurile împărătești și dară dovadă de vitejie și peste Dunăre [2]). Intre comandanții lor, ofițerul Papila, dese ori pomenit de protopopul nostru, e înfățișat ca Român, și-l vedem împotrivindu-se planului crud de a muta pe «banditii» de Români, aducând în locul lor catolici din Turcia, adecă Bulgari ca acei dela Vinga ori Sârbi [3]).

De unde pornea această «hoțească» neliniște a Românilor o arată cu căldură documentul din Martie 1804 care e «privata descoperire despre lăcuitorii din țara Bănatului și pricinile din care sînt oamenii aceștea în stare slabă, săraci și lipsiți de bucate, și din care să slobod unii dintr'ensii la furtișaguri și tâlhării, precum și mijlocirile prin care să poată acest norod a să îndrepta, ca să fie gazde bune și oameni de omenie». Și se înșiră: «cnejia» vândută pe bani sau «porci grași», peșcheșurile în natură: «purcel de fript au un miel au corcan au găini au oao au unt», «roboatele» îngrămădite, confiscările de la hoți închipuiți și provocările de hoție, recrutarea pe sprinceană, creșterea «dijmei cucuruzului», abuzuri la impozite, pedepse nedrepte... Se cere libera alegere a cnejilor, fixarea muncii de robotă, cruțarea zilelor de muncă, desființarea mitelor, dreptul de apel la pedepse, recrutarea onestă, dijma luată în rânduială, pe lângă crearea, cu banii oamenilor, a «școlii de normă țivilă», cu dascăli cari să nu fie «leneși sau bețivi», și cu obligația școlară. Aceste îndreptări s'ar cuveni, «fiindcă Rumânii sunt boii lui Dumnezeu: cine încotro îi strigă, bucuros se duc [4])». Era vremea când grănicerii luptau în Apus contra lui Napoleon.

Până la jumătatea secolului al XIX-lea își joacă marele rol acești grăniceri, cărora li se adăugeau pentru paza contra hoților, întrebuințați, aceștia, une ori, de protopopul Nicolae

[1]) Petru Olde, în *Analele Banatului*, 1931, fasc. 8, pp. 100—103.
[2]) V. însemnările lui Nicolae Stoica, la *Documente*.
[3]) Popiți, *Date și documente bănățene*, p. 75 și urm.
[4]) *Analele Banatului*, III, no. 2, fasc. 5, pp. 18—25.

Stoica pentru a înlătura pe prădători, chiar dacă erau soldați imperiali, plăieșii. Lucru foarte curios, ei au făcut parte și din armata de ocupație austriacă la noi pe vremea războiului Crimeii, și în una din biserici, la Prigor, se păstrează marele prapur de biserică, dar și steag de oaste, pe care ei au pus să li-l facă un zugrav gălățean, în momentul când se aflau pe aceste locuri moldovenești ale noastre. Foarte mândri, grănicerii înseamnă pe cărțile dăruite numele companiei și chiar numărul pe care-l purtau ei în această companie. E una din cele mai frumoase manifestații de energie ale unui popor care în aceste locuri nu avea Stat și în care trăia totuși, cerându-și putința de manifestare, toată energia strămoșilor.

Incheiu semnalând încă o dovadă a acestei energii. Când, de la începutul secolului al XIX-lea, în localități mai fericite, cum a fost Oravița, bogată odinioară prin exploatarea minelor, s'au întemeiat societăți și s'a început o activitate economică și culturală pe care d. Moldoveanu o povestește în amănunte [1]), îndată apar moștenitorii acestor familii militare de odinioară [2]). De origine bufană sau din rândurile Frătuților, ei se adună prin această faptă de civilizație alături de străinii cari-i copleșesc prin număr, avere și ocrotire din partea Statului, și capătă, ca și în Ardeal, în sprijin o altă putere românească: a Macedonenilor, pomeniți mai sus, cari se găsesc pretutindeni în toate orașele, până la Tisa și, dincolo de Tisa, până la Pesta, Viena și Trieste. Unul dintre dânșii, a cărui cruce cu inscripție grecească se vede răzimată de marea biserică a Oraviței, este însuși ctitorul de căpetenie al acestui lăcaș, și din neamul acestora Ion Constantini este și autorul unei cărți, pe dreptate lăudată, care propune o altă împărțire a rosturilor din exploatarea minelor, cu o grijă deosebită de acea biată lume săracă românească, față de care el, Macedoneanul, se simțea frate. Astfel se unesc, aici ca și pretutindeni aiurea, reprezintanții tuturor provinciilor românești pentru a

[1]) Un Olteanu, un Munteanu, un Costa, un Malesereanu, un Madincea, un Botoșincu, un Bebric, un Bălan, un Fometescu, alături de cei cu insignificante nume serbizate; Moldovan, *Oravița*, pp. 93—4. Partea la Teatrul din Oravița a unui Drăgoescu, unui Pocreanu, unui Purgar, unui Jianu; p. 125. Din Reșița (de fapt Reșița, de la sl. *reca*, râu) vine actorul G. A. Petculescu; *ibid.*, pp. 133—4.

[2]) V. *Inscripții și însemnări, Oravița.*

face o operă pe care n'am putut decât s'o schițăm în linii generale, și pentru un singur ținut, ușurând prin această sinteză lucrările de amănunt care este de nădăjduit că vor veni cândva dela tineretul ce se ridică.

Pentru sine, acest Banat a dat pe Murgu, « din Rudăria » [1]), gânditor, dascăl și luptător, cu direcție politică îndărătnic personală, care și-a întins activitatea și în Moldova [2]), ca și Damaschin Bojinca, juristul, născut în Gârliște, la 1801 [3]), cum trece în Oltenia, la Craiova, filosoful Bumbăcilă, dintr'un vechiu neam de nobili [4]), și un pedagog renovator, ca Ștefan Velovan, tot în Craiova, pe învățatul Atanasie Marienescu și pe agerul, neliniștitul Vichentie Babeș, dăunăzi pe istoricul lui Matei Băsărabă și Mihai Viteazul, Ioan Sârbu, dintr'o familie de preoți tot din Rudăria, și primul istoric al medicinei românești, Gheorghe Crăiniceanu, din Ciclova, în domeniul militar membri ai familiei Stoica [5]). Legat și de țara liberă, un om foarte înzestrat, Alexandru Popoviciu, născut la Oravița, în 1836, a făcut studii la Pesta, Viena și Erlangen, a cutreierat și Africa, a exercitat profesia sa de medic și în Franța și în Germania, și a visat de acel « regat frumos român » pe care-l amestecă și în cartea sa de descripție științifică și medicală despre Băile Herculane [6]).

[1]) V. și Tincu-Velea, *o. c.*, p. 140.

[2]) V. G. Bogdan-Duică, în *Memoriile Academiei Române.*

[3]) Moldovan, *Oravița*, p. 108. Citează și pe un Berlogia, consilier la Curtea de Casație ungară; *ibid.*, p. 114.

[4]) Un Ianăș Bumbăcilă, în Drăgălina, *o. c.*, III, p. 203.

[5]) V. pentru această parte: Sim. Sam. Moldovan, *Oravița;* Leonhard Böhm, *Geschichte der Stadt Weisskirchen;* Milleker, *Versecz város története; Geschichte des deutschen Theaters im Banat*; Anuarele Liceului din Oravița.

[6]) Cu iubire pentru România liberă, el scrie (p. II): « Meedía și părțile ei sunt locuite parte mai mare de Români, ba încă și publicul ce în acest loc de cură-și caută restaurarea sănătății pierdute se poate numi (după ce întrece cu numărul pre toate celelalte naționalități ce concurg din toate părțile lumii), mai preste tot compus mai mare parte de frații noștri de dincolo de Carpați ». El relevă că la Băile Herculane prima vilă, în 1869 (biserica a fost sfințită de primul episcop român, Popasu; p. 17), a fost a căpitanului român Nicolaevici. Vila Elisabeta de azi, care a găzduit pe Impărăteasa-regina dela care-și trage numele, a fost a unui Macedonean. Anume părți din cartea d-lui Popoviciu s'ar putea reedita și acuma: Cf. și Moldovan, *o. c.*, p. 82, după *Familia* din 8 Septembre 1874. Iar, pentru Băi, Paschalis Caryophilus, *Dissertatio epistolaris de thermis herculanis nuper in Dacia detectis*, Viena 1739, Mantova 1739; I. G. Schwarzott, *Die Hercules-Bäder bei Mehadia, ein monographischer Versuch*, Viena 1831.

ANEXE

Schwarzgott, *Die Hercules-Bäder* (1831), p. 89, nota.

Aeussert angenehm überrascht der Anblick der Walachinnen, die uns entweder einzeln oder in gesprächiger Gesellschaft auf der Strasse und in den Ortschaften begegnen. Jede den Spinnrocken mit der linken Hand gegen die Brust stemmend, mit der rechten die Spindel munter und unverdrossen emsig drehend, auf dem Kopfe eine Last und nicht selten unter dem linken Arme ein Wirthschaftsgeräth tragend, schreiten sie unter dieser mehrfältigen Be chäftigung und Anstrengung mit wahrlich recht anständiger Leichtigkeit einher. Ja zuweilen trägt noch hierbei die Mutter ihr Kindlein in einem schachtelartigen Behältnisse auf dem Rücken. Auch erblicken wir in den Dörfern an den Häusern ganze Gruppen von Frauen, Mädchen und selbst Kindern in ähnlich fleissiger Geschäftigkeit mit dem Spinnrocken. Ueberhaupt gewährt das walachische Frauenzimmer (im grellen Abstiche mit dem Mann) vielleicht unter allen Nationen das interessanteste Musterbild ununterbrochener Geschäftigkeit, indem es ohne dem Spinnrocken, wenn andere Arbeiten hierbei nicht behindern, sowohl in als ausser dem Hause nicht einen Augenblick betroffen wird. M. s. v. Csaplovics Gemählde, II. B., S. 40.

Leonard Böhm, *Geschichte des temeser Banats*, I, Lipsca 1861, pp. 130—1.

Vorher schon hatte der Woywode Michael eine andere Unternehmung ausgeführt, die nicht weniger interessiren konnte. Er wusste, dass ein Trupp Marode, muthlose Tataren unter Vesprim auf dem Wege waren, um sich nach Serbien oder der Bulgarei zu ziehen, und so ging er ihnen längs dem rechten Ufer der Donau hin, mit seinen Szeklern und Walachen, entgegen. Die Tataren hatten schon Orsova erreicht und rasteten, als Michael, der sie verfolgte, mit seinen Leuten ihnen näher kam. Siebentausend Türken, die ihm entgegengingen, wurden geschlagen und zerstreut, wo sie dann in dieser Platz sich zu retten suchten, wo aber Michael sie einholte und unter den Feinden, ohne Rücksicht auf Alter, Geschlecht noch Stand, eine grausame Niederlage anrichtete. Nacht und Trunkenheit konnten jetzt den Soldaten zum Schlaf einladen, dieserwegen lies Michael allen Vorrath von Wein auf die Erde schütten. So erhielt er seine Leute auf ihren Posten, und sie zogen erst den folgenden Morgen mit einer Menge

feindlicher Leute aus Orsova, von wo aus sie, noch voll Muth eines so glücklichen Erfolges, der späten Jahreszeit ungeachtet, auf Giurgevo und Nikopolis zueilten, überall beträchtliche Beute machten und in allen Dörfern wo Türken wohnten Feuer anlegten. Jetzt gingen sie weiter über den Berg Emo nach Sophia, wo sie sich eines feindlichen Geldtransportes bemächtigten; danach machten sie Halt und zogen sich nach ihren Quartieren in der Walachei zurück.

Albert Király, ein Szekler, der dem Woywoden von der Moldau, Jeremias Mogila, Aron's Nachfolger, zu Hilfe geschickt war, schlug jetzt den Vezier Ferhat-Bassa bei Silistria, wobei die grosse grüne Fahne der Osmanen mit einer Menge von Rossschweifen erobert wurde.

Böhm cunoaște categoriile unei populații a cării origine romană o admite pe deplin, culegând știri și din diferite lucrări de erudiție ușoară de mult uitate[1]), dar scrie *Pofanen*, *Fradutzen* și *Zirener*. Descrie aspectul fizic și atitudinea obișnuită a bărbaților, frumusețea femeilor, adecă a fetelor. Vorbind de grija toaletei lor, cu apă de râu, până și la odihna de amiazi, el adună cuvintele de cea mai mare laudă: ținuta, «grațioasă», «elastică», ar întrece, în saloane, întru aceasta, cele mai multe doamne. Observă și efectul ca sprinteneală al purtării pe cap a greutăților, — romană sau poate și celtică moștenire, care se întâlnește în Oltenia noastră, în Serbia și până în atât de depărtata Portugalie. Dar nu se uită fardurile și înnegrirea sprincenelor. In materie de îmbrăcăminte, se înseamnă că după felul porturilor se poate recunoaște satul. Autorul enumeră, pe lângă celelalte părți ale portului: *labaniţa* (cabaniţa ?) peste haină, *burca* întunecată, cu aceeași întrebuințare, căciula-*clăbeţ (klebocz)*, *nădragii*, *pieptarele*. La Frătuți aceleași sunt mai grosolane și mai puțin împodobite, pe lângă cingătoarea mai lată, pălăria mai largă și *stärker aufgekrämpt*. Se înseamnă vechea acoperire a capului cu o «scufie groasă, având la spate o bandă lată, lucrată cu aur și argint» sau un simplu «văl legat pe frunte»[2]). Fetele nu pot avea decât pe acesta, legat supt bărbie, dar de obiceiu merg cu capul gol. Părul se adauge cu cozi false și se împodobește cu panglici și flori. Bani de argint, rar și de aur, se amestecă, afară din cei din salbă. Intre Frătuți și Bufani e deosebirea că la primii cozile femeilor sunt lăsate libere, legate.

Böhm se ocupă apoi de căsătorii, arătând că de obiceiu mireasa e cu câțiva ani mai în vrâstă; răpirile nu lipsesc; dacă nu se capătă iertarea părinților, trebue ca părechea să se așeze în alt sat. El a auzit cuvintele cu care noul soț, între tovarășii călări, își prezintă soția părinților săi. Un «Hochzeitvater» prezidează ceremoniile. A doua zi după nuntă, la un nou ospăț, cu participarea noii căsătorite, se aduc din casa părintească lăzile cu zestrea, precum și celelalte elemente dăruite: vitele,

[1]) La *Dissertatio paralipomena rerum memorabilium Hungariae*.

[2]) Eine niedrige Haube, hinten mit einem breiten Bande, welches für den Putz mit Gold und Silber durchschmückt ist, oder ein Kopftuch, auf der Stirne zusammengebunden; pp. 200—1.

uneltele de bucătărie și de țesut. Ar fi la Bănățeni, ca la Sârbi, sfântul casei, la a cărui serbătoare se dă un praznic. Dar de obiceiu femeia nu stă la masă cu bărbatul, — cum am văzut obiceiul, dacă sunt oaspeți, la preoți însurați țărănește în Vâlcea.

I se pare scriitorului că banditismul, cu harambașii, pe cari-i aflăm și la granița croato-bosniacă, înflorește încă, în ciuda jandarmilor, așa încât ar trebui înviați vechii plăieși. Böhm critică un cler care-și cumpără dela vlădici hirotonia, și-și vinde iertările. Nespoveduirea Românului și fanatismul pentru postul de două sute de zile jignesc și ele pe acest German catolic. El prezintă larg cetitorilor săi toate superstițiile românești care i-au ajuns la cunoștință.

Și anume vine lista păcatelor dăruite din bielșug: cruzime, îndărătnicie, șiretenie, lene, ba chiar și lașitate *(feige ist er auch)*: s'ar teme de orice om cu pușca în mână! Dar se explică prin sclăvia în care a zăcut neamul, care se lasă bătut, și-i place... Lăudându-l pentru ospitalitatea și respectul față de divinitate, lipsă de curiositate supărătoare înnaintea străinului, mândria care împiedecă a cerși, desprețul față de bacșiș, autorul trece la casa Românului, căreia îi recunoaște, în sărăcia ei, unele « regule », și la îndeletnicirile obișnuite. Se face un frumos tablou al culesului viilor.

Se relevează « geniul mecanic » al acestui țăran, a cărui moară, *Löffelmühle*, are în germen turbina [1]). Se pricepe la unelte, la țesutul cânepii și lânii. Și de aici Böhm trece la cultivatorii artei în Ardeal și Țara-Românească, pomenindu-se Mitropolitul, precum între oamenii de guvern și de oaste au fost cei doi Hunyadi și Paul Chinezul.

Fără legătură cu aceasta se tratează felul de hrană, care face pe acești « Valahi » mai puțin spornici la lucru decât pe Germani; cu un altfel de sistem alimentar, ei ar fi capabili de un alt spor.

Nu lipsește însemnarea danțurilor: hora, călușerii, « de doi ». Dar se refuză alor noștri și muzica și poezia!

Sănătatea Românului e apoi înfățișată și explicată, însemnându-se în ce chip se folosesc de săteni băile « herculane ». Se descriu în sfârșit datinile dela înmormântare și se notează că unele obiceiuri *se mai întâlnesc în «unele regiuni din Italia, mai ales în Friul»*, afirmându-se o comună origine romană [2]).

[1]) P. 215.
[2]) P. 222.

INSCRIPŢII ŞI ÎNSEMNĂRI DIN BISERICI

I.

ARMENIŞ.

Slujebnic, cu frontispiciu Invierea lui Lazăr, de Ioanichie, 1700:
In 5 Mai 1838. Bogoevič, învăţători; în 19 Martie 820, Grigorievič, învăţători în Armeniş.
Ačasta să cheamă Straetŭ care slujăm în săptămăna ča sfântă, adecă a păresimiloru, cu časta să arată cu adevăratŭ; 808, Filip Grigorievici.

Evanghelie de Râmnic, 1746:
La anul 1852 Pavel Bogoevič, paroh.
Ačastă sfântă Evanghelie estă a popi lu Vasile dinŭ Izverniia, cumpărată cu lei 20 tocma [c. 1750].

Cazanii, Râmnic, 7256;

Adunarea Cazaniilor, Viena.

Octoih, Buda, 1811;

Evanghelie de Sibiiu, 1844:
Această sfântă şi dumnezeiască carte s'au dăruit sfintei besearici Armeniş din milostenia cea de bună voe a grănicerului Ioan Iacobič no. 94 din Armeniş, sub stăpânirea prea-înnălţatului stăpânitoriu Austriei Franţ-Iosif I-iu, fiind preot cinstitul părinte Pavel Bogoevič şi învăţătoriu Nicolae Grigorievič. S'au scris la anul 1849, la 1-iu Ianuarie, în Armeniş. (În pomelnic: Theodosie, Opriţa, Iancu, Filip, Ioana.) (Frumoasă legătură aurită).

II.

BĂILE HERCULANE (MUSEUL CENA).

1799, 4 Iulie, fiind la băi aicea trei episcopi, Exţelenţ Petră Petrovičŭ al Temişvari, Iosifŭ Ioannovičŭ de Şacabentŭ, a nostru, din Verşeţŭ, şi Ioannŭ Ioannovičŭ, a Bačchi, de la Noisadŭ, eu vorbii cătră toţi că ar fi bine să zidim aci o bisericuţă, şi în 24 Iulie făcurăm naintea birtului mare umbrari, supt carele sfânta liturghie au slujit; pentru biserică zisără să fie aci cam spre [de]al, şi, în 12 Avgust 799, cu molitve, fiind cruča roşie gata, o am ridicat şi veaseli am fost: dd. episcopi toţi să dusese, numa arhimandritu Vichen. Lustana de faţă fu aci veasel, că pe arhimandr. Bezdinului Maximŭ Seculičŭ, carele era de preotul

Stefan Branoveț a Timișvari la Înpărăție părăt, și în 23 Iunie cu episcopul Petrovič aič la Băi veniră, încă în 29 Iunie 799 de la Băi, supt areștŭ, la Timișvar și la Buda l-au luat și l-au dus. Eu cu cap. Veselinovič la Băi eram, și cu toți la episcopulŭ prănzirăm, apoi el cu alți plecă.

1795 în Țara Sirmii sau Srem, în orașu Irig, la boala čumi rău oameni au murit. Să se știe [1]).

Mineiu de Iulie:

Fiind răsmirița cu Franțozu la anu 1813, l-au biruit Înpăratu nemțăsc și muscălesc și au luvat și Scaunu în care au lăcuit, Parizul, la an 1819, și, fiind el de tot cascruit *(sic)* și întru un ostrov așăzat de bunii biruitori ai noștri, milostivi Înpărați Alexandru și Franț, iarăși înprotivnicul Napolion Bonaparte cu groznic războiu s'au proscălat a doao oară asupra celor doi milostivi Înpărați în anu 1815, și un batalion de reghimentul nostru au plecat, 24 Martie 815, iară la bătae, la Franțoz.

III.

BOCOȘNIȚA.

La strane: Sf. Teodor Tiron de Gh. Brănda, 1839, Sf. Cosma cântăreț, «Evanghelia dela Luca, cap. 16, zača 83: Bogatul cel nemilostiv».

La tron:

Acest st. tron s'au zugrăvit la anul 1839 prin cheltuiala domnei poștone Iana Chițmer și s'au prenoit în anul 1862 prin domnu învățător Teodor Sârbu, spre pomenire; s'au adus și ačastă candelă de argint iar prin dânsul. Mihai Veleștean, zugrav.

Pe o icoană, Maica Domnului sus; jos, fuga în Egipt.

Bună icoană în altar.

Pe icoana tipărită a lui Cauliții (Răstignirea):

S'au dăruit răspetiia ačasta la spălarea pičoarelor în zioa Joi cei mari în Logoșŭ, 17-lea April, 796 anu, de preosfințitul domnul episcopŭ alŭ Verșețului Iosifŭ Ioannovič Șacabentŭ m. propria.

Anthologhion, Râmnic, 1745.

Triodion, Râmnic, 1761.

Penticostarion, Râmnic, 7275.

Octoih, Blaj, 1792.

Mineiu Iulie, Buda:

Anul 1829 s'au zugrăvit tămpla bisăricii noastre care are hramulŭ (supt Maxim Manuilovici de Verșeț) și în zilele bătrănești a părintelui protopop Nicolae Stoica; Cornia, în 19 Iunie 1829, prea-smeritul Ignatie Văleanu, paroh.

[1]) Probabil de Nicolae Stoica.

Biblia lui Clain:

De când au venit monașulŭ noastru Frențisc . . . , înpreună cu Înpărăteasa Carolina, prin statul *(sic)* Cornia, au trecut în 18 Septemvrie 1817 la Băni, de la Băni la Altŭ-Orșova, de la Altŭ-Orșova au trecut prin Halmăjii, fiind atuncea și părintele Ignatie Vallianu diacon și parohul Ioan Draganescu, amândoi fiind în Oraviță în odăzdele bisericești, dea înpreună cu toți scolari.

Triodion, Buda, 1816:

Gh. Ianosiecu docente romanu.

Antholoģhion și Mineiu, Blaj, 1838.

IV.

BOGÂLTIN.

Pe strane: Lațchescu. (Icoana reprezintă: Herodiada.)

Strastnic de Blaj, 1753:

În anu 1843 au mâncat omidele pomii, adecă așa au fost sortea lor că în anu 842, vara, au venit fluturi și [au] mozăcit oaă, și iarna n'au fost mai mult decât 2 săptămâni, ploe și nee cu geru, primăvara or înviat și tot rodu din pomi au mâncat, încă, de mulțime, și pre câmp apucau, prin șăs, să băga în madile *(sic)* și [până] ce să făcură fluturi, cu porunca... ne, că venii un vânt de la f. . . toți fluturii întrecu. . .; Bogotin, 8-lea Septemvrie 1843.

Eu Thoma Surulescu fost-am învățătoriu în anulŭ 1815.

Penticostariu de Blaj, 1768.

Evanghelie de Râmnic, 1784:

Mai întâi s'au făcut biserică în Bogoltinŭ în zilele preotului Ioanŭ Radoi: pre diaconŭ și l-au făcut Mai 1789, și preotŭ m'amŭ hirotonitŭ la Dumineca Mare, adecă în zioa lesatului de secŭ de postu Apostolilorŭ, la anu 789. De băserică m'amŭ apucatŭ în luna Dechemvrie, la anu 790; o amŭ sfarșitŭ Iunie 30 1791, prinŭ osteniala robului Dumnezău Ioannŭ Radoi, paroh Bogotin (latine).

La anulŭ 803, în luna Iunie 13, au fostŭ sudomă forte mare, cătŭ Belăreca au luatŭ totŭ ce au fostŭ înpreju[r]ulŭ matchii ei, morile toate le-au luatŭ, și minune ca aceia spunŭ bătrănii că nu știu să mai fie fostŭ.

Rânduiala diaconiei: Diaconire în 1789 de Șacabent.

Triodion, Blaj, 1808: Nume de familie din Cornereva: Brinzeu. «În ștația Bogoltin la anul 1850. Iosif Cristescu» (1840).

Scris-am și eu învățătoriul Iacov Draganesco, în anul 1850.

Octoih cu Catavasieriu 1826:

Anul 1853, în 15/6-lea Avgust, să însemnează precum ačastă bisărică s'au început a zidi prin maistori acești cu numele: cel întâi s'au chemat

Gotlev, al 2-lea Ghemdroc și al 3-lea Brucăr, Loc. Peter Sebaila, Lazar Draghicesco, N. Dumbrava, sănator P. Valușesco și P. Draghicesco.

Anu 1843, au mâncat omidele în iarna anului acestuia: numai 2 săptămăni a ținut. Eu robul Domnului Nicola Cristescu, născut din Globură, și am fost ca învățători aicea în anu 1839-45. Materialu pentru bisărică adecă pătrășvam *(sic)* s'au adunat în ani 844 și 845.

Să se știe precum în 1-lea Iunie 1845 s'au mutat din Mehadia compania, adecă s'au făcut companie de nou în Cornearăva, numai din 2 sate, adecă Corneareva și Bogoltin și s'au numit compănii... Matei Cristesco, național învățător.

Anthologhion, 1850-9: P. Popovici, paroh.

Biblia lui Bob, 1854:

«Gh. Dimitrievici, administrator și capelan Bozovici» se cere pomenit.

Cazanie de Viena, de la Nicolae Stoica, protopop.

V.

BOLVAȘNIȚA.

La scaunul episcopal (cu Sf. Grigorie Bogoslovul):

Acest jeț l-au plătit Nicolae Bujanca (nume: Velcan Cânturește, Matei Brancea, Dumitrașco Mirca, Gheorghe Dăescu).

La strană cu zugrăveli: Vânturește, Roman Drăgan, Gheorghe Donicescu, Inăș Blidariu, Pau Cârțescu, Ioan Vasilescu, Pavel Petruț, Ioan Velia.

Anthologhiu, 1766.

Insemnare dela 1853, din «Ștație».

Liturghii, 7295:

Balvașniță. Să să știe precumŭ m'au făcutŭ episcopulŭ (?) — dieconŭ în săptămăna mare.

Să să știe că am venit eu, preotul Iliia Vasilescu din Crușoveț, la parofie în Valea Bolvașniță și am căpătat preoția în Carloveți de la domnu Mitropolit Ștefan Stratimirovici, în luna lui Ianuarie 31, 823.

Să să știe precumŭ m'au făcutu preotu... în 14 zile, pre mine, Dimitrie Mirulescu dinŭ Bolăvașnița, anul 1797, în Verșețŭ, 14—.

Eu, Dimitrie Mirulescu, preotu în Bolŭvașnița, în 13 Martie m'au făcut preotŭ, la anu 1797, să să știe.

Pe un *Catavasier*, Blaj, 1777.

Popa Dimitrie Mirulescu au murit la anu 822, Aprilie, în săptămâna Paștilor.

Pe un *Apostol* de Blaj, 1802:

... Apostol s'au luat prin îndemnarea preutului Dimitrie Mirulescu, p. XV, la Bolvașnița, și am scris eu Dimitrie Ghimboacă, p. n. învățători; am scris în 19 zile ale luni Ienuarie 803.

Să să ştie că în anul 814 s'au lovitŭ de Neamţ şi de Muscali Înpărăţia frenţuzască, adecă Parizu.

Bătae s'au ţinut atunci un an şi jumătate. A să ştie că în anul 1814 au fost fomete mare prestă toată lumia, suta de cucuruzi la Răşava au fost 20 x., cât şi mulţi omeni au şi murit de fome; la conturişta comenzi au dat Înpărăţia pită. Scris-am eu învăţători Lazar Irachiescu, fiindŭ eu în V. Bolvaşniţa 3 anni învăţători.

Precum să să ştie când au răpăosat parintele duhovnic Gheorghie Mirulescu: au răpăosat în 11 ale lui Dechemvri, Joi, în anu 1802, fiind duhovnic în Pecenesca şi l-au adus săteani cu caru.

(Alt preot, mort în 1850.)

Învăţător Mihail Gheorghievici în 1814. (Locuitori: Velican, Pădurariu.)

În altar:

S. iconă s'au făcut cu cheltuiala a lui Iancu Mian pentru ertaria păcatelor lui şi a parintelui, Pau şi Stana, şi a toată casa lor: Erina, Iliia, Pau, Stana, Draghina, Cătălina, Stana, pentru veşnica pomenire, la anu 1834.

Pe icoana Sf. Ioan:

S'au făcut ačastă iconă cu cheltuiala lui Ionŭ Blidaru şi Iancu Budu, 1798.

Pe o tablă: 1798.

S'au făcut acestea sfinte icone şi raspiatie în zilele înnălţatului Înpărat Franţişcus al doilea şi prin blagosloveniia preosfinţitului arhereu Iosif Ioannoviču de Şacabent şi prin îndemnarea şi ajutoru domnului fendric Bumbăcilă şi cu cheltuiala lui Iancu Băşulescu, paroh Dobromiru Milulescu, paroh Gheorghe...

Cutie de mir:

Sfăntul şi marele mirŭ hramulŭ besericii sfn. mar. muč. Gheorghie în satul milit. Valia Bolvaşniţa. Dat prin Iosif Ioan. Şacabent, pravoslav. episcop al Verşeţ. şi altora. Anulŭ 1801.

VI.

BORLOVENII-NOI.

Strane cu numele: Măria, Careba.

Cazanii de Viena:

S'au cumpărat ačastă carte în biserica, de a să ceti, cu bani de argint, 5 f.; 1817.

Ioann Pistrilă,
paroh Borlovenii.

Octoih Mare:

Ačastă sf[ă]ntă şi dumnezăiască carte iaste cumpărată cu osteneala părintelui Ioan Milulescu.

VII.

BOZOVICI.

Liturghie din 7276:

Ačastă sf[ă]ntă și dumnezeiasca liturghie s'au cumpărat de la preotulŭ Mihailŭ Popovici, paroh Bozo., cu bani gata de a bisăricii, 16 f., la anulŭ 791, Octomvrie în 3-le.

(Prefață cu rugăciuni din 5 Iulie 1795, de la Dimitrievici.)

Prea-luminatului și stăpânitorului Înpăratului nostru Franțișcusŭ alŭ doilea și credinčoasei sale oaste ca prafulŭ înnaintea feații vântului și îngerulŭ tău celŭ putearnicŭ să fie, năcăjindu-i și gonindu-i pre ei, să le vie lorŭ cursă care nu o știu și răulŭ care l-au ascunsŭ să-i încunjure pe ei, să caze suptŭ pičoarele robului tău și spre călcarea oștilorŭ noastre să fie, că tu ești apărarea, ajutoriu și biruința celorŭ ce nădăjduescŭ spre tine, și ție mărire înnalțămŭ, Tatălui și Fiiului și Sfăntului Dhŭ, acumŭ și pururea și în veacii veacilorŭ, aminŭ.

Vă Vașțea, 14 Septemvrie 736...

Io. Șacabent m. p.
episcopŭ.

Apostol din 1784:

Isaia Mateevič, învățătoriu (1853).

Acestŭ Apostol s'au prescos în 28 April, anu 818, de mine, preotul și parohul satului milităresc Bozovici.

Gheorghie Dimitrievič.

Cazanii din 1791.

Triodion, 1813:

Fiind și noi din jos scriș următorii celor bătrâni și înpreună slujitori preoți sfintei aceștii beserici a Bozovičului, s'au cumpărat acest sf[ă]nt și dzeesc ce să cheamă Triod în anul 1839 cu bani în argint 15 f., bancă 37 f., 30. Am scris Septenvrie 14, la Zioa Crucii, în 843, spre aducerea aminte.

Gheorghe Dimitrievič, paroh.
Nicolae Petričan, parohii înpreună slujitori.

Penticostariu, 1845:

Văzând că de lipsă este la într'amândoăo străniile se să țină cântarea, și lipsând încă un Penticostariu, și venind acesta Penticostariu în mânile nostre, nu am lăsat așa carte se să ducă de la mână, numai l-am cumpărat cu bani gata 14 f. argint, în anul 853, în luna lui Maiu 23 de zile.

Am scris în Bozovič, în 22 Maiu, anu 855, fiind preoți noi cești de jos scrișii:

Gheorghie Dimitrievič, paroh,
și Nicolae Petricean, paroh.

(Notă despre prăpădul de ape din 1910: «multe pământe roditoare au fost înnecate».)

VIII.

BUCHIN.

Ceasoslov, Râmnic, 1753.

Triodion, Blaj, 1771.

Strastnic, Blaj, 1773.

Penticostariu, București, 7290:

Spre aducere aminte însămnezŭ în ačasta carte, fiind eu învățătoriu în aceste 2 sate, Buchin și Presian, și fiind d. părinte Atanasie Bunul, paroh în sus numitele sate, născut în Car: Sebeș, din neam strălucit forte, nu gândireți, cin[stiți], următori și cetitori, că tocma Bunul e numile cel adevărat; nu ci Bona, însă pentru dulčața și bunețele lui îm iau îndrăznire a-i zice Bunul; în sfârșit, sărutându-i mânile și mulțămindu-i pentru totă povața și învățătura, rămân totdeuna aplecat.

Bochin, în 11 Iunie 1861.

Vladoyan învăț., născut în satul Plucova.

Anthologhion pe scurt, Râmnic.

Mineiu Septembre, Buda, 1804.

Apostol, Râmnic, 1784.

IX.

CICLOVA MONTANĂ.

Triod din 1777.

X.

CORNEREVA (CONIAROVA).

Pe strane: Bejan, Geană, Stângu, Conescu, Duicu, Petrunescu, Becota, Vulpaș, Armaș, Talpeș.

Apostol, 1683:

(Notă din 1863:) Ačasta sfântă carte Sfinților Apostoli s'au cumpărat de bătrâni noștri la anul 1805 cu 10 f. și a doa oară s'au prilegat iarăș cu 10 f., și iată acuma a 3 oară me-am dat eu truda de abia l-am prochitit, fiind tot ruptŭ și cinos. Aceștea lucruri s'au făcut prin ispașa cetitorilor, care nu cetesc numai cu ochii, ci cu mânile tot să rupă și să mânjască, ba încă și copcile de arame li-au scos. Pentru aceia rog acum pre tot cetitoriul ca mai departe pagubă să nu să mai facă. Că acela va fii vinovat lui Dzeu și Stăpânirilor. Și învățători să facă bunătate, cea mai mare grijă să aibe pruncilor care au de-a învăța, să li se dè dictandŭ a scrie, și în mânile lor numai la cetire în sfânta besărica să să încredințăză. Cu aciasta rămân plecat . . . pentru ispravă. Nistor Brânzăi, l'anul 1863.

Cazanii de Râmnic, 7256.

Eu Bran (?) Corțano, cândŭ amŭ fostŭ în Țara Bănatului și doream de Țara-Rumânească, că eramŭ omŭ tănărŭ și lăsamŭ rudele mele, veri mei, în Țara-Rumânească, și multŭ îmi arde inima, că tot omul de țara sea dorește. Fevru. 18, leatŭ 1768.

Triodion, Blaj:

Dat în Cornearevа. În 11-lea spre 12 Ianuarie . . ., seara, au fost mare cutremur și iarnă grea; întru acest annu au fost și boală forte grè, adecă mnăța, și mulți au murit din acea boală, cât în zioa zăpostului de tot 6 răpăsați au dus la groapă, intră care și maica preoteasa a părintelui Constandin Ursulesco au fost, și în vreme aceasta au fost învățători Martin Cristescu în Cornereava, în 13-lea Fevruarie 1838.

Anthologhion din secolul al XVIII-lea.

Penticostariu, 7276:

Dimitrie Brânzăi, învățătoriu, la anul 1808.

Mihailŭ Gheorghievici, tinerimei învățator, la anul 1814.

Strastnic, Blaj:

Iscălesc: Nestor Popescu, p. Cornereva, Iosif Popa, l. n. învățători.

Luat de la Pavel Itu cu 6 florini. Cernescu. Senatori: Lazăr Cernescu, Ion Talpeș, Iliia Garaș.

Învățatoriul tinerimii Mihalŭ Gheorghiovici, 1813.

Ianuarie 8. Ștefan Muntean, paroh Corne[reva].

Cazanii de Viena:

De la Nicolae Stoica, protopop. D. Cernesco învățător.

Penticostariu, 1841:

Semnat la Mehadia, 1854, de «Dim. Iacobescu, protopresviter Mehad[iei]».

XI.

CORNI (CORNIA).

Inscripție: [Șters]... Ăcastă [sfântă și dumnezeiască biserică...] înnălțatului Înpărat..., preaosfințitului domn... [episco]pul Verșețului prin domnul protoprezviter Dimitrie... [Me]hadia, cu îndemnaria domnilor domni... vič Valianu și Simeon Lalescu prin înnaltul domn compani comendant Gheorghie Popescu, cu administraționt laitnant Alois Mențec, domnu strajameșter și priconainemer Iacov Lalescu, înpreună cu administraționt strajameșter Ioan Lalescu, înpreună cu senatori Teodor Herec și Semen Udria, prin epitropi Petru Nemeșu și Nicolae Hrălescu, înpreună cu aleși, domnu strajameșter Teodor Hrelescu, Andrei Valian, Gheorghie Brundas, Semen Adam, Gheorghie Zabailă, Andrei Lalescu, Teodor Sadovan, Nicola Sadovațŭ, Ilie Boedin, ibraiter, Nicolae Nemăș, Petru Herec, Petru Valian, Nicolae Valian, prin mine Mihail Velcelian, zugrav, în Variova Montană, la anul 1868. Și d. căprariu Vuc Zabailă, juratu satului Cornia.

Octoih, Râmnic, 1750.

Evanghelie, Bucureşti, 1760:
Ačastă sfântă şi dumnezeiască Ievanghelie s'au cumpăratŭ de preotulŭ popa Pătru din Corniia, cu bani florinţi 13, 1770, Septemvrie.

Penticostariu, Râmnic, 7293:
Ačastă sfântă şi dumnezeiască carte Penticostariu s'au dăruitŭ milostenie de bună voinţă a dumnalui jupânulŭ Nicolae Bona din Mehadiia sfintei bisearici Corni, carea are hramulŭ Uspeniia bd[i]ţi (în zilele Împăratului Francisc), în zilele eparhialnicului nostru în Verşeţ, Exelenţiia Sa domnulŭ episcopŭ Petru Vidacŭ, în zilele domnului protopresviter Nicolae Stoica, în Mehadia, acolo în Corni fiind paroh Nicolae Draganescu . . ., în Corni fiindŭ capitanŭ domnu Maxim Brancoveţchi . . . 18 Fevruarie 1818 . . ., avândŭ jupăneasă jupânul Nicolae Bona pre Nastasia, muerea lui . . ., prin toată stradaniia jupânului strajameşter Spriridon Zabailă.

Mineiu, Buda:
Precumŭ să să ştie că părintele protopresviter Nicolae Stoica au răpăosat în 6 Dechemvrie 832 şi până 24 Iunie 833 au fost administrator domnu protoprezviter Ioan Thomič al Caransebeşului, şi din 24 Iunie au ajuns domnul protoprezviter Lazăr Radac din Verşeţi . . . Mihail Mihalescu, paroh în Cornii.
(*Mineiele*-s aduse la 1807.)

Octoih cu *Catavasieriu*, Buda, 1826.

XII.

DOMAŞNIA.

La strană: Sf. Ioan Damaschin.

Mineiu Iunie, Râmnic:

Slujind dară şi cu preasfintului jărvenic de la anul 804 ca diacon, iară ca preot slăjăsc de la anul 820, următori fiind întru Domnul adormitul răposatul părintele Nicolae, am scris eu, preotul Iosif Pepa, parohul Domaşnia.

XIII.

DUBOVA.

Triod, Blaj 1771:

A. Tochelie n. învăţătoriu (c. 1860).
Strastnic, 1783:
Scris-am întru acest Minei întru cuprinderea sfintei slujbi prin mine.

Dubova, în 5-lea Avgust.

Greg. Imbrosu,
învățătoriu,
Ionnu Pirtea,
n. învățători.
Gruia Imbrescu.

Simion Dobrămirescu, n. învățători.
G. Dulgeriu, în anu 839.

XIV.

GLOBUL CRAIOVEI.

Evanghelie, București, 1760:

Spre pomenire să fie pentru mine, preotul Ioan Popovič preotul, 1853.

In anu 1876 au fostu o ceartă mare întră preotul Ioanŭ Goga și întră poporul din Lăpușnicel, căci dânsul era în timpul acesta ca preot la eu *(sic)*, și din cearta aceia au fost preotul strămutat, în luna Martie, în parochia Tuferi și în Aprilie 876, în 3-lea, s'a aprins Lăpușnicelul și au ars 45 de căsă și toate rodurile lor. Aceasta s'a întâmplat tocma în Sâmbăta spre Înviere a lui Hristos, și s'a ținut focu până Luni după Paști, căci ei au gonit pre preot fără vină, și Dumnezeu s'a mâniat pre dânșii. Eu subsămnatul preot am fost la prilejul acesta de față și am văzut.

Spre suvenire. Globu Craiova, în 5-le Aprilie 876. Zaharia Popovici, preot.

Biserica din comuna Borlovenii Nou, care la anul 1877 de nou s'au edificat, s'au sfințit în 5 Noemvrie 871.

Strastnic, Blaj, 1773:

S'au cumpărat ačastă Strastie de la mâna lui Pavel Itu din Sălașu-de-Sus, cu bani gata, 6 f., în 17 Noemvrie 801.

Și cu Triod, 15 f., face 21 f.

Ioan Popovici, învățători den Valea Bolovașniţa născut, fiind învățătoriu Globulŭ Craiovi în 29-lea Martie 1800.

Ilia Basilescu, învățătoriu.

Penticostarion, Râmnic, 7293:

Vasile Bogoevici, mai micul între ermonahi, erodiaconŭ.

(Notă despre ploaia din 1910:) mulți oameni au trăcut de la locu unde au avut casele lor vechi și au fugit la dealuri. S'au scrupat *(sic)* 40 de case. Multe vite s'au înnecat: boi, vaci, porci și hoară. Mare și multe vaiete au fost în al 14 zi de dimineaţa, că scăzusă apa, și au coborît lumea care cu mare frică din somn au sărit și au plecat goi în morminţ și în alte părţ.

Au rupt căs și peminte, și s'au dus lumea la neamuri și pretini.

Triodion, Blaj, 1800.

Apostol, Blaj, 1802.

Mineiu pe August, 1836:

N. B. Să crez și să nu te încrezi.

N. B. Staria și averia ta, mai ales bani, etc., în mâna copiilor să nu o dai, macar de s'ar și jura, că n'o țin, numai decât o topesc: nu adaug, ci o răsipesc; cine nu știe cum să o facă acelŭ *(sic)* bani, nu știe nici să-i țină.

N. B. Din Țara-Rumănească să nu se ție nevastă, că te sudomi, au mult mai bine o Turcoică sau Nemțoică năime. Fugi de javră fudulă, caută la ochi mielului rușinos. Pavel Tersič, ingineru.

Cetește și nu ispiti. Crede și nu bârfi. Cercetând ia aminte și propoveduește. Fii drept și nu minți. Fi întru toate credincos adevărat. Ai nădejde, și orice vei ruga vei căștiga, căci Domnul are vistirii nenumărate și măgăzii nemăsurate, și din toate a-ți da ție toate.

Craiova, în 30 Avgust. Paul Terzič, 1861. . . arŭ ingener....

XV.

GLOBUL RÂULUI.

Pe un *Triod:*

Acestŭ Triodŭ s'au cumpărat în luna a lui Octom. 26 la anul 798 de căprariu Nicola Șuvegău și epitropu Lazăr Vâlsanu și cu toată cheltuiala Glodenilor de la învățătorul Ion Preaserelandinŭ *(sic)* Marga, cu bani gata, 22 fl., 30 xr., și cu al nostru ajutorŭ spre lesnire.

Gheorghe Vladučan, paroh Plugovan, Octomvrie 26 798.

Ionŭ B. . . e frait[er].

Să să știe când am venit eu, Petru Paros, preot, de la Verșițu, Septemvrie în 8, 801, atunci am primit parohia.

Ilie Baros, Schüler.

Să să știe cândŭ m'amŭ făcut, adecă m'am născut: în anul 1767, Iunie în 10, eu, Petru Baros, și m'am făcut diacon Avgust în 15 și preotŭ iară Avgust 23, 801.

Și am scris cu mână de țărână. . .

Și parohia am primit-o Septem. în 8, în anul 1816.

(+ 1826, Februar 21.)

(Mențiunea lui Lazăr Suțescu, îngropat «înaintea biserici, în fața oltariului». Lângă el, Ludvih, după datina «cătănească, soldatincă, prin darea ca de 3 ori cu foc la groapă, aici s'au îngropat, și preotul lui cel catholicescŭ slujindŭ trupul cel mort, însă și preoți cei pravoslavnič cu toată cumpanii am fost la această jalnică petrecere». Fusese îngropat, dintre militarii străini ai companiei, altul mai vechiu, căpitanul Pastovici, «și hontolanele lui s'au stropit cu isop prin preoți. . . Hontolanele Sfinții Sale s'au isopit. Ačastă a noastră moșie și înjugare cu moartea lăsăm acestor frați slujitori».)

XVI.

IABLANIŢA.

Strastnic, Blaj, 1773:

Să să ştie când s'au sfinţit bisărica Iablanița, în 18 zile a luni Octomvrie, anu 825, în zioa Sf. Apostol și evanchelistu Luca, de protoprez. Nicolae Stoica al Mehadii și preoți Nicolae Dimitrievičŭ, paroh Mehadii, prot. Constantin Gurgiuca, paroh Petnic, și preotul Gheorghie Trailovici, paroh Iablaniţa, diacu Dimitre Mager, Meh[adia].

In Iabl[aniţa], în 18 Octom. 825.

Gheorghie Trailovič, paroh Iablaniţi.

Evanghelie, București, 1775:

Să se știe, cândŭ au fostŭ răzmiriță cu Turcu, în anu 1788, întru acestŭ anŭ amŭ fost robiți de Turci, și am fugitŭ pestă Murășu, la Crișu Albŭ, și am șăzutŭ acolo 4 luni: ne-au hrănitŭ Înpăratu, căte 6 zloți, și, cândŭ amŭ venitŭ [na]poi la pământul nostru, n'amŭ aflatŭ nemicŭ; și petrile au fostŭ arsă; cè ce să vede acuma, totŭ de nou s'au făcutŭ. În Iablaniţa, 6 Noemvrie. Zaharia Tătucu, 1788, paroh Iablaniţa.

(Cutremur « spre zăpostatu »).

Scriu aici ca s[ă să] știe cine vra ceti că sănt preoțit de episcopul Iosifŭ Şacabent, anul de la Hs. 789, luna Iuni. Z. T., p. I.

Triod, Blaj, 1800:

La anul 825 s'au dogătat besărica satului Iablaniți cu tot[ă] cheltuiala ce s'au cheltuit de la început până în sfărșit, bani gata 6.000 f. Fevru[a]rii 16. Z. T., p. I. [1]).

Preoțit la anul 796, Aprilie 20, prez. Gh. Tr. Z. T. p. Preoțit de episcopu Iosif Ionovič Şacabent. Iabl[aniţa], Nikolae Tthattuku.

Scris-am eu aicea spre suvenire precum, fiind eu orânduit de episcop să fiu la mănăstirea Sfântului Gheorghie la slujbă dea înpreună cu văru-meu Pavel din Corni, în zioa Sfintelor Paști, am slujit cu domnul arhimandrit Chenghelaţ și cu cinstiții călugări cei mari, în zilele Preastrălucitului arhiereului și Mitropolitului nostru Stefan și în zilele prealuminatului Înpăratului și craiului nostru Franțișcul în I-lea, în 10-lea Aprilie 1832.

Nicolae Tătucŭ.

XVII.

IEŞELNIŢA.

Icoana Maicii Domnului cu Isus: 1796, Iulie 13.

Octoih, 1811:

Nicolae Radutesco, ghemainărŭ din Işalniţa, au făcut-o ačasta carte în Buda cu cheltuiala lui și au plătit 8 f., florinți, în argint, dinŭ anul 832, în luna lui Iunie în 13, care iastă scrisă cu mâna de țărână și cu pana

[1]) Și aici: Zaharia Tătucu, paroh Iablaniţei.

de gâscă, iară mâna va putrezi, dară scrisoarea în veač să va pomeni, amin.

Angekauft worden von Nicolaus Radoceszko, Gemeiner im Gränz-Regiement (=Wallachisch-Illyrischen), ao 13, die 2 Juny 1832.

Triod, Blaj, 1813:

Ioann Vasilescu, preparandelnic învăţetori (1836-42, la Jupanec, la Ieşelniţa 1849-54).

Nume: Pestrita, Usonescu, Hâp din Petnic.

Pe un *Catavasieriu:* Caransebeş, în 8-lea Iulie 834, Johann Wasilesko präparand. Ioann Vasilesco, preparand din a 3-lea curs.

XVIII.

JUPALNIC.

Strane cu nume: Ragobete, Damşăriu, Mocu, Magdescu, Avram, Meţariu, Bacila, Gâmboaşă, Gergiulescu.

Penticostariu, Râmnic:

Însămezi întru acest Penticostariu că am fost dascăl în 4 ani, când au fost popa Pătru aici în Jupalnic, după moartea a tătâne-meu, popa Ioan Popovici, iar acum, fiind preot popa Pavel Mağar, iar am fost şi cu dânsul 2 ani dascal, cari face peste toţi ani 6.

În 24 Aprilie 814. Thoma Popovici, învăţători.

Acestŭ sfăntŭ şi dumnezeescŭ Pânticostierŭ este a Sfinţii Sale părintelui Petru Popoviču, parohŭ Jupan. 19 April 793.

Ačastă sfăntă şi dumnezeiască carte ce să chiamă Penticostar iaste cumpărată de dum. Banul Barbul de pomană la biseareca la Drăgoiani, ca să fie de treaba bisearecii, care cuprinde în sine slujba de zi şi de nopte.

(Blăstămul:) Şi am scrisŭ eu, Costandinŭ grămăticulŭ, snă diiaconuł Drăghici ot Mărgineani, Ap. 5 dn., lt. 7236.

Cazanii de Viena:

Scris-am eu cest supt scriat *(sic)* un zio de zăpostitu de brânză, adecă în 12-lea Fevruarie, anu 1833, fiind preot administrator în J[upal]-nic din ani 1823, ca să să pomenească de cetitori. Dat Jupanicul, 12-lea Fevruarie 1833. Cel smerit Stefan Boldea, preot, născut din Borloveni.

(La 1855 Iacov Boldia. Însemnarea obişnuită de la 1795 a lui Nicolae Stoica.)

Iacov Boldja prepărand.

Am cetit aicea ..., în luna lui Martie, înu anul 833, Paul Musta. 1877, crâsnic Ilie Băsăvan. 1912, Ienachie Boşniag.

Scris-am şi eu, fiind învăţători în Jupanec în annu 1844, 1845, 1846, 1847, 1848.

Jupanic, în 7-lea (19) Fevruarie 1848. Johann Vassile Kotta, Lehrer.

Triodion, 1800:

Traian Kalbasa, învățător, 1882.

Gheorghie Rozjanu, scolari la învățătorul Stancu Stoicovici (și « Theodor Căței, școlari », la același, 1821).

Scris-am eu Nico. Băzăvan, fiind în iscolă la Staico Stoicovici, învățători, 1822.

Acestŭ Triodŭ s'au cumpăratŭ în luna Martie și a cumpăratŭ cu flor[in]ți 26 Pavel Magar, preot, fiindŭ Nicoră crăsnicŭ, și mai nainte de atunca au fost aici dascăl Petru Petrovici din Dolnea, la anu 1798.

Văzând pre alți frați și învățători mai mulți aici în cartea ačasta iscăliți, mă îndrâznii și eu a mă iscăli într'însa, ca să să pomenească vr'odată cine va ceti, că mâna va putrezi, dară scrisoarea în veac să va pomeni. Simbătă, în 27 Fevruarie 820. Staico Stoicovič, învățători.

Acuma iastă Ioan Măilă crâsnic bătrân, de 8 săptămâni de când slujăște la bisearica Jupanicului-Nou bătrânu.

Pe un *Octoih Mic*, Pesta:

Acest Ohtoic și Tipic estă a bisăricii Jupanecului, cumpărat cu bani gata, 15 f. bancă (supt Împăratul Ferdinand,) întâiul moștinitori Împărat al Austriei.

Gruja Imbresco,
national Lehrer.

Triod:

(Iscălit), Ilia Măgerŭ, titor sfintei bisărici, 847.

Am cetit multe iscusătoare prologuri de ale Sfinților celor ce au făcut minuni în legea veche.

Lexiconul lui Varinus.

XIX.

LĂPUȘNICEL.

Ačastă sfântă carte s'au cumpărat cu bani din casa bisărici, la anul 1859, fiind eu Ioan Lupșesco capari chirhenfater.

Johann Lupschesko, Kirchenvater.

Pe un *Penticostariu:*

Ačasta să știe precum s'au început a să lucra la biserică în 12 Iunie la anu 1839 și s'au gătat în 18-lea Iulie la anu 1840, când s'au sfințit în 1-lea Septemvrie anul 840, de domnul prot. Lazer Radac al Mehadii. Am scris pentru luarea aminte, ca să să pomenească.

În anul 1853 au plecat catanile la Timișoara, să păzască cetatea.

Zum Andenken.
Gefreiter Kalcsun.

(Însemnare că a trecut Împăratul cu Împărăteasa la 23 Octombre 1817.)

Pe o *Evanghelie:*

Precum să să ştie că ăcastă sfântă Evanghelie a satului Lapuşnicel s'au scris la anu 1811, luna lui Martie, prin mine, Petru Calčun.

Precum să să ştie că ăcastă sfântă Evanghelie este a satului Lapuşnicel. În 1-iu Septemvrie 1802.

Dimitrie Timboviču.

XX.

MEDIIA (MEHADIA).

Pe păretele bisericii româneşti:

(1780 zidire, 20 Iulie 1781, sfinţire, Iunie 1782 ceasornicul, 1788 arsă de Turci, 1794 înoire, Maiu 1796 sfinţită, 1838, 23 Ianuar cutremur, 1843 rezidire, 1908 sfinţire.

Pe strane, nume: Lalescu, Cincheza, Hicleanu, Şoşoi, Trapşa, Căpuşă, Chiticeanu, Bocicariu, Feneşanu, Popescu, Boţoacă, Magiariu, Cenna, Bidiviu, Zepeniac, Bozoca, Guleran, Bătăcel, Micliu, Zărescu, Vetica.)

Însemnare în biserică:

1780 s'au zidit şi s'au acoperit beserica Sf. Nicolae în oraş şi ştabu Mehadia.

1786, 787 s'au zugrăvit toată beserica şi icone noi s'au făcut.

1788 răzmiriţa turčască, în Octomvrie au ars Turcii beserica Mehadiei şi alte beserici din sate.

1794 iar acoperiră beserica Mehadii.

1795 cu maorii pe din lăuntru o dreasărămŭ şi o grijirăm cu uşi şi cu fereştri, cum să cade.

1796, domnu episcop Iosif Şacabentŭ, în 9 Mai, Sf. Nicolae au sfinţit-o.

1798 adunarăm ceva bani pentru şezuri, jăţuri, tocmirăm şi le făcurăm, apoi şi ormanu de lumini.

1799 făcurăm stranele şi jăţu episcopesc cum iaste: îl făcusă prea nalt, şi l-am mai scurtat.

În inventariu:

1730 s'au zidit biserica întii.
1731 s'a făcut turnul.
1781, în 20 Iulie, s'au sfinţit.
1782, s'au pus orologiu în turn.
1786, Iulie 6, s'au început a să zugrăvi biserica.
1788, arsă de Turci,
1794 iar s'au acoperit biserica.
1791 (5?) s'au făcut stranele.
1796, în 9 Mai, s'au sfinţit.
1796, s'au adus 2 clopote.
1798 s'au făcut 31 scaune.
1799 s'au făcut jăţul d. episcop şi s'au făcut ormanu epitropilor.
1796 (?) iconostasul de lemn, de Nicolae Stoica.

1797—1810 1 jeți a protopopului, 2 strane de cântăreți, 1 orman al epitropilor de lumini, 31 jețuri bărbătești, 3 jețuri ale protoprezviterului, în pridvor de-a stânga, parte a maică-sa Varvara, soacră-sa Catelina Ilinescu, și a protopopiții Natalia[1]). Nicolae Stoica de Hațeg, protopopul Mehadii.

(Protocolul de inventariu, la Buracu, *o. c.*, pp. 46—7.)

Pe un vechiu manuscript de Psalmi româno-slavoni (c. 1580—600)[2]):

Omul ce-i va fi muiarea rosănoasă, meargă la războiu, că războiul este..., iară omulŭ ce-i va fi muiarea urâtă, să nu mai cee moarte la Dumnezău, că lăcuește cu moărtea în casă, iară omulŭ cui va fi muiarea frumoasă să nu mai meargă la nuntă, că nunta-i în case. Și am scris eu, robul lui Dumnezeu, de mână de țerână; mâna va putrezi, iară slova în veacŭ va trăi. Și am scris în zile luminatului Domnŭ Ștefan Racoviță Voivodŭ, când era forte grele nevoi în țară, cândŭ au fostŭ oeritŭ câte bani 45 de oe, și de moră câte tl. 9, și de tot satu să plătească câte o cârcinâne *(sic)* cu câte tl. 5 pl., bani 12, și de croitori tal. 2, bani 9, și de lăutari câte tl. 2, bani 9, și era câte 3 zapcii după un sfertŭ, la Ghenare 11 dnă 1765.

Pe *Indreptarea Legii* a lui Matei Basarab:

Th... iromonah. Istichemea (?)[3]), lt. 7240:

Să să știe că ačastă sfântă carte ce să cheamă Pravilă amŭ dat-o eu, prioteasea Mariia popii lui Ionŭ de pomană, ca să se pomenească până în totă viiața lui, iarŭ cine s'arŭ ispiti ca să o înstineaze să fie suptu blestemu sfinților părinți de la Nechiia 318, și amŭ dat-o în zilele luminatului Domnŭ Ștefan-Vodă, la anul de la Zidirea Lumii 7274, Agustŭ 19 dni.

Ačastă carte s'au dăruit de episcopul [Vi]chentii Popovič la biserica Mehadii, hram S. Nicolae, și la toți protopopi, la toți preoți, să fie spre cetire. Nicolae Stoica.

Ačastă sfântă Pravilă au adus-o în Conereva popa Ioan Popescu, carele, în anul 1771 fiind aice p. protopopu Sebeșului și al Mehadii, au venit și el la poruncă, unde, sara, s'au jucat în cărți 31, la berberiu, și 9 fl. au perdut; l-au părât cineva încă și de altele, și el de dimineață s'au dus acasă, iară protopopii ne-au trimis după el, pe p. Somoil din Mehadia, p. Lupu din Plugova și eu, Nicolae Stoica, și în Bogătin l-am aflat.

El zisă că dă drept peste coaste, iar noi lăsarăm pe S. [Sa] la Conereva. El au fugit în țară îndărăt și n'au mai venit.

Pravila aceasta au luat-o popa Lupu; eu, cu Leonte și Andrei Terzici, am aflat-o. Spuserăm toate dom. episcop Vichentie Popovičŭ, și au luat-o și o dete protopopului din Mehadia Nicolae Stoica, protopop.

[1]) V. piatra ei de mormânt, la planșe.
[2]) Textul întreg la planșe.
[3]) *Εἰσ τὴν*...; la...

Testamentul Nou, Bălgrad (1648):

Scris-am eu, Pătru Ianoşevici, paroh M[ehadiei].

(Pp. 1—4:)

Această cartea ce să chiamă Testamentu o am vândut popei lu Andrei ot Jăblea în bani înpărăteşti, eu, Inochentie, în zilele părintelui episcopului Anthim, leat 7213.

(La Buracu, *o. c.*, p. 44.)

Cazanii de Râmnic:

Ierei Athanasie Stoica de Haţeg fu preoţit în Râmnic de episcopul Grigorie în anu 1744, în anu 744, 45, 46, 47, 48, de uniţi fu urgisit rău, în an. 1749 şi 1750 veni în Sebeşi preot, din Sebeşi fu în Obreajia paroh pus.

Anu 1750 in Caransebeş fu inştalaţia noului episcopu Ioann Gheorghievič, unde 6 Mehedinţi acolo fiind, şi ei cerură încă un preot bun să li se deia. Episcopu le făgădui a le da, şi aşa făcu orănduială o cocie cu 5 cai, veni în Obreajia, unde maică-mea Varvara cu fetiţă nou-născută, Varsavia. Într'ača zi de la Haţeg ajunseră, şi aşa fu porunca: acea cocie îndată să-l încarce cu ce are şi în Mehadia să-i aducă, şi veni. Doi ani făr de case şezură la obercnezu şi la Mărin Ibraiteru. La cel din urmă sănt născutŭ eu, Nicolae, anu 1752, Fevr. 24, unde-i acuma Ion Şileagă. Tată-meu fu aicea paroh de la 1750 până 786, de la 786 dănd parohia sa frătăne-meu Gheorghe; Sfinţia Sa rămasă . . . duhovnic. Anu 788 fugi de Turci până la Balaton, la Şiria cu toţi, de-acolò iar la Logoj duhovnic, apoi veni în Orşava Vechie, avănd podagra, durearea picioarelor. În anul 1792, Martie 21, au răposat. Eu cu 4 preoţi cu cinste l-am petrecut, şi puindu-l în groapă în beserică. Ajunsă din Ţară şi frate-meu Costa.

Anu 1750 au venit tată-meu, păr. Athanasie Stoica, de la Sebeş în Mehadia, fiind preot pus în Obrejie.

În anu 1750 (=1752), Fevruarie 24, în Sâmbătă Sfăntu Theodor Tiron sănt născut eu, Nicolae Stoica, fecioru p. Athanasie şi Varvara, în casa jupănului Mărin Ibraiteru, la fântăna Posoda.

Fui la învăţătură ca rumănească 763 la Timişoara, întăi pentru sărbie, apoi la nemţie.

Anul 1763, cănd m'am dus eu la Temeşvar Domu-Chirchen [1]) fu gata. Încă bălţi multe în cetate erau, unde ne dam pe ghiaţă, destule locuri largi, unde ne jucam cu popicul, clinga, de-a poarca, cu lopta mică.

Episcop Sârbilor Vichentie Vidac, catholicilor Graf Enghel erau.

Anul 1764, 65, 66, 67, 68 şi ceva în 69 şi venii iar acasă.

1770, 71, 72, 73 iar la Temeşvar, Verşeţi; 1774, 75 în Carloveţ,

1776 acasă, şi aice mă însurai.

1777 fui diacon.

1778 la început preot în Corni, şi mă rănduiră a mearge în oaste la Prais [2]).

[1]) *Domkirchen*, biserica mare catolică.

[2]) Prusian, *Preuss*.

1784 mă rănduiră în oaste spre Cunland, în Niderland [1]).
1788 mă rănduiră în oaste spre Turci a fi.

Pe un *Liturghieriu:*

780, Mai 19, s'au sfințit biserica noastră în Mehadia.
781 s'au [făcut] turnu . . . nemțescŭ.
786, Iulie, Iulie 6, a început a zugrăvi beserica în Mehadia.
1792, Mai 22, am primit eu protoprezviteru Mehadii de la păr. protopr. Ștefan Dimitrievič.
1795, Mai 23, de la Corni la Mehadia m'am mutat eu cu ai miei.
Nicolae Stoica, protoprezviter.

Pe *Mineiul* de Iunie, Râmnic:
Scris-am eu, Dimitrie Demetrievičŭ, fiind învățători, la anul 1801, și care slujește din anu 1799.
Acesta cup [2]) de 12 luni, adică 12 Minee, sânt dăruite Sfântului erarh Nicolae, hramul sfintei biserici a orașului Mehadii, și s'a dăruit de dumnealui jupănu Gheorghe Petrovičŭ pentru pomenirea sufletelor și ertarea păcatelor a tot neamul dumnealui. Și am scris acestea cuvinte eu, Gheorghe Iradoničŭ, fiind calfă la ducheanul dumnealui, la 21 Dechemvrie 1787, pentru ca să zică fieștecarele carele se va îndeletnici a ceti aceste slove: Dumnezeu să-i erte. Și am scris aceste slove cu mănă de țărână, că măna va putrezi, dar scrisoarea să va ceti, și numele miĕu, Dimitrie, să va pomeni.
Scris-am eu, Dimitrie Dimitrievičŭ, fiind învățătoriu în Mehadia, anul 1801, Iunie în 20 de zile.
Ačasta sfântă Evanghelie slovenscoe am cumpărat-o cu 19 fl. de la un Ardelean în 1792. Eu dar am scris acuma, în Mehadia, 26 Martie 1834; eu, Nicolae Stoica de Hațeg, protoprezviter.
Aceste cărți de doosprezece Minee sânt dăruite sfintei biserici hramului sfântului ierarh Nicolae în orașul Mehadii de socrul mieu Gheorghe Ioan Arnăutu. Cine să va îndeletnici a ceti, rog să zică: Dumnezeu să-l ierte. Iunie 19, 1785. Gheorghe Stoica, paroh.
Aicea am scris Gheorghe Magiaru, căprari și cântăreți a bisericii hramului Sfântului erarh Nicolae. Am cântat de la anul 1796 până la anul 1832, tot în strana stângă, și cine m'au învățat glasurile: părintele prota Ștefan Dimitrievičŭ și părintele Nicolae Dimitrievičŭ, Hristofor Stoica, de-a'mpreună și dumnealui Ienache Stan, neguțători, și părintele prota Nicolae Stoica, a 2-lea protopop, învățătoriul nostru. Și în viața noastră am primit pre preasfințitul nostru episcop Vichentie, Iosif Șacabent, Petru Vidac și Macsim Manoiloviccŭ, să le erte Dumnezeu păcatele lor. Eu am scris cu măna mea, Mehadie, în 25 Martie 1832. Gheorghe Magiaru, Iagodariu. . . [3]).

[1]) În Țara-de-jos.
[2]) Grup.
[3]) Din Iagodina. V. Buracu, *o. c.*, pp. 44—5.

Pe un *Apostol:*

În anul 1830, Iunie în 4, au murit popa Nicolae Dimitrovici; în anul 1830, Noemvrie în 8, au murit popa Costa Stoica; în anul 832, Ianuar în 8, au murit protopopu Stoica. În anul 833, în Septemvrie, au venit protopopu Radac în Mehadica.

În 4-lea Septemvrie 1837, m'au hirotonit Înnalt Preaosfințitul d. episcop Iosif Radacu pre mine, Ioan Dimitrievič, preot.

La Biserica catolică:

Historia Parochiae Mehadiensis ipsiusque loci, inscriptum a° millesimo octingentesimo trigesimo quarto.

(Începută [« antiquitus Mihald dicta »] la 1273, supt Laurențiu Hedervàry, conte de Timișoara).

Huic ecclesiae [1]) nomenclatio sufficienter ostendit primos accolas loci mehadiensis Hungaros fuisse...

Servis demum, Illyris atque Bulgaris successerunt Blachi sive Valachi sub regimine Caroli 1-imi regis a Mari Nigro, ad hanc plagam emigrantes etiam Mechadiae. [Notă:] Valachi ut praefati Illyri Bulgari post desolationes Turcarum subintraverunt. [Notă:] Blachi, reipsa quidem Valachi in turcicis provincii dispersi sunt, tamquam residui Dacorum considerandi.

[Dela 1740 parohia, 1780 introdus provisoratul și vama, sarea.

La 1741 miliția statornică. La 1743, la Jupanec lazaretul. Biserica va fi de pe la 1758. 1788 Mehadia e arsă, dar nu biserica catolică: ea dă *annonaria* Pașei stabilit. Lipsă până la pagina 91.

1848. Suntque turbines inter Bohemos cum Imperio et Graecorum proprii *(sic)* Serviorum contra Hungaros, qui et Valachos nostros in defectionem, somniato regno resuscitanti, alliciunt; huius traditionis curam pensionati ducunt, ast, ubi Hungari partium studium reposuerunt et iuste cum regnicolaribus gentibus processerint, omnis altercatio cessabit.

(« Molimina sat iniusta », ale Sârbilor împiedecă pacea. Românii rămân credincioși. Insurgenții bătuți, la Vârșeț și la Becicherecul Mare. Apare, cu « alii heroum », « Excelența Sa Bem, dictator ».)

Et hoc fertur: Hungaros adeo exasperatos haberi ut se libentius Russo subdent quam Austriacis, et ista causa erit quod Russis non ita obstent ut Austriacis, quos pluries iam domarunt, imo dicitur negotium pacificationis coeptum haberi, prout et fertur principem haereditarium Austriae in regem Hungariae Posonii .... corona B. M. V. coronatum fuisse, etiam exercitui in bello hoc assistit.

(1850, la băi vine episcopul catolic de Nicopole. S'a ajuns în 1852 la « finis rebellionis Hungarorum ».)

Verum quidem Hungarorum maxima eo tendere ut se ipsos gubernent. Ast Imperium centralisationem arctius praefert, quare bona

[1]) « Biserica Ungurească » de aproape.

oeconomia in Hungaria harmonia vix speranda et gloria gentis truncatur, quae factioso suo superlativo semet ipsam extorrem fecit, nam aristocratia nobilium dudum a semita iuris et iustitiae defecit. Horum arrogantia omnem statum subripuit taliter, ut nullus nisi ficto nomine hungarico in Hungaria publicum nanciscebatur officium, caeterae autem totius Hungariae partes, populationes tam recentiorum quam antiquiorum in sublata constitutione regni medelam sperarent, qua propulsata rebellione, iura Hungaris omnibus communia reddidit, prout dudum omnium desiderium exposuit, et iusta civium harmonia indigitat.

XXI.

MEHADICA (MEDICA).

Biserica e din 17 Februar 1835.

Evanghelie, Râmnic, 1742:

Să să știe că ačastă sfântă Evanghelie iaste a părintelui popii Radu de Roșiea, și au datŭ la Corb[ea]. . . Și am scris eu, popa Crăcea ot Sti. . . Horg. Și au mulțămit po. . . popii Radului popa Pătru ot O. . . pentru ačastă sfântă Evanghelie.

Popa Ion, protopop de Cladova.

. . . Părintele pop Părvul ot Corbea, și ea zisŭ Dimenăcă să stămŭ aicea (?) și să dă la becu [1]) și lăsau (?), cândŭ va pleca în jusu la Ţeligradŭ, veni dumnita.

Biblia de Blaj:

Anul 1794, vara, fu seceta mare, cât înŭ tot pământu în Banatul Timișorii, Sărbii în Pustă grâu nu făcură și flămân[ziră]. 1795, primăvara, păn la ajunsu bucatelor mulți păreasimile nu lăsa. Aiča unele sate prin munți căte ceva bucate făcuse. Era Sărbi cerșitori. Sărbi învățară a mănca mălai și mămăligă, coleașe, că nu știiau.

1795. Domnii aduseră aicea sămânță de hrișcă, helda, haiden, prodăc: acum o cercară și iarŭ o lăsară. Nicolae Stoica de Haţeg, protoprez[viter].

Triodion, Blaj, 1800:

Să să știe că s'au cumpărat acestŭ Triod cu cheltuiala cărora au făcutŭ bine, oameni din sat, care câtŭ au vrutŭ, să die lor pomană în satu Mehadica, și s'au rupt.

La anul 1802 pe vremia Înpăratului Franțiscus al doilea, înpărățindŭ în Viena, și fiindu ep[is]cop înnaltŭ preaosfințitulŭ domnul arhiereulŭ nostru Iosif Ioannovič de Șacabentŭ, al Verșeţului, și l-am cumpărat cu bani gata, 14 fl., și am scris în luna lui Fevruarie 1-a zi, eu, preotul Pavel Rașcovič, parohŭ în Mehadica.

[1]) Begul, Beiul de Cladova.

Penticostarion, Sibiiu, 1808: Nume: Vadraru, Uricheatu, Bujor, Şandru, Frâncu, Marcosca, Cona, Gherghinescu, Neagu, Pepa, Theodoru Ştefavičŭ din Logojŭ. Mai 1-iu, an 806.

Cazaniile, Viena: Nota lui Nicolae Stoica. Apoi: Ačastă Cazanie este aleasă predici acuma de iznau [1]) scoasă de pe limba muscoviască în limba rumănească prinŭ sfatulŭ înnaltu preaosfinţitului Sinodu în zilele (lui Francisc I-iu şi lui Iosif Şacabent). S'au adusŭ şi la parohul satului Mehadica prădată, care este supusă de Dumnezeu păzitei eparhii sale, şi s'au plătitu cu 7-lea, şapte, florinţi în Mehadie, protopresviteratu, la anulŭ Domnului 1797, în luna lui Octomvrie 25 de zile, şi amŭ scrisŭ eu, preotul Pascalŭ Raşevič, la anulŭ 1800, în luna lui Mai în 12 zile.

XXII.

OGRADINA VECHE.

Apostol, 1683:

Adam Ianoşŭ, Ilona, Lupu, Gheorghe, Pătru, Toma, Armanca, Marincu; fiece la ce trebi să pomenastă *(sic)* aceste nume, carele o cumpărat-o eu Adamu cătana, lt. ot Spanăş [2]), am dăruit, la Orşava, biserica Ogrădeni, Inie 11 (?) 1732.

Pe o carte rusească din 1745:

Să să ştie precumŭ ačasta carte este al mieu, şi cine va afla, să aibă iară la mine a duce, adecă Nicolai Anthonovičŭ.

Anno 1758, 1-ma Ianuarii. Signatum Ogradenie Georgie de Perssian (şi armeneşte).

Pe un *Slujebnic*, dat la 1805 de oberleutnant Vasile Stefanovici, venit la 1799 din Ardeal (sârbeşte).

Acestŭ Slujebnicŭ la-o cinstitŭ oberlecmanŭ Stefanoviču, dinŭ Calugherova născutŭ, la sta biserica satului Dubova, care se-ao facutŭ cu truda lui, în anulŭ 805, pentru pomenirea lui.

Pe o carte sârbească din 7295:

Cartea ačasta este făcută de neguţătorŭ Ioannŭ Crestanovici la biserica Ogradeni, în annu 1823.

XXIII.

ORAVIŢA.

Pe o piatră de mormânt lângă biserică:

Τροπαῖον Χρίστου. Ἰόν.

Σταυρόν βλέπων, ξένε, μὴ παρέλθῃς παρέργως, ἀλλὰ κατένεσον τὸν πάντων βασιλέα, ἅνα ἀνάκτων, σωτέρ βροτέων τοῦ γένους, ἐν κόλποις Ἀβραάμ κατατάξον σόμα τὸν [Ἰω]άννην, ἔμπορον, τοῦ Δημητρίου, γένος

[1]) Iznoavă.

[2]) *Spanische*, soldaţii spanioli.

ἔλκον ἀπ' ἐκεῖ, τῆς Κοζάνης, ἀποθανόντα ἐν 'Ορα βίτζᾳ καὶ ἀναπαυόμενον τῷ σῷ υἱῷ πόδῳ [1]).

Apostol, Liov, 1731. În josul prefeții:

Demiter 7238.

Triodion, 1731:

Acest sfânt și dumneziesc Triod iaste alŭ sfintei besearici din Romănești, cumpăratŭ cu bani gata, galbeni 3 de auru, galbenul de florenț 4, bani 40, care fac florinți 13, bani 40.

XXIV.

ORȘOVA.

Carte rusească din secolul al XVII-lea:

Ačastă carte să să știe că iaste cumpărată de dumnealui Ursul Brăiloiului de . . . , ca să fie de (c. 1650).

Scris-am eu, popa Pătru ot Drăgoian; și am scris eu, popa Dumitrașco ot Drăgoiane (c. 1650).

Ačastă carte este a popei Dumitrașco ot Drăgoeni, și cine s'ari ispiti elu să o înstrineză, să fie blăstemulŭ acelor 318 sfinți pă[ri]nți ot Nichiia.

Nicolae Popovičŭ școlar au fost și au chintat pe elŭ și au scris în 24-lea Augustŭ 1831.

Apostol rusesc, 7230:

. . .пиѫ сiн ста апсла аѕь Коста ѕа ѕ for. 10 poturi ѡ кѕе чстнаго ѡтца Стефана.

. . .Хиландара и прихожию оу цркве стго архиїерѣѫ и чѫдотворца Хстова Николаѧ мирликискаго Оугршава, за слѫжи, за его кшѫ и за родители его.

Și cine-l va lua, de-l va duce la alte, parte, se fie foresătu de la vldca Hs.

Βίβλος ἐνιαύσιος, dedicat lui Panos Marutzi, fiul lui Anastasie din Ianina; editor Alex. Kankelarios, Veneția 1755. Tipografia lui Dim. Theodosiu din Ianina.

---

[1]) Trofeul lui Hristos. Văzând crucea, străine, nu trece curios, ci roagă-te de Impăratul a toate, domnul domnilor, mântuitorul neamului muritorilor: așează trupul lui Ioan negustorul, al lui Dimitrie, care-și trage neamul de aici, din Kozani, mort la Oravița și odihnind la piciorul Fiului Tău.

Psaltire rusească, 1771:
Psaltirea a sfintei beseri[ci] Orșavei (c. 1780).
Ačastă Psaltire este a sfintei beserici a Rușavei bătrână.

Octoih din 1792:
Acestŭ Octoih este alŭ sfintei biserici al orașului Rușavei, hramul Sfintului Nicolae, la anul 1792, Rușava.
Nicolae Theodorŭ, învățători în Cornia, 25 August 82.

Triod, Veneția:
Καὶ τόδε σὺν τοῖς ἄλλοις Ν. Καιαδάκη τοῦ Κρητός.

XXV.

PÂRVOVA.

Antimis, 14 April 1792, de la Iosif Șacabent.

Evanghelie, 1775:
Ačastă sfântă Evanghelie iaste a biserici Prvovii, hramul Sfântului proroc Ilie Thezviteanul.
Prvova, în 16 Fevruar 796. Iliia Calzun paroh.

Liturghii 1814:
Acéastea Liturghii s'au cumpărat de tată-meu cu bani gata, 12 florinț bancă, din cutiia mică, bani bisăricești, și [e]stă a bisărici Prvovi... S'au cumpărat în 25 Octomvrie, anul 1825. Ilie Calțun, capelan, paroh și fil.

XXVI.

PECINIȘCA.

La strane:
Dumitru Grecu, Bujanca, Golopentsa, Boba, Lalescu, Grama, Belba, Sulma, Coșei, Dumitru Grecu, Draghi.

Pe o icoană a Maicii Domnului:
1837, Mi[hail] Po[povici], maler, Oravița.

Cruce de altar, dată, întru pomenirea fratelui Ioan, de Pavel Gheorghiev Lazarovici din Timișoara, la biserica « neunită » din Toplița, 29 Iunie 1819.

Apostol, 1784, București:
În 11-lea luna lui Ianuarie, anu 838, s'au cutremurat pământu, Marți sara, la 9 časuri spre Mercuri.
Pecenesca și Băi, din anu 829.
Însemnare a lui Nicolae Coșeu, n. 1851, la 1894, « Detemvre ».

Liturghie, 1797, rusească.

Evanghelie, cu cheltuiala lui Cauliții, 7307.

Penticostariu, Moscova:
Iscălit: Damian Cauliții, grajdanin din Novisad, dată la Topliţa, din Ţinutul Mehadiei, 16 Februar 1804.

Cântări de Buda, sârbești, tipărite (Дѕхокнаѫ пѣснница) (*Illyrische Kirchengesänge*) cu cheltuiala lui Constantin Cauliții, de la Novisad, 1835.
Dată de Șaguna bisericii din Mehadia, 16 Maiu 1838 (însemnare sârbească).

Protocol dela 1869:
Nume: Bugeanca, Nicolae, Pau Grecu, Moisi Coșei.
A astrucat localul unde se conservă mobilele bisericii...
(La anul 1871 era în toată comuna abia 65 « partae »).
În două rânduri din feliurite slăbiciuni și patimi nu i-a succes a deveni la punerea temeliei mult doritei beserice...
Lemnul ce-i fără trăgători...
Să meargă la tăiatul lemnului, la stâmpăratul varului, e.c.t...
În dimineața s. Paști a împărți paști la popor...
În lunea Paștilor a ieși la mortărie [1]).
(La Dumineca Tomei « ruga comuni », « a ieși cu litia la ţarină »; și « în lunea Rosaliilor ».
Rugăciuni la « mormânturi », cu « trasul campanei »; « coborîrea cu funea » a mortului. « Cinterimul bătrân. »
La 1876 constituită comuna bisericească.)
Danțuri publice pre ulițe și tinerimea fără asistența părinților petrece până noaptea târziu la asemene danțuri pre ulițe și prin birturi, și adesea din asemene adunări se nasc cerce *(sic)*, chiar și bătăi, spre desonestarea zilei de praznic... Car de năsip sau pământ ori șoter.
(Pentru zugrăveală, Jiva Radac din Vârșeț. Arată « mai multe icoane pre pleh, frumos lucrate », « oferă « steaguri bisericești », cu « ciucuri de sârmă aurită ».
1891, unirea cu Băilor.
Biserica nouă e din 1884. Pomeniți: Carol Tarzi, Vas. Popovici preot.
Comitet parohial, pecete.
Darul lui Nistor și Maria Muica, Iași 1893.)

XXVII.

PETNIC.

Pe o carte:
Semnat în 13-ten Martie, Joi, înaintea amnează-zilei, de mine, cel din jos iscălit, cu mână de țărână, în anul de la Hs. 1830.

Lepadat Domaschnianu, *National Lehrer.*

(Un Giurgiuca la 1860.)

[1]) Cimitir.

Octoih, Râmnic, 1763:

Însămnare ca să se știe când au nins în 28-ten Aprilie, anul de la Hs. 1836, iară după aceia au căzut brumă 3 nopți, cât și bucatele s'au vătămat și pădurea s'au uscat; Pettnik, den 1-ten May 1836.

Când s'au înecat 80 de case de la Lugoj, au fost văletul anului 1836.

Domansnian, Lehrer.

Când s'au făcut școla în Petnic au fost văletul 1834, fiind eu sus scrisul învățători mai întâi în sat, paroh fiind cinstitul nemesnic Constantin Gurgiuca. Petnic, 10 Noem. 795.

Evanghelie, Blaj, 1776.

Ačastă sftă și dumnezăiască Evanghelie este a bisăricii Petnicului; scris de mine, preotul Constantin Gurgiuca, parohul Petnicului; 803 anu, în Martie.

Cazanii de Viena:

Aceaste synodalnice aleasă predici sântŭ prinŭ sfatulŭ Înnalt Preosfințitului nostru Synod în zilele prea-înnălțatului Imperat Domnului Domnului Franțiscusŭ a doilea după moscovie pre limba rumănească scoasă și în Viennă tipărite, care cu osârdia pravoslavnicului episcopului nostru a Caransebeș-Verșețului, domnului Iosifŭ Ioannovičŭ de Șacabentŭ, s'au adusŭ și în toate satele de Dumnezeu păzitei eparhiei sale înpărțite și plătite. În Mehadia, 29 Octomvrie 795.

Nicolae Stoica, Mehad. prot.

Mineiu de Buda:

Acest Minei este a bisărici Petnicului; scris de cel smerit erei Constantin Gurgiuca, paroh Petnicului. Datum 7 Ianuar 811.

Plătit și dat pentru ertarea păcatelor, spre pomenire celor din case a lui Petru Denescul și a lui frate, Gurgi, cu prețu 11 fl. Când au murit Petru Denescu, cu văletu 1828.

Alt *Mineiu:*

Pre tota persoana ce să va îndeletnici a ceti o rog ca pentru truda și osteneala, că am cumpărat acest Minei și cu celelalte 11, să mă pomenească, și să știe, fiind eu preot în Petnic, preoțit 22 Martie 803. Constantin G., după numele socru-meu, paroh Petnic.

(Insemnare din 1839:) Biserica satului Petnic s'a zidit în anul 1822 și 1823, în anul 1824 s'au sfințit, în anul 1828 s'au zugrăvit tinda, de popa Gheorghie Gurgiuca.

Haringu, adecă zvonu cel mare, când s'au adus, au fostu văletu anului 1839.

Am fost învățători 18 ani aicea în Petnic.

(1854, paroh Spiridon Giurgiuca.

În 1810 Giurgiuca arată că *Mineiele* sunt dela Nicolae Stoica. Și la 1802, etc., tot Giurgiuca.)

XXVIII.

PLEVIȘEVIȚA.

Pe o icoană a Maicii Domnului:
Ačastă icoană s'au dăruitŭ prin cheltuela învățătorului Lazar Frumosu. Mihailŭ Popovič maler; Oraviță, 837.

Pe un chivot: Alexiovič obărfraiter și salțănemerŭ[1]), 831,. Mehadia. *Minologhion*, Blaj, 1781.

XXIX.

PLUGOVA.

Pe un *Mineiu* de Buda:
Ačastă carte, carele iaste Mineul lunii lui Avgust, s'au cumpărat și s'au plătit cu bani gata, fl. 8,20, x. de dumnealui Pau Drăgan, al nostru sătean, și l-au dăruit bisăreci noastre carele are hramul Adormirea Născătoarei de Dumnezeu și pururea fecioară Mariei, ca să-i fie spre pomenirea lui întru vieața de veci, amin.

Semnat în Plugova, în 8 Ianuarie, anul 808,
Gheorghie Vlădučan,
parohul Plugovi.

Pe o carte:

Plătit de Ilie Adămescu, cu 10 fl. 1795. Au răposat robu lui Dumnezeu Nicolae Baros.

XXX.

PRIGOR.

Inscripția:
S'au făcutŭ ačasta sftă bisearică pe vreamia stăpăniri Înpă[ra]tului Franțiscus I, și s'au sfințit de episcopu Iosifŭ Ianovič Șac[abent], la anul 1802, în Avgust, și s'au zugrăvit prin blagoslovenia d. arhiepiscop Petru Ioannovici Vidacŭ, și protopopŭ alŭ Mehadii Nicolae Stoica, iar prin companie comendant Ignatie Oreșievici, Pavii lainat[2]), și de iconomie comendat Spiridon Ionășŭ și namesnicŭ Dimitrie Dogoevici de Bania, și prin preotul Ilie Câmpeanu și Andrei Leț, parohialnicŭ diiaconŭ Theodor Câmpeanu, slujitor Iancu Mathei, frair Zahariia Br. senatorŭ, și pitropŭ Părvu Șălariu. Zugraf Stefanŭ Popovici din Oraviță; s'au sfărșit 1867, Octovre 8.

Pe icoana Sf. Mihail, cu « bogatul nemilostiv » supt picioare:
Ačastă icoană a plătit-o maioru Obrescu, 1700 și 20, Petru, Anuța.

[1]) *Salzeinnehmer*, perceptor la sare.
[2]) Laitnant.

Pe un steag:

† Domn ubarst și reghemenș comdant Vaiman, d. maiori Forsthubăr și Șeravița, d. capitan și comp. comandt Alecsandru Ion Nicșici și Popovič, jărtfindu-se ačastă sf. jărtfă pre vremea înnălțat. nostru Înpărat Franț-Iosif 1-iu prin acești următori ostași, spre a lor pomenire și podoaba sf. biserici a satului Prigor, fiind pre țara Moldovii, în orașul Galați, luna lui Aprilie, anul Domnului 1855: dom. căprari Pavel Chimpian, Vuia Burac, Stefan Verindian, Ioan Malŭ, Sol[o]m[on] Verindian, fraitării Pau Miculesco, Lațar Negoița, Ioan Caraba, Ghemaru Meil Vintila, Flor Miclau, Pau Caraba, Paun Bulvanescu, Stfa. Ghimboșa, Gheorghe Bulvanescu, Paun Miulesco, Toma Matei, Marco Lazarel, Adam Verindian, Grig. Dubovan, Vas. Marconesco, Iosim Vintila, Nica Țira, Pau Vitila, Lics. Rotariu, Chiril Vintila, Lics. Verindian, Iosim Calciu, Ianoș Miclău, D. C. Pavel Vintila, Nicola Burac, Dumitru Baroș, Șand. Glimboșa, Pavel Șifcu, Gavriil Cornianu, Ioan Șalariu, Stef. Rușa, Lațar Chimpian, Ioan Cornian, Iacov Matei, Gregor Bulvanescu, Ioan Verindian, Novac Burac, Ilie Roșa, Nicolae Banoș, Achim Țira, Frainț Holțăr, Petr. Matei, Damian Marcovescu, Matei Cornianu.

Biblia din Blaj:

(Însemnări de familie:) 1752, Fevruar 15 spre 16, spre Sămbăta S. Theodor Tiron, sănt născut eu, Nicolae Stoica.

1761, Iunie 24, la nașterea S. Ioan Botezătoriul este născută Natalia Ilinescu.

(Însemnări ale lui Stoica de la 1792.

Familia: Iosif, Elisaveta, Natalia. Fiii: Alexie, Varvara, Nicolae, Ana, Nicolae, Maria, Gheorghie, Dimitrie, de la 1778 la 1801: « preuteasa, îngrecănd din nou, au lăpădat ».)

Să să știe precum eu, învățătoreul Iannu Borozanu den Bania am adus ačastă Biblie de la Dalboeți la Prigor, că au fost luvat-o preotul Andrei Câmpeanu, parohul Dalbosățului, și eu adus-o de la el, fiind eu învățători Prigorului, pre vreme ačaia când am adus-o; să să știe că am adus-o în 31-a Mai, an 814.

În anŭ care m'am născutŭ eu, popa Ilie Cinca (?), au fost veletul 1753, căndŭ m'am însurat 1775, căndŭ m'amŭ preoțit: 1782, când au robitŭ Turcii, au răpăusat popa Dumitrașcu, când au robitŭ Turci la Mehadia, 1788.

XXXI.

RUDĂRIA.

Pe o carte:

Rudaria, în 13 Iunie 1854.

Ioanu Sârbu,
paroh Rudăria.

Pe o altă carte: z,... și dumnezeiască carte ce să chiamă Octoihŭ a lui Dumitrașco Popovičŭ, și amŭ scrisŭ cu mănă de țărănă...

Cumpărată cu 7 f., 30 xr., bani de argint; scris-am eu, preotul Ioan Sirbu, paroh în Rudaria, în 25-lea April, anul 832.

XXXII.

SASCA MONTANĂ.

Pe strane: Chirilă, Muia, Țec, Gropșan, Sporea, Bătu, Croitoru, Gherman, Dăreț, Cristov, Șelar, Retezan, Jianu, Meda, Alesa, Rusovan, Mănescu.

1777 zidită, 1832 reparată.

Penticostarion, 7275:
(Menționea protopopului Miloșevici, 1821.)
Însămnare că în 30-lea Aprilie 836 au nis de au stătut albă pre Drăgoi.

Mineiu, Râmnic, 1776.

Pravilioară, București, 1781.

Triodion, Râmnic, 7290.

Apostol, sec. XVIII:
... Au dăruit Vintilă (1841). Costantin Alemandrovici (1841).

XXXIII.

SLATINA.

Triodion, Blaj, 1813:

Spre aducerea aminte m'am sutpscris: Florea Surru, învățătoriu în Slatina Mică, la anul 1858-9.

Pe un *Antologhion:*
Gheorghie Bogovič, par. Sadovii și Slatinii, la anul 1843. Vasilie Bogovič, învățătoriu. Dimitrie Bogoiovič, paroh Sadova și Slatina. Grigorie. . ., învățători în Sadova, la anul 808.

Liturghii, Sibiiu 1852.

XXXIV.

TEREGOVA.

Cazanii, Râmnic, 7256:
(Semnătura parohului Grozavescu).
788. De la parintele, de la dumnealui. . . Mărușco din Caransebeș, pentru dumnealui răpăosatul jupănul Nicolae Ianovičŭ și pentru a tuturor pristăviților pomenire. . .; Noemvrie 786. Popa Bă. . .
Thomič protop. Caransebeșului. (La p. 100:) Nicola Ilievič. (La p. 107:) Gheorghie Stoica, protoprezviter.

1840... Nicolae Velovan, învățători, Ioann Bumbacilă, parohul Teregova. Gheorghie Bumbacilă.

Apostol, București, 1784.

Liturghii, 7295.

Mineiu, August, Râmnic.

Alt *Mineiu*, Râmnic:
Și am scris eu, logofătul Gheorghi Bumbacilă, la anul 1793.

Mineiu, April:
(Iscălește, 5 April 1815), Simeon Marțesco pl. învățători, Ianășu Copočanu, Frențŭ Paulescu. Să să știi candŭ s'au adusŭ cărțile, 795. Să să știe cândŭ s'au începutŭ răzmerița, de amŭ fugitŭ de Turci, 738.

Petru Bumbacilă, paroh, 1819.

XXXV.

TOPLEȚ.

Pe o *Psaltire:*
Ačastă Psaltire s'au cumpărat pe bani Toplițului, și s'au născut din 823, și au adus-o pentru bisărică, să să cetească toate catismele pe paresim Paștilor, 835 I.

Anthologhion, 1745:
Acest Minei iaste a sfintei biserici a Topliței, cupărat cu 23 f., bani Toplicenilor și ai Bărzenilor, a Pecenescii, a Coramnicului și ai preoților, 1749.

Psaltire, Buda, 1802:
În anul 850 am legat ačasta Psaltire prin mine, cel din jos subtscris, în luna lui Ianuarie în 30-lea.
Peter Balteanu, cantori. Ci și eu de ce nu, pentru aducerea aminte, să mă înscriu aicea: Peter Lazaresko, National Lehrer 2°, Pettnik. Iliia Cărăiman am învățat Saltire.

Ceasoslov, Sibiiu:

Acest folositor Časlov l-am cumpărat din Țara-Romanească, de la orașu Cerneți, cu bani gata, 3 sfanțici și un țănăr [1]) argint, fiind eu acolo în 18-lea Martie 1850, pentru aducerea aminte, și fiind eu și învățători în ștația Topleți. Petru Lazarescu, tinerimei n. învățători. Negoiță Haselka.

Cazanii, Viena:
Ačastă carte iaste a sfinti bisărici și a lui Dumnezău și a capului Besărici, adecă a lui Vasilie Popovici, parohul Topleților, Noemvrie în 22, anu 1802, datŭ în bisărica Topleților.

---

[1]) *Zehner.*

Cine au scris au fost mare nebun, că au zis că-i capu bisericii.

Ačastă sfântă și dumnezeiască învățătură, adecă Propovedanie, iaste a s. bisărič a militărescului sat Topleț, de A. T.

Acathistul Șaguna, Sibiiu, 1855.

Sânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament, Iași, Goldner, 1874.

XXXVI.

TUFĂRI.

Strane cu numele: Ciuru, Mejdină, Boariu.

Psaltire, sec. XVIII, in-12.

Penticostariu, 7293.

Anthologhion, 1786:

Acest Minei a satului Tuferiu s'au prologat în Orșova în 2-lea Avgust 1859, cu cheltuiala s. Tuferiu și Coramnic, în preț cu 8 flor. argint, ca să să știe. În Tuferiu, în 28, Avgust 8... Gheorghi Popovičŭ, paroh în Tuferiu, Mihael Golopența, Națione învățătoriu.

Triodion, 1800.

Apostol, Blaj, 1802.

Chiriacodromiu Șaguna:

Protopop D. Iacovescu, la Mehadia paroh Gh. Popovici.

Și am primit-o din Orșova, în luna Noemvrie, annu 1857, fiind capetan în Orșova Marco Rotar și oberlaitnat de administrație Hemchi și fraiter de ștație Simion Bugariu... Gheorghie Popovici, paroh în Tufari.

Octoih mic:

....Polustav l-am cumpărat eu, preotul Ioan Pițigae, cu bani gata, doispráce florinți, la annu 170 —; pentru ačastă m'am iscălit, ca să să crează.

Octoih Mare:

Ioanŭ Rodosanileavičŭ, învățător.

XXXVII.

VĂLIȘOARA.

La strane, numele: Terebugă, Blidariu, Andărca.

Pe o icoană:

Ačasta sf. icoană s'au făcut prin cheltuiala fečorului al jupânului prefus[1]) Novac Oprea, Ioan și a maicii dumnealui, Catarina, în 15 Avgust 1830.

[1]) *Profoss.*

Cartea Evangheliilor, Şaguna:

Această sântă Evanghelie s'au cumpărat prin inteligenţa fostului paroh Goga, născut din com. Gherboveţ, de grănicerul fostul caprariu Ioan... Spurei, neul casei III, cu soţia lui Idita, cu preţul de treisprezece fiorini valută austriacă, din Sibiiu.

XXXVIII.

Însemnare de pe la 1680 [1]):

Bani pi la cine:

La Pătru Creţa. La finu Pătru. La Ţigani. La Martinŭ Olă. La Mihai Ţârca. La Ionŭ Sămescul. La Ianăşŭ Meţa. Ianăşu Ţinŭtilă. Ğurgi Armaşŭ. Pau Scobici. Mihai Brumari. Mihai Bruamri. (Pe margine:) Pe iarnă plătitŭ.

[1]) Ms. la Institutul de Istorie Universală.

ÎNSEMNĂRI DE CRONICĂ, DE PROTOPOPUL NICOLAE STOICA ŞI ALŢII [1]):

Anu 1387. Înpăratul turcesc Murat cu oastea sa, bătând pe cniazul sărbesc Lazor, luă Serbia. Acestui Înpărat turcesc Ţara-Românească s'au predat, apoi iară de-ai (?) lui Baiazet fu predată de tot.

An. 1395. Vodă Ion Mirča pusă pace cu Turcii, Înpăratul Baiazet, şi predă ţara supt Turci.

Anul 1493, bătându-să Ungurii cu Leaşii pentru Coruna înpărătească, cu acest prilejŭ Turcii de la Beligrad făcu opreală, mai toată Ţara Ungurească călcară (U. R.).

1724 au început Înpăr. Carl a drege baile Mehadii.

1737 arsără (A.).

1737. Răsmiriţă, ciumă.

1739. Liniște. (L. M.).

1746 băile iară ca mare cu şendilă acoperită (A.).

1738. Omir-Paşa [2]) în fortul Mehadiei s'a aşezat domn . . . Oamenii lor din Halmăj, veniţi cu poclon, Paşa pe viaţă le-au poruncit ca ei în haia ţară, cătră Oraviţa, nici să meargă, nici cuvânt de venirea Turcului să le dea, că altfel toate satele Halmăjului, cu oamenii, vor peri. Şi le-au spus că în cutare zi la toată casa pâne sau mălaie, azime, coleaşă gata să fie şi Turcilor trecători prin Halmăj dărabe în mână să le dea. Carii aşa au şi făcut. Şi oastea turcească peste Cârjie şi Stancilova la Potoc, Socolari coborînd, foc şi sabie au pus. Aceasta s'a întâmplat în sărbătorile Rusaliilor, când erau acolo în sate jocuri (danse), oameni, feciori, muieri, fete mari, la joc adunaţi. Tiranii de Turci cu caii, după dealuri satele văzând, în fugă au alergat, o ceată pe un salt, alta pe altu. De la Socolari, Răcăjdia, Cinchiciu, Iertof, Vrăninţ, Iladia, Oraviţa, Broşteni pănă şi la Vărădia, peste Căraş, au trecut, oamenii, feciorii, junelaşi, neveste, fete mari şi mici chitite, cete mari turme au luat. La 3 zile, cei ce s'au întors, ciopoare robii prin Halmăj la Mehadia, la Paşă, i-au trimes: Turcii copiii (pruncii mici) în disagi mari, câte ce băgaţi, pre cai i-au adus.

---

[1]) S'au pus în *ordinea cronologică*. In arătarea originii: L. M. *Liturghieriul de Moscova*, L. R. *Liturghieriul de Râmnic*, C. R. *Cazania* de Râmnic, A, *Apostolul*, P. O., « Protocolul de ordinăciuni », P. S. Protocolul Socotelilor, P. B. Protocolul Botezaţilor.

[2]) Păr. Buracu citează (*o. c.*, p. 18, nota) ca realităţi geografice actuale « dealul Omir », « ogaşul Omir ».

Cu aceasta Turcii, sau acela Pașă, își răsplăti patimile care acelea sate, oamenii lor, în Valea Rea, anul 1717, Turcilor făcuse.

Turcii, unii cu robi s'au dus, iară alți verbăluiau seimeni, nu numai pre Căraș, ci și de la Sebeș, Logoj, Chizătău și Belinț, Ciacova, mănăstirea Sâmgiorgiului, Denta arseră și robiră, dar și voluntiri (seimeni) cu simbrie aduse.

Marele herțeg Franți la această acție sau bătălie de la început până la capăt de față a fost, măcar că unii zic că nainte a fost plecat, fiind prins de friguri, și adevărat că, din răceala rea, le-a avut. Alta, fiindcă în Beciu Înpăratul neputincios, bolnav era, și, în loc de hinteu sau căruță, din Madian[1]) cu leagăn pe 4 mușcoi bine șezând, în sus a plecat. Două trupe de cavalerie, cu stindarde înainte și dărăpt, păzitori având, a fost petrecut. De care înaltă călătorie mie în Mehadia și Cornia moși bătrâni că așa a fost ne-au povestit: că Turcii de prin pădurile Cheii Slatinei lui Florei, cu Românii carașoveni, pogoniceni, seimeni, cu topoare și securi pădurea d'asupra drumului Cheii tăind-o, curmeziș peste cale au încâlcit-o, drumul mare de tot l-au încuiat. Acum văzu marele herțog planul Turcilor, că armea înpărătească este închisă. Îndată îndărăpt a stat, și cu husari ușori poruncă scrise ghenerariului graf Königsegg la armea că nu poate pasirui Cheia, că-i drumul astupat și pădurile sânt pline de Români armați; încă și cu artilerie foc din păduri jos dau, ca îndată o trupă ușoară de pănduri și artilerie ceva îndată să-i trimită, ca să poată merge la Caransebeș. Și, așa, viind de la Mehadia artilerie, 6 canoane cu muniție, mulți țimermani cu militari țireni și mureșeni, 1 reghiment infanterie, altul cavalerie, ajunseră înainte, și în Cheie întrară; Turcii din păduri, cu tunuri și puști spăimărete; Români seimeni, cu turbane turcești în cap așa schimosiți, nică pașa, nică agă, nică baraicter, cu steaguri, cu canoane, mici și mari, de cereși sălbatici (pădureți), nejipuiți și îngăurite, foc vărsa. Dar, deschizindu-se bateria înpărătească cătră un fertariu de Cheie a juca focul prin pădurea mare, Otomanii și Românii, văzând ce o să fie, fuga au dat și într'alți munți au scăpat... Alți moși povesteau că Ianăș Bumbăcilă fusese pașă în pădure, când s'a astupat Cheia în drumul Slatinei.

(Cronica Mare a lui Nicolae Stoica, în Drăgălina, *o. c.*, III, pp. 202—3.)

Urîta faptă a Românilor, seimeni turcești, de la Logoj până la Slatina, Cărășoveni, Pogoniceni, cu Teregovenii, ce au ajutat Turcilor în anul 1738 să astupe drumul Cheii Teregovei, ca oastea înpărătească în Mehadia s'o închidă, și alți lotri, curuți d'a lui Rákóczy, ce erau pe apa Bistra, în Chizăteu și în alte sate, jucau-cântau: « Ține, Doamne, tot așa, nici cu Turcu nici cu Neamțu ». Care așa s'a resplătit: în Noemvrie 1738, Joia, în Caransebeș zi de târg, pe poruncă reghimentele

[1]) Meadia ?

de raitări husari plecând, pre ameazi Caransebeșul, cu târgul său, de toate părțile făr de veste lovind, oameni, femei, copii, fete, preoți, negustori, în biserica românească și nemțască, ce la Franciscani scăpase, cu ei înpreună ascuțitului sabiei și a puștelor jertfă s'au dat, biserici și case focul le-au mistuit; d'aci reghimentele au plecat către Carașova: așa au lucrat și încoaci, până la Slatina au tăiat și au ars, ca să se pomenească . . .

Domnii din Timișoara, între altele, au zis chinezilor: « de ce voi sântului steag cu cruce n'ați fost credincioși, iară steagului fără cruce v'ați închinat?

Chinezii au răspuns:

« Steagurile cu sânta cruce trei ani toate bucatele și verdețurile câmpului nostru ni le-au mâncat și grea foamete am răbdat; în păduri coajă de cer am mâncat, iar, viind steag fără cruce, adunând satele, le-au înpărțit bucate, și seimeni cu simbrie, care au voit, s'au pus.

(Aceeași, *ibid.*, pp. 188—90, 202—3, 219—20.)

1758, 1759, 760, s'au făcut baia cea mare și ceale 2 mici, no. 1 și 2. Apoi s'au zidit birtu mare, grajdiu, șopronu și alte băi li-a direasără. În 1768 veni Înpăratu Iosef, de le văzu toate.

1760, porunci d. episcop I. Gheorghievič, la Băi să-i facă și lui casă de scănduri.

1760 s'au făcut casele la Băi, cu scănduri, tot ghiluite și băgate, adecă înbucate una cu altă, și s'au făcut în zilele Înpărătesei Maria-Terezia, fiind arhiereul nostru Ioan Gheorghievič, al Caransebeșului, iproci. Iar la anul 1761 s'au făcut cerdacul, tot în zilele Măririlor Lor.

Anno 1760, Mai 20, s'au prestăvit răposatul Marin Ibraiter din Mehadia, și, pentru căci s'au îngropat, au dat la biserică, căč s'au pus în curtea bisericii, 2 galbeni, și cu aceia au cumpărat 2 cărți: ačeastă sfântă Leturghie și o Psaltire, iar moscovicească, ca să fie la hramul Sfântului Nicolae pentru pomenirea lui și a totă familia. Preotul Athanasie Popovič, paroh Mehadia.

De la 1760 eșiră creițari de aramă, iar cei mici de argint să strânseră în Înpărație. Galbini erau 4 f., să rădicară 4 f., 20 cr., apoi 14 cr., 20 cr., apoi 30 cr., apoi eșiră banii hărtie.

1761, Mai 8, Luni sara, după cină, au fostu perirea lunei, ca 2 sau trei ceasuri.

1761. D. episcop I. Gheorghievič porunci și čărdac să fie, și făcură încă și grajdiu și cuhnă. Protopopu Gheorghie Ilinescu dete bani 300 f. în sama tătăne-mieu. Athanasie Popovič, paroh Meh.

Popa Costantin tipografu râmniceanu în an 1767 venise în Temișvara, la episcopu Vichentie Ioanoviču Vidac, și ceru să-și scoată slobozenie să facă acì tipografie cu cheltuiala popi Costantin. Eu fui de față la acea . . . Episcopu nu primi . . .

(L. M.)

1768 fu stea cu coadă.

A. 1768, 14 Avgust, încă fu stea cu coadă: eram în Temeşvaru.

1769. Trecură Leaşii din Ţara-Rumânească, bătuţi, prin Mehadia la Aradŭ: cu ei era mai mari Potoţchi, Crainschi, până ceia ce Muscali pusără Crai în Polsca pe Poniatovschi.

1769. Muscali cu Turci şi pe Poleaci în Moldova i-au bătut.

1769. Pre aiča erau hoţii în Halmăji: din Sopot, Mişa, cu alţii din alte locuri, şi pe la satele lor îi spânzurară. Toţi oameni şi copiii în Halmăji îi adunară acolo, să vază, să se spăimânte, şi eşi poruncă înpărătească ca să nu să însoare pană nu va şti rugăciunile şi poruncile. Soboru în Carloviţu.

(L. R.)

770, 771, 772. Poleacii, vr'o mie, prin Mehadia trecură la Arad. Să dusără. Ei avea doi Voevozi: Potoţchi şi Crasinschi. 773. Muscali puseră Crai Leşilor pe Poniatovschi.

770, în vara ačasta au şezut răitari în Mehad., Petru Pustalia, că au fostŭ mulţi.

770, Iulie 1, au trecut la Ardeal.

770, Iul. 8, au venit d.d. Ioan Gheorghievič Mitropolit la băile Mehad., iar în anul 769 s'au făcut Mitropolit, luna lui Agustu 15.

770, după Paşte, pentru militărie au venit să să facă Margina.

770, s'au făcut arhireu la Arad Pahomie.

În 1770, în Mai 2, oberstleit. Papila, cu alţi 2 ofiţeri de miliţie, veni. (P. O.).

1770—72. Polecii zdrobiţi, prin Mehadia trecând la Arad, se dusără. Ei aveau 2 voevozi: Potoţchi, Crazinschi.

(*Octoih*, Râmnic, 7214).

770 veni Papila militari, Băile nu primi.

770, Mai 17, militarul d. obrislaitnant Papila, cu alţi ofiţiri, veniră de la Sebeş în Mehadia.

1771, Aprilie, fugiră Mehedinţii.

1771, Mai 21, să joară Mehadia a fi militari. Din tote satele Marginii, de la Jupanic până la Ilova, mulţi oameni fugiră în ţară şi hoţi să făcură. Nic. Stoica protopop. (L. M.)

1771. La Paşti, Mehedinţii de militărie în Ţară fugiră, însă niciun an în Ţară, de rău Cazacilor, nu putură a şedea, ci să întoarsără, să fie militari. (P. O.)

1772, în Fevruarie, cei fugiţi în Ţară întraseră iară. Multe mii de suflete se duseră în Banat, pe lângă Tisa: prin sate se aşezară (L. M.).

1772. Pe Mehedinţi, Topliceni, Pecenişcani, Globeni, Conerevinţi, întorşi tocma sus, la Tisa, la Murăş, de aice îi mutară prin sate.

1772. Înpăratul Iosif, cu Şişcovič inspectoru şi alt ghineral, veni prin Halmăji la Mehadia: erau două compănii făcute de la Jupanec până la Rusca. Şi Înpăratul săngur slobozì ca toţi cei duşi în sus, iar să se întoarcă aicea acasă. Casăle lor erau văndute. (P. O.)

Însă în an. 1773 veni Înpăratul Iozef, văzu militarii noștri în șanți și slobozì ca toți cei dușì în sus la Tisa iar să vină acasă.

1773 să făcu a doa miliție: Clisura, Halmăji, Petnic, Corni, Teregova, Slatina. (L. M.)

1773. Reghimentu Chichinda să strică, și ofițiri aice veniră, adecă: adusără ofițiri și unterofițiri prin sate și aicea.

1773 veni ghineral inspector de graniță Șișcovič și grof Clari Long, prezident, cu episcopu Temeșvarului și administr. Ep. Verșeț, Vichent. Ioan. Vidac; făcură Clisura, Halmăju, Craina și Timișu militari. (P. O.)

1775. Să începură hoți și din Halmăji a fi, că țărani din Țară veniră.

775, Ianuarie venise episcopul Vichentie Popovič în Verșețu.

1776, hoții Pătășeni, Borloveni și din alte sate erau. (P. O.)

1776. Eu venì de la Carlovăți, 31 Ianuarie.

1776, mă cununaiu în Sebeș; 2 Fevr., acasă.

1776, eu diacon, învățătoriu (?), apoi și preot.

1776, căutarăm să fiu *Deutscher Lehrer*. (P. O.)

1777. Iară să cetiră articulele prin sate. Tata-meu, părintele Athanasie Stoica, cu d. obrist Papila, oberstlaitnant Hiabel, capitanu Flamer umblară.

777. Eu diacon in Corni, apoi preot.

777, in Sf. Dumitru, în Verșăț, pe episcopu Vichentie Popovici norodul îl bătură.

777, pe ep. Vichentie Popovici la Sf. Dimitrie în Verșeț norodul îl bătură. (P. O.)

1778, s'au dat puște la militari. (L. R.)

1778, oastei preot pe mine mă rânduiră; am plecat la reghiment Peter; iar m'am intors îndărăt. (L. R)

778, fui în Prilipăți, la hoți pe deal în sus; șezui cu ei. Cum plecai, omorără pe popa. Iarna. veniră hoți 16 la Bozovici, în besericǎ. Papila și episcopu îi părdonară, apoi ei fugiră; numai 8 veniră: cu ei Petru mergia; și să duseră la oaste. (P. O.)

1779, toamna, făcurăm beserica in Corni. Apoi în Mehadia, la anu să sfinți. (P. O.)

1780, Iulie 19, s'au sfințit beserica noastră Mehadia, și lăcustele iar atuncea au venit intăi, apoi iar au mai vinit, în 2 ani.

1780. Caransebeșu, cu niște sate pe Bistra, să militărire, adică Obreja, etc. (L. M.)

1780, 781, 782, 783, 784, 785 fu intăiul mapirung [1]). Inginiri v'o 60; erau dom. ofițiri și cadeți. Într'aceștia ani veniră și lăcustele in Banat. (L. M.)

1780, Iulie 22, au venit lăcustele în Mehadia. (L. R.)

1780 până în 1783, în tot reghimentu Mehadii valah-iliric lăcustele au fost, iar în 1784 s'au prăpădit; însă timpi buni nu avurăm până în 788. (P. B.)

[1]) *Mappierung*, luarea hărții.

1781 veni d. episcop Vichentie Popovici la Băi; mă trimeasă la Timişvar, la apotecă, după medeţină. Acolo era d. episcop Eţelenţa Moi[se] Putnic. Îi spusăi la ce am venit. Zisă că episcopu cu bube pe frunte au fost acolo la Temişvari; au vrut, zisă, să se sărute cu mine şi nu am vrut, văzăndu-i bubele; zice: «Spune-i că Mitropolitul Vichentie Vidac au murit şi cum ni cade pe el au pe mine să ştie. Eu venì la Băi aci, îi spusei; el zisă «Ce? El să nu se teamă de mine, ci să să teamă de Budeanu Şofronie, că trăieşte bine cu d. ungureşti». Semnat Mehadia, 12 Ianuarie 1811, noaptea după cină. Nicolae Stoica, protoprezviter. (P. O.)

1782, s'au pus, la Iunie, ceasornicu. (L. M.)

1782 a fostŭ iarnă grea: s'au uscat nuci, şi piersecii n'au fostŭ.

782, a împărţit inginiri pămănturile şi holdele. Au făcut podul la lăzăret, de cărămidă, şi lăcustele au măncat cucuruzul şi iarba.

782, au pus časornicu în turn la Mehadia.

782, 783, 784 au fostŭ omide flocoasă, care n'au văzut: au măncat frunza pădurii şi pomii totŭ, dară au datŭ altă frunză pân la Stăi. Simpetru. Naintea acestora au fost lăcuste, iar 3 ani, la 780.

Preot Athanasie Stoica, fostŭ preoţit la 745, Mai 23. (L. M.)

1784. În acestŭ anŭ s'au arătatŭ unŭ omŭ la Ardealŭ, Hora şi Cloşc *(sic)*, de au arsŭ casele şi curţile a nemişilor până în pământŭ, şi au perit nemişii şi iobagi mulţi, şi au perit şi ei. (L. M.)

1784, Iunie, au trecut în Ardeal arhireul Ghedeonŭ.

Gh. P. Papila, obirstleinant, în Sebeşŭ fu.

784, au fostŭ omide multe, de au măncat frunza pomilor.

1785, Mai 12, au dus 9 hoţi la Jupanic, de i-au insemnatŭ in obraz, le-au pus spănzurătoarea şi roata, păn vorŭ fi vii, in temniţă, cu legături de fierŭ la măni, la picioare, la grumazi, şi să le dea la zi o jumătate de postŭ de păne şi apă, pănă la moartea lorŭ. (L. M.)

1785, Avgust în 1, veni căpitan Cosanič la işpecţion.

Iar la Av. 15, tot în anul 785, veni Radniţ capitan, iar la işpecţion. 785, Av. 29, au fost chemat diiaconu Gheorghie Stoila la Sebeş, la d. Vldca Vichentie. 1785, Avgustŭ 6, nu s'au adus struguri în biserică, că n'au fostu copţi, nu s'au aflatŭ.

Gheorghie Elinescu, protopopul din Sebeşŭ, s'au prăstăvit la 769, Septevrie 1.

785, Sep. 15, au venit ghenărar Gianâi [1]) şi cu un domnu de Unguri, Coimraţ grofu: der Herr General Major Genaine mit Sr. Excellenz den Herrn Comissarius v. Bacco; war 26 7ber 785.

Genei umbla şi ränduia cantonu să fie; 785 [2]).

(L. O.)

1786, ep[isco]pu Vichentie Popovič în Verşeţ au răposatŭ.

1787, Şacabent ep[isco]pŭ în Verşeţ, iară 19 Dechem. 1805 în Verşeţ au răposatu.

[1]) Genayne.

[2]) Restul, deosebit, la urmă pe ani, formând Cronica lui Nicolae Stoica.

1788, Fevruar 9, domnu gheneral baron Papila cu ghen. Palavicini au luatu Răşova de la Turci.

788, Iulie 27, veniră Turci mulți și bătură pe Papila, luară Rușava și satele până în Lazul Mare, adecă pană în Pecinișca.

788, Avgust 17, lăsară Nemții Mehadia și veniră Turcii; ei mearseră aproape de Logojelŭ, apoi în 19 Qctomvrie arseară Mehadia şi trecură Dunărea.

(L. R.)

788, 24 Octomv., veniră oștile nemțești în Mehadia.

Răzmirița din anu 1788, 789, 790, cu Turcii fu. Moscalii o începură, că Turcii de ei în Crăm să apucasă. Craiul Praizului Fridrih cel lăudat muri, apoiu și Înpăratul Iozef la sfărșit 790, în Fevruarie, muri... Înpăratul Leopold II Înpărat se pusă. Însă Ungurii făceau niște lucruri urăte asupra Înpărății, încă și Franțuzi în Niderland. Craiul nou al Praizilor începu cu Turcii de pace, asupra Înpăratului, a lucra. Turcii făgăduiră Praizului bani a-i da, unsprăzece milione.

(C. R.)

În anul 1788 Turcii arseră Mehadia, Caransebeșul, Biserica Albă și satele lor înprejur, însă pe la Biserica Albă nu multe, căč puțini Turci fură. Iară în districtul Mehadiei și a Caransebeșului foarte puține nearsă scăpară. Halmăju, adecă 13 sate, prădându-i Turcii, întâiu s'au așezat la căsi, apoiu Pervoa, Luncavița, Globurău, Conereva.

1789, 90, și altele să adunară și, fiind făr de vite, care cum puteau, câte ceva coverce, bordeie își făcură, și să așeza slabe.

(Cronica lui Nicolae Stoica; ms. bisericii d.n Corni.)

În 24 Iulie 789 bătură pe Turci; 28 Iulie lăsară și Mehadia; 7 Avgust 789 au venit de la Feniș. 789, Avgust 17, iară veniră Turcii. Gheneral Clerfait îi bătu de tot, și fugiră peste Dunăre.

(L. R.).

1789. În Mehadia păreții bisericii încă calzi erau, plațele caselor arse, de la întrarea Turcilor de 2 luni cu știr și lobodă mare crescute, nu să cunoșteau... Locuitorii satelor de la Ogradina pănă la Râșeva, Topleți, Pecenesca, Mehadia, Iablanița, Petnic, în Halmăj, și, cvartire 2 ani fiind, altora lucrau. De a se hrăni de fomete cu poame ce rămaseră și cu păduréțe o stâmpără; de se întâmpla vr'un mort, sape n'aveau de a-l îngropa; pomene, praznice, nunțile de tot încetase; boi de a ara, nu era... În locul caselor arse de Turci, bordee mici în pământu își săpase, cu lobodă, știr și cu boz le acoperiră, însă nu numai de șocați, și de fiară sălbatică, ce să înmulțiseră, nu să odihnea. Dudău pădurii era așa de mare, că satele nu să vedeau. Nu e câne, nu e mâță, nu e porc, nici vacă, nici viței. Feciorii mari, ce fugiseră în Halmăj, ce veniră, locul satului sau al casii nu l-au cunoscut: în loc de a auzi cocoșul cântând, auziau lupii urlând..., și pe copii de 5-6 ani de la un bordeiu la altul prin marea pădure mumânele îi pierdea... Băile, de frica fiarălor, 5 ani rămaseră pustii, și abia maiorul Gheorghe Duca, cu oamenii săi, deschise calea într'acolo.

(Cronica Mare a lui Nicolae Stoica; Dragalina, în «Calendarul Românului», 1906; Buracu, *o. c.*, pp. 32—34.)

1790. Au venit Înpăratul Iosefŭ întăiu la anu 1768. Înpăratu Iozef a reposat în Beč.

1790 întrat Leopold II.

1793, au răposat, şi s'au făcut Înpărat Franţişc II, şi să începu răzmiriţa cu Franţuzii.

(L. R.)

ÎNSEMNĂRI ASUPRA RĂZBOIULUI DIN 1788-9, DE NICOLAE STOICA [1])

Întăi am plecat compan. Globurile în 27 Dechem. 787 până în Topleţŭ, de acolo, în 9 Ianuar 788, venirămŭ acasă, şi iară în 26 Ianuar plecarăm. 29 Ianuar 788 luarămŭ Ruşava, şi totŭ în tabără am fostŭ până în an 790, Noem.

Nicola Pătraşco spune:

Să să ştie că anul 1787, Dech. în 27, eu am plecatŭ militariu la tabără cu Turcii, şi din Topleţŭ m-am întorsŭ, 9 Ianuar, şi 1788, Ianuar 29, cu gheneral Rd. Papila şi gheneral Palavicini, am luat Ruşava: erau 100 de Turci acĭ; lăsănd armele, s'orŭ predat, şi am şezut căte 6 osori, — ne-a plătit cam răŭ —, până toamna 788, Iulie 27, fiind noi aci cu alt reghement nemţăscŭ, Raicaschi, şi a 3-lea patalion Beţinţŭ. Noi adecă cu toţi eram 100; încă de husari Grefenŭ şi vr'o 400 dragoni Virtenberg; suma noastră 5.000 de oameni. Ne-au lovitŭ Turcii de la Cerneţŭ pe uscatŭ: 5 Paşale cu călăreţi şi pedestraşi de la Cladova, la Teachiia. Nemişŭ-Paşa 12.000, celalalţi peste Alionŭ 30.000. Noi am ştiut într'aceia, ci n'am crezut că n'or ajunge. La 10 časuri dimineaţa ne-amŭ lovitŭ şi pe apă şi pe uscatŭ; noi, în reteradie fiind, ne-au spart, fečori prăştiiaţi; reghementu nem., fiind adunatŭ, încă s'au rupt din reghementu nostru valahiş, şi ne-au luat 13 şi căţva tunari am pierdut. Am scăpat unii în Halmăjŭ, la Rudăria, alţii la Tepl[eţ], cătră lagheru in Lazu Mare, la Mehadia. Turcii atuncea au robitŭ din milit. corneani pe frait. Crăčun Călţun, Gherman Trăilă, Şandru, Theodorŭ Lăzărescu, Martinŭ Lăslău, — acesta au scăpatŭ din Ostrov cetate, — Ionŭ Şuvăgău. La 7... zile... au venit puşcatŭ aičŭ. Că şi alţi fičori corneani au perit, adecă Ursu Cocoşŭ, Frăncu Nicola, Sandru, Pau Nemeş, ghem[ainer] [2]) Frăncu Zăbăilă, Tăbuga, decăt 9 au scăpat. Şi au venit gheneralu sârbŭ baron Papila, pentru nenorocirea, de Jupanec... stŭ, şi 27 Iulie până la 17 Avgustŭ 788 orŭ năvălit Turcii la Crume Vartenenlebenŭ. Turcii sănt: un tunŭ la Stoghirŭ, Veziru Iusufŭ-Paşa, şi începură a da în lagherŭ. Într'ačastă zi au returuitŭ oastea, şi lăsară Mehadia, şi aičŭ veni Veziriu Iusufŭ-Paşa. Vartenenleben în Ceaia, apoi la Faneşŭ veni *Joseph II*, Înpăratu nostru, cu oaste frumoasă de granatiri. La 25 Aug. ajunsără

[1]) Ms. biserica din Corni.

[2]) Soldaţi de rând.

Turcii la lagherŭ: pe gh[eneral] Palavicini în capŭ răniră, la 29 Ghenarŭ, 30. După aceaia s'au reteruitŭ pă rătu de la Ilova, și lăsă Caransebeșu Turcilorŭ, apoi mearsă lagheru naintea Logojului... Lugoju și lăsară Beserica Albă, Verșețu (?)...

În anul 1788 Turcii arsără Mehadia, Caransebeșu, Beserica Albă și satele lor înprejur, însă pe la Beserica Albă nu multe, căci puțini Turci fură, iară în districtul Mehadii și a Caransebeșului foarte puține nedoarse scăpară, Halmăgu, adecă 13 sate. Prădându-i Turcii, întăi s'au așezat la casă-și, apoi Pervova, Lucavița, Globu-Rău, Conereva. Anu 789, 790 și altele să adunară și, fiind făr de vite, care cum puteau căte ceva coverce, bordeae își făcură și să așeza, slabi. Anu 792 veni poruncă la satele de la Caransebeș până la Orșova Veche, toate căte vor putea la drumu are să se scoată și în rănd să se reguluiască, și, așa, 793, seliști cu cuiburile ce făcuseră, să sparsără și la drum eșiră, apoi, după zece ani, adecă anu 1801, unele sate începură a căuta cu multă rugăcune, ca iară la seliștea lor ca veache îndarăt să se mute, și slobozenie căpătară cei din întăi din destrictul Caransebeșului: Slatina Neuniților, Rusca, Bucoșnița, apoi Fenești, Cuptoarea, Valea Bolvașnița, Corabnicu și Tufările, iproți.

Nicolai Stoica de Hațeg, protoprez.

(Ms. bisericii din Corni.)

ALTE NOTE ALE LUI NICOLAE STOICA

[Însem]nări.

... pentru besearica Mehadii... 681 au fost, în vremea Turcilor naintea caselor lu Gurgi Bo... Din 1716, în răzmiriță, s'au [stricat... [Dupa] răzmiriță acolo mai bună fu făcută... [locu]inţă la ann. 1737 și iară... [hramul] Sfăntului Nicolae, însă ne... u iară Luni după Paști Brza... după Paști, preoţi au fostŭ...

... Turcii, așezăndu-se scamnul fervalter... Venind domnii de Scaunŭ, de lăzăret, de... 15 negoțători, precum: Dima Săpianu..., Topličanu, Lupu Slăcnariu, Nicola Bugariu, Neagoe..., cojocari, și alți negustori, Ștefan Ezanu, Gheorghe..., alţii la arminție, ibraiteri j. Nicola Petrovičŭ, Mărinŭ [ibraiterul]... ariu de scamnŭ Hrista, cu vr'o 7 cătane, au venit, și aicea s'au așezatŭ, carii înpreună cu Mehedinții făcură o besearică mică în grădină, întră casa acuma a părintelui Nicolae Dimitrovičŭ și a dom. capetan Gheorghie Mețcherŭ, în care beserică de la ann. 1739 până 1750 au slujit. Preoți au fost Gheorghe Ilinescu și popa Lăpădat, apoi și popa Evstatie și popa Athanasie Stoica, și. făcăndu-se a 4-a beserică, a 3-a s'au stricat, și s'au făcutŭ școală, și încă un plațŭ.

A 4-a beserică la an. 1750, de nuele, mărișoră era, frumos zugrăvită, cu candilile ceaste de argint înpodobită, într'acest locŭ unde stă castă de acuma; harăngu mare Costa Bălda l-au dat.

A 5-a beserică iaste castă de acuma, zidită preste ca veache,—în urmă cu blagoslovenie... cu voia tuturora s'au stricat, și au rămas ca noo spre dănsa. Până la sfințire s'au... [fă]cut o mică capelă, în care s'au slujitŭ. La castă besearică s'au zidit doi ani, adecă ann. 1779 și 1780, și s'au sfințitŭ. Epitropi erau: Petco Petrovičŭ, j. Gheorghe Ioan Arnăutu și Enachie Sterovič, carii, după ce au sfărșitŭ besearica, au început și au făcut și școală rumănească de dreapta besericii, lăngă Pascăloane.

Ann. 785, 786, 787, toată beserica s'au zugrăvit, și iconele noi s'au făcutŭ și alte veșmănte preoțești. Turnu era frumosŭ, în carele 3 clopote erau, cărți besericești i de tot fealiul erau.

În an 787 începusă gătirile de războiu cu Turcii, și coborau oști din susŭ incoača.

Începutul anului 1788 luară...

788, Iulie 27. Acolo ne... Topleţ. Oastea noastră... cercară a să apropiia, însă n... bătură și iară să întoars... și 12 Avgustŭ scoasă

în... în dealu ce-i zic Stoghirŭ..., nemica nu folositu Turci... spaimă în lagheru nostru și întră Mehedinți și săteani: avusease... poruncă, îi adusese acasă-ș să... și toți ofițiri că nu-i glumă... între încoace, începură toți a se... care încotro putea, negustori din..., dar, văzând că în Sebeș bat pe Țiganii... și mănă aiča, iar să vină mulți și din al[te părți]...

788, 16 Avgust 788, toată oaste și în sus trecură, care văzând Mehedinți, toți oameni: femei, prunci, cari... cătrò puteau, cu copii în spinare, fugeau prin păduri la munți înnalți, însă nice acolò de Turci n'au scăpat. Părintele protopopu Stefan Dimitrieviču, cu p. Athanasie Stoica și cu p. Gheorghie Stoica, cu epitropi: j. Petco, j. Enachie, cu crăznicu Barbu Măgeriu, rădicară ce putură.

An. 1788, Avgust în 18, cu zorile, odată cu zioa, întrară Turcii în orașul nostru Mehadia. Cei d'intăi alergară după oastea noastră, pre carea la podu Cernatului o ajunseră. Cu ariergarda, Grefen-husaren-reghiment, să loviră în deal: peri ritmaisteru Baconi cu 10 husari ai săi, iară Turci preste o sută. Turci alergară cătră Glob pe deal, coborâră cătră Corni, ajunseră ariergarda, răiteri, Virtenberg-dragoni, făr de veaste, din ogașu lu Brăbete; pușcară vr'o 7 răiteri, alții scăpară în tabără la Corni. Ai noștri să duseră la Rusca, stătură. Alți Turci jăfuiră besearica noastră, casele tuturor orășănilor, beserica..., [să ur]cară până la semn în turnŭ, cum ă veade. Pușcat-au sfinții cei zugrăviți prin beserică... dele și cu lancele lor îi băjucurise: ochii le scosese, gurile le sparse..., toată beserica o spurcase. La așa jalnică întâmplare sosind dumnealui ispravnicul de la Cerneț, boeriu Chiriacŭ, au luat Zlatoustu tătăni-meu, a popi Athanasie, și Apostolul, aflându-le de Turci băjucurite, și alte cărți rupte, lăpădate au văzut pe afară. [Și] așa, având blagoslovenie și slobozenie, în 26 Avgust 788, la S. Adrian și Natalia, văzând bajocura turcască, forte [ne scârbirăm] [1]...

Noi am venit la Logojŭ cu reghementu, în care era Înpăratul Iosef. Ne mănа la argeale la Deva, între [care] erau vr'o 220 de fečori cu căpitanu Iovșilă, iară femeile, copiii goli, ne-au slobozit Înpăratul la Timișoara. În 17-a Septem. am plecat din Logojŭ, în 21 ajunsărăm în Timișoara. Să înbrăcară în 31 Septem.; plecară cătră Văscova, de acolò la Oraviță. Am dat străji la toate cuzniță. 15 Octomv. eram în Sasca: acolò primirăm veastea că ne-au prăpădit vr'o 50 de fečori, și căpitanu Iovșilă, obrlait. Stanilă la drumu... la Țarigrad, fiind noi în Sasca de doa ori cu Nemții.

1788, Octov. 20. Auzirămŭ în Sasca din Ilia Brata Petniceanu că nu-sŭ mai mulți Turci în Mehadia decătŭ vr'o mie. Gheneralu Taldonič, cu Harahŭ, priimind poruncă, ne rănduiră, reghem. Veze să meargă asupra Mehadii cu 1 divizionŭ husarŭ de Vurtember, cu ofițeru lor, al nostru Vurter, cu reghem. să fie avangarda 1 comp., iar cu husarii năinte să meargă lait. Iovșilă, carele cu o patrolă, elŭ și 6 husari, 24 Oct. 1788,

[1]) Nu aflu continuarea. Ea nu poate fi lungă.

au și venit în Mehadia. Însă Turcii, 21 Oct., atinsăse Mehadia și fugisă la Jupalnic. Iovșilă află oameni morți, arși de preu[nă], care îi văzusă și Mărtinŭ Călțunŭ, Vlășcaru frait., fiind trimisŭ de obrșteru înaintea lui Iovșilă furișŭ, carele de 2 ori a fost trimisŭ. Iovșilă, viindŭ, au luat de la Borloveni toți 1 divizion husari cu a lui obrșter. Sosind în Mehadia, aflară patrula de Bartinen; adecă 26 Octom. În 29 sosi și ghen. Varteneleben. În 30 Octom. 1788 ajunsărămŭ și noi aici (?): obrșteru cu reghementu în Mehadia, Varteneleben; sau încă la Logojŭ am adunat morții, iproci. Turcii cu porcii și alte putori s'au arsŭ. Mehadia o aflarăm întăi la ogașu Dumitrina, cu șanțŭ din Belareca, și orașu cam cu șanțŭ și cu pălăsade întăritŭ, și cu țarcuri de pământŭ pline de dat cu tunurile. În Mehadie aflarămŭ 3 casă, 2 înpărătești și una a lui Tremerŭ, adecă nemțască. Lucră și fac casă slabe, rumănești și țăgănești, vr'o 27, din care încă soldații noștri căteva au arsŭ. La toate căsele în podŭ aflarăm znopi de grău, de pe la Corni adusă, și duleci [1]) și alte lucruri turcești; pin sate s'au găsitŭ cămile și bivoli năpustite în grabă. Biserica noastră în Mehadia ardea, și cea nemțască întreagă nearsă. Eu am trimisŭ pe preoteasa mea Natalia la Corni, să vadă ce-i și cum, și au găsitŭ casa dumnezeiască și lăcașul mieu de păgăni arsă. Și 16 de casă creștinești în fum păgănescŭ prefăcute, gardu bisericii mai de totŭ; și la casa mea jumătate au aflat stăndu, care în urmă de ai noștri s'au arsu. Obrșteru nostru, Hiebelŭ, au șezutŭ până în 17 Noem. în Mehadia, și s'aŭ dusŭ ștabu la Bozovičŭ. Eu am mai șezutŭ până în 4 Ianuar 789 în Mehadia, și m'amŭ dusŭ la Bozovičŭ, că aveam vite (?) 450 și copilu, Alexie.

Scris-am eu, Nicolae Stoica, reghiment feldpater, ca să se țină minte încă.

1789, în 14 April, am plecatŭ, și au sositŭ ștabu din Bozovičŭ în Globurău. Aci amŭ șezutŭ ștabu până în 30 April, și ne-amŭ dusŭ la Mehadia, și pre toată iarna căte 1 divizion de noi s'aŭ schimbatŭ; și am avut 1 companie de Franchen, cu cățiva călărești ai lorŭ. Aflarăm pe obristleit. grof Nujan comend. Eșiră fičorii în lagherŭ; căpătarăm mulți ofițiri streini: fu rănduit maioru Gh. Duca cu 4 cămpan. să meargă la Aradŭ, 1 Paidali, 2 maiorŭ, apoi Șlimpt și cu obristleit. comp. 1 s'aŭ dusŭ, iară în 23 Iunie plecă și dum. obrist Hiepelŭ cu ștabu la Aradŭ. Eu l-am petrecut păn în Logojŭ, și la 5 Iulie am fostŭ iar îndărătŭ în Mehadia, la reghement comand obristleit. Nujan, cu maioru Rachitič. Turcii de la Topleț tot ne făceau nevoie, une ori 2, 3, altă dată tăiară 7 husari de Erdedi reghi. Iar, în 24 Iulie, viind Turcii încă noaptea, în vărsat de zori, au gonit svadronu din patrolă de la Topleț până în Mehadia: tăiară 1 leit. de Erdedi, și dimineața după 6 časuri ajunsără Turcii, vr'o 12.000, la morminturi nemțești și s'au începutŭ bătaia. Al nostru comendant era ghen. maior Večai: avea un reghement nemțescŭ Ștain. adecă 2 patal. Șițerii [2]) noștri di pe coastă tunănd, și dincoacea, și

[1]) Dovleci.
[2]) *Schützen.*

peste rău, șpanișe raiter. Turcii deadără năvală spre tunurile din Binchineţŭ. Vr'o 50 Turci trecură Belareca; al nostru reghementŭ era cu tunurile, ghiulelele. Întoarsără Turcii, șițarii aşișderea îi uciseră. Ghinărariu, prin sfatul maiorului Rachitevič, făcu din Neamți 2 patalion, doa careuri cu tunuri, și plecă șițarii aripa dreaptă, husarii stânga. Turcii deaderă cu 1 tunŭ de doa ori și începură a să trage îndărăte. Ai noștri cu tunurile dau: Turcii pedestrașii începură a fugi, călăreții stau și să trage încetŭ, apoi aplecară și în fugă. Ačasta era la 3 časuri după amiază, și ai noștri mearseră ca vr'o doa mii de pași, și-i lăsară să se ducă, îi goniră. Turcii să dusără la Cheaia Coramnicului: acolo orŭ lucratŭ șanțuri, coșuri cu pământ, tăria. Noi n'amŭ mersŭ, și, măcarŭ că veastea dreaptă din Ţeară veni că sânt Turcii înșănțați foarte, nu ne-am încredințat Rumânilorŭ, ci, îndată, în 26 Iulie, după porunca lui Clerfait gheneral, fiind Crisămaister comendant, am retiruit îndărătŭ din Mehadia și toate satele. Iar a doilea an fugiră unii până în Logojŭ, iar reghementul nostru cu cel nemțesc am stătutŭ la... Au venit feltțaigŭmaister Clerfè cu f. m. l. Vărtenele[be]n iproč cu destulă oaste aici.

Pomiani gospodi. În răzmiriță 788, 789, 790, cu ce s'au robitŭ, ce au muritŭ, soldatŭ din Corni, 47 de fičori frumoși, iară, când au întratŭ Turcii de la Mehadia până în Logojŭ, Bistra, Pogonič, Pila, Uipalanca, Biserica Albă, Pančova, alții Turcii, cu Mavrogheni-Vodă a Bucureștilor, s'au robitŭ cătră Hățăgŭ, de Cara-Mustafa, prin sate; cu tot suma robilorŭ creștini scriș în Ţarigrad: șaptezeci și doao mii.

789, Iulie 26-lea, fiind a doa oră de la Mehadia, eu m'amŭ suitŭ aicea în dealu Mori. Reghem. odeahneau, eu mâncam prune; alții plecară, plecai și eu, dar căutai a rămânea în urmă, că căzu un șițar domășnean în lunca Poști. Să întâmplă lângă el Scobŭ Badea: eu îlŭ slujii, doi fičori făcură un crou și-l îngropai. Și iar alergai, ajungând fânurile magazinei Mehadii iproč șpanișe raiter. Seara încui tare soba, iar, în 27, la Podu Feanășului ne-amŭ rânduit. Așteptarămŭ a ne goni Turcii: ei au venit până la Corni și puțini pe drumu mare. Un gheneral cu 3 reghementuri, adecă Varteneleben, 1 colonel Valisŭ, 1 colonel Daltonŭ, 1 colonel Večai, 1 colonă ghener. Venchaimŭ, alt ghen. Auerșpergŭ și încă vr'o doi, feltţaigŭmaister grof Clerfet, cu toată oastea, am venit seara aicea di pe lunca Poștii în susŭ până în dealu Domașnii tot plin. Eu am trasŭ noaptea acasă în grajdi, însă frica m'au scosu. Am adusŭ strajă în satŭ și patrolă, că soldații ardeau și prăpădea, trăgea bărne, iar în urmă să odihni. Neamț, Nemțoaice, i-am gonit, i-am îngrozit cu 24 de hoți. Dimineața, mai noapte, de zori, obristlait. nostru 6 regh., fiind întâi cu regh., au pornit căiș la Cernețu. Iată Turcii îi văzu (?): fuga Turcii la podŭ, să așteapte; ai noștrii coboară, Turcii să slobodŭ. Ai noștri militari daŭ foc spră Turcii. Compania lui Raițiș luară un calŭ frumos: ghener. dede 15 galbini și-l luă. De la Cernegău veniră reghementu întreg nostru pe dealŭ până în... zariță în deal pusără tunurile, și începură a da în Turcii, iar tabăru multŭ; zioa amiazăzi,

ajunsărămŭ la podu Valea Bolvașnița. Să rănduiră încă în luncă în coloane, și veniră în tabere. Iară Turcii aveau tunurile la Biserica Spartă, și totŭ deaderă până chitiră reghementurile tunurile lor de la spânzurători, și începură a da. Turcii, văzându, în graba îș rădicară ale sale și începură a fugi; ai noștri din taina mare îi gonescŭ încet, Turcii, din Bănăoață prin Bănsănețŭ, pi la viia lui Grigorie și prin pădure, iar alții, cu tunurile drepte, pe drumu mare au fugitŭ. Ai noștri nu i-au gonitŭ nimică, și, văzând că nu-sŭ în Mehadia, au întrat: numai o casă, a lui Nistorŭ Dopășŭ au spart Turcii, iar ai noștri noaptea și a doa zi de lipsa focului sparseră căteva, căt săngur felțtaigmaister Clerfet și Soiti, cu alții, cu săbiile goale, alergau și nu lăsau să strice. Și s'au opritŭ, glajmeșter Mețcher știe. Și așa din 6 Avgustŭ până în 10 Octom. 789 tot în lagherŭ eram în Mehadia. Făcurămŭ veselia de Beligrad și pentru Focșani și Mărtinești, Porcani și pentru Târgu-Jiiului izbăvire, și așa până...

789, Octomv. 12-ce am plecatŭ la Alionŭ-bergŭ. Am șezutŭ doo zile în Drenecŭ, și trimeasă în seara S. Paraschivii, înpărțirea la fičori în locŭ de pită la unii criză, alții orizŭ lipsa, și a doa zi ne-amŭ dusŭ în Alionŭ. În 21 Oct. veni felt-marșalu Laudonŭ: deaderă toate tunurile. Bataie Franțuzului, dinŭ Corni 19 pedestraș și 2 călăreți.

(De altă mână:)

Iară eu, Ilia Calțun, viindŭ cu companie de la strajă, fiind patroală, am sălășluitŭ în bordeie până la Dumineca Floriilorŭ, apoi am plecatŭ de aiča și amŭ făcutŭ Paștile în satulŭ Ducliana, aproape de Timocŭ. Marți după Paști veni poruncă ca să triacă unŭ divizionŭ în Ostrovo Pravoți, celialalte compănii rămasără în Zupnina, apoi au venitŭ la Pravova și tivizion din Ostru: amŭ lucratŭ unŭ redutŭ și am predatŭ în pace la Izvoară.

Au fostŭ rănduitŭ în luna Iunie 30 laidenantu Mona de la reghementu ț. I și cu mine să mărgemŭ la cărăulă la Bani pentru reghimentu nostru. Mergăndŭ noi încă pre drumŭ, să retiruisă ghineralu Clerfai cu toată ofștea de la Cărăulă și de la Radovanŭ la Oberșea, cătră Dunăre; numai străji lăsase de cătră Călăfatŭ, iară armadia, dimineța, în vărsatu zorilorŭ, pre jumătate să pitulasă pe ogașe și tufi, chitise tunuri care bine de 300 în rindŭ și din dărătu parilorŭ vr'o 200 de corturi, nima fiindŭ într'însele. Iară Turci ori fostŭ eșitŭ la Calafatŭ și gata a veni spre bătae la Cărăulă. Iar la 10 časuri din zi sosi poronca de la prințŭ Coburgŭ să fie și la Standŭ, și noi primiră bani și mediținuri pentru felceri. Veniră la Gârla și o divizionŭ; a 2-a zi porunca sosi să nu ne pușcăluimŭ mai multŭ cu Turci. Scris-am eu, Iliia Colțunŭ, căprari fiindŭ.

Companiia Globului Rău și cu a Petnicului ni-amŭ ținutŭ toată țara la; Izvoară, Gruia, Pristolŭ, la gura Timocului și la Gârla, la Mori, și la Salča, totu patrolă amŭ fostŭ, și cu șițari din totŭ reghimentu, fiindŭ comendantŭ d. majorŭ Duca. Apoi de cătră toamnă au venitŭ obroșter Libsa de multe ori pușcăluindu-ne cu Turci pre apă și

pre Săcŭ, aici. În luna... amŭ plecatŭ de Gârla divizionu nostru, și am plecatŭ în Cerneţŭ, din Cerneţŭ amŭ trecutŭ pi la Cladova, și n'au datŭ curtele de ernatŭ la Vârbiţa Mică, și făcămŭ la Ştonŭ la Cladova, și, primindŭ poruncă, în luna —, și, anu 790, vinirămŭ acasă, și şezurămŭ pănă primăvara, iară primăvara plecarămŭ la Bahna și de la Bahna peste Dunăre, la Bârza-Palanca, mai toată vara, și iară întărăptŭ acasă.

În anul 793, Fevruarie 11 zile, au plecatŭ fečorii noştri la...

(Ms. bisericii din Corni.)

ÎNSEMNĂRILE LUI NICOLAE STOICA ŞI ALTELE DIN MEHADIA, DELA 1792

1792, în Aprilie, primii protoprezviteratul Mehadi. (P. O.).

1793, în Fevruarie, plecă un batalion a lui reghiment la oaste asupra Franţuzilor.

1794, Ianuarie, Fevr. şi Martie, adecă toată vara, au fost secetă aşa de mare, cât, unde au fostŭ răurile mici, precum apele satelor, au secat; de la Domaşnea până în Belereca n'au curs, ci numai unde şi unde i căte o baltă: numai cât se vedea unde şi unde că cură. Şi s'au făcut foamete mare în Bănat şi Ţara Ungurească, Scumpeatea ca mare au fostu pe la Temeşvara şi in Verşeţ, căci nici bucate, nici făn nu s'au făcut, că şi ei cumpărau cu 9 cr. oca cucuruzu, şi grâu au fostŭ mai scump. Vitele dela Pustă şi porcii le-au adus aič, la pădure; cine le-au primitŭ în ernat în parte, adecă numai jumatate din ceale scoase să le dea omului in primăvară. (A.).

Apoi iarna 795 au nins aşa, cât au nămeţitŭ case, de totŭ le-au acoperitŭ, căt oameni pe coş au eşitŭ, alţii au săpatŭ pe suptŭ case de au eşitŭ, alţii au săpat şi pe supt nămete au eşit din căşi. Vacile pe nămeţi mâncau vârful pomilorŭ. Iarnă rea de Martie: care au avutŭ hrană, au trăitŭ bine. Vara au fostŭ ploioase.

1795, Iunie 23, s'au trimis de la Înpărăţie aič, la Mehadia şi in totŭ reghimentul, nişte săminţă de bucate noi, adecă: haiden, iričcă, şi unii o sămănat-o naintea Sămpetrului, dar Mehedinţii după Sămpetru au semănat-o. Mercuri, in 4 Iulie 1800, nu s'a mai aflat îričca, adecă haidin, că nu plăcu oamenilor. Vr'o doi ani cercară, apoi să lăsară de ača poruncă. (A.).

795 răposă protoprezbiterul Ştefan Dimitrievič, şi 795, Mai 23, venii de la Corni în Mehadia: făcui casa mică pre pimniţa lui Majors. În Noemvrie 795 mă mutai într'ača căsuţă. (P. O.).

1796, 5 Fevr., poruncă de la ghener. comanda Banat, grof Soro, fiind bubele mari la Mehadia, pruncii mureau. Aiča capitan Rujcă, feldceriu Naimaer scrisără în sus la toţi morţii astupaţi la groapă să să ducă.

1796, 1 April, poruncă veni de la epp., eu protopr. cu 3 preoţi la Logojŭ, la spălarea pičoarelor, a face să mergem, la care pr. Petru Popovič, a Jupalnicului, ca cel din urmă, în loc de Iuda, zisă să fie, şi după eşire pe mine tare s'au măniiat, cătu. d. ep. cu alţi nu l-au putut dezmăniia, zicând ca el moare păn la anu; însă cu sfărş. 799 au răposat.

1796, 29 April, spre făcuta noastră rugăcune de la Înal. Împărăți veni rezoluție ca și noo sesiune, 4 iohuri, să ni să dea.

În 1796, 14 Mai, al 2-lea, apoi a 3-lea, apoi a 4-lea, apoi 5-lea în Avgust a 6-lea patalion. Fečorii care fură la Raià [1]) avură mai bine, iară cei duși în Țară Talinească avură rău. Că să pusă pace, și veniră 3 patalioane, 1801. (A.)

1797, Mai 21, la Jupanec pe supt nuci întrăvinii eu cu domnul oberlaitnant Ioan Veselinovici a Mehadii, dištrict-comandant, în căruță, mergănd către Orșava. Pe drum văzurăm lăcuste mii, și porunci la sate, făn, paie să caute să aducă, să ardă gardurile și prin vini, însă eale în pădure scăpară, altele însă în pămănt încuibate zăča.

797, la 14 Iulie, eșiră la Jupanic mari, veniră în hotarele Mehadii, în Iablanița; auzirăm că ei au ajuns păn la Buda. Din 20 Avgust 797 până în 1-lea Septemvrie 797 ceva în Halmăj, păn în Teregova.

797, 10 Iulie, veni domnu episcop Șacabentŭ în vizitație la Băi, Orșava, Halmăj, Conereva; 14 Avgust dela Băi au plecat. Persone avură 22, iară cai 14 și 8 muzicanți ai săi, până în 1799, Octom., d. d. Veselin căpitan. (P. B.).

798, 30 Mai, eșl din ea [2]) în casa Safti Poștoni din Corni, iar cu chirie, cum fusesem înainte.

798, 18 Oct., in satu mic Lăpușnicel o muere născu un monstrum, adecă trup cu 2 capete, 3 măni; însă una la alta: la una 10 degete, în gura capului drept un dinte, trupul de la mijloc în jos un semn de dobitoc, ceva parte bărbătească, ceva femeiască; avu coadă căt un deget lungă, ceva flocoasă; care în 19 Octom. aci, în Mehadia, feldceriu într'o sticlă cu răchie tare l-au pus și supt pecete la ștab in Biserica Albă l-au trimis. (P. O.).

798, 20 Avgust, veniră Exț. Sa dd. Petru Petrovič Temișv. la Băi aiča.

1799, 22 Fevr., lait. Maghiner din Orșova au părăt că aci și făr de grobniți zidite mulți morți la beserică să îngroapă, și d. eppŭ mie poruncește acolo să văd ce e și să-i scriu, să știe.

1799, 13 Iunie, veniră Ex. e. Petru Petrovič Temeșv. aič, și 1 Avgt. îndărăt.

1799, 1 Iunie, că cei ce au aur, argint stătătoriu, cu căntariu Înpărății să-l dea la topitoare și vor primi camăta și banii. 1810, 22 Fevruar (pentru depunere; sârbește). (Ms. Corni.)

1799, Avgust 30, la moara mea incepu Ignați maoru a lucra, și aurari eruga lucrează. (P. O.).

1799, Noemvr. 20, iarna s'au inceput, 3 dimineața, zăpadă până... 10 dimineața. D. căpitan Veselinoviču din Petnic, Mehadia, vrea să degere de ger.

20 Dechemvrie, unor militari dela comandă de la Jupanic păn în Mehadia le-au degerat picierele.

[1]) Craina.
[2]) Casa veche.

Topleceni la podu lor au aflat un fečor dela Glodureu mort: seara l-au dus în sat și păn dimineața l-au inviat iară. Abea in 4 Ianuar 1806 a să muia geru începu. Tot Ianuar ger, nea. 8 Fevruarie nins-a, și 18 21, 24, 29 Fevr. îngheț: până in 10 Mart ninge. 23 April pe munte nea. 6, 7 Iunie brumă, 9 Iunie la Dubova peatră. (P. B.).

1800, în Avgust 12, lăcustele ias dela Țara-Rumănească incoača peste Jupanec; veniră noptile la munte. Încă din 1800, luna Mai, sătenii, oameni, mueri, copii, prin d. ofițiri, rănduiți cu bâte, măturі, le omorau până la 12 Avgust, și au pierit. (P. B.)

1803, Martie, începură în Țara Turčască, la Belgrad, Sărbii a să bate cu Turcii, și iată 3 ani să bătură cu ostea Înpăratului. (A.)

1803, Iulie 18, domnu oberșter Orescoviču mă chiemă și intreabă: pote să face Cheia din taină pe Glob către Iablanița. . ., fiindcă erau, 29 (17), mulți ofițiri, inginiri și 5 capitani cu ei. Adecă zisese 5 poduri Cheia: tot gata, va plăti 2.400 fl. Eu le zisei: 2.000, iar ei zise: 2.900 fl. Și 19 Iulie cu Borchescu și 10 aurari țigani a lucra începui. Căpitani veniră la oberșteru, să văitară căč cu mine au tocmit, că și ei cu satele o pot face făr de poduri, și-mŭ zisă să mă las. Peste un an stătu; nu să lucră nimic la ea. (P. B.)

1804, 23 Oct. Eu în Caransebeș fui la oberșter Orescoviču: vorbisăm de Cheia Globului, să începem. În 15 Noemvrie 1804 căte o sută omeni incepură a lucra, in 15 Martie 805 au fost gata tot drumu și chilendru pusă: fui de o văzui. (P. B.)

1805, Iulie 29, iară plecară 3 batalione din acest v.-i. [1]) reghiment la oste, iară 4 batalione în Temișvara. (L. R.)

1805, Avgust 1-iu, iară plecară 3 patalioane întregi, la vr'o 4.000 fečori, și ajunseră toamna, cu ploi grăle, până in țara Baerului [2]). Atunč Franțuzii luară Ulmu, în 3 Octomvrie.

În 1805, Avgust 15, s'au sfințit beserica de la Băni, de episcopul Ios. Șacabentŭ. Loviră ploile, și în 2 Dechemvrie căzu bolta. 19 Dechemvrie, și episcopu Iosif Șacabent a răpausat.

[1805.] Franțuzi în 3 Octom. luară Beču și Brinu [3]).

1 Ianuar 1806 s. n. făcură cu noi pace. 13 Fevr. 1806 veniră patal [ionele] acasă. (L. R.)

Apoi 3 patalioane a noastre din Baerŭ începură a fugi prin Salțburgŭ în Șaermarc, apoi de la Edenburg [4]) tot cu iarnă grea plecară prin Țara Ungurească in Sebeș la ștabŭ, și in 10 Fevr. 1806 acasă. Mulți de gerŭ au prăpădit. . . An 1806 s'au făcut pace, iar cu Franțozi nu s'au bătut.

[1]) Valaho-iliric.
[2]) Bavaria.
[3]) Brünn, Brno.
[4]) Ödenburg, Șopron.

1806, Mai 20, sosi la Băni un mitropolit, Meletie Thivaisŭ[1]), al Eghiptului, Alexandria, 32 ani, în București, om de vr'o 78 ani, cu arhidiaconu său, iar bătrân, și un protosinghel; în ziua de Rusalii de la lăzăret prin Jupalnic veniră. (A.)

1805, Mai 20, baron Duca au venit în Temișvari, comandiri-gheneral.

1806 . . . Iosif Putnic.

1806, Noemv. 11, în Verșeț, instalație d. eppŭ. Petru Ioanoviču de Vidacŭ.

807, Noem., d. căpitan Maur d. c. . . ., născutŭ din Mehadia, d. oberlaitnantu Baslinovič . . . tŭ, Săptem. cel nou de la Înpărăție, iar la 1-iu Dechem. s'au făcutŭ mulțămită și dom.

Anul 1807, Noemvrie, s'au citit sistema cea nouao a graniței, cu veselie, prin invățătoriul Dimitrie Dimitrievici: o au și tălmăcit-o de pre nemție.

Anul 1807, in Avgust, Septem., am ars un cuptoriu de cărămidă să facem boltă in beserica Mehadiei, 1808, și un cuptoriu de var. (L. R.)

1808, Servianii luară dela Turci Negotinu, Cladova, toată Craina.

1808, Iunie 11, veni erțherțog Ludvig grenț-director, de la Biserica Albă pe lângă Dunăre la Băi și aiča, iproč. (P. B.)

1808, Iulie 19. Ex. Sa baronu Duca, comandir-gheneral, la Băi sosi, iară la 22 Iulie începură a săpa băile de friguri și acoperiră culmea la izvorul cel ferbinte.

808, Maiu 31 și 1-iu Iunie, preotul de la Crucița, cu alți omeni, făcură niște vorbe mari, scrisori urăte, care mergău ca asupra Înpărăției să facă larme urăte; pe cari i-au prins și i-au dus la Temișvarŭ in judecată.

808, Septemv. 15, începură maori a zidi școlă rumănească, unde au fost platit bohtu intru ačastă lună, și să făcu iar altă rânduială in reghiment, adecă: altă sistemă noă; un căpitan in Sebeș, Martinovschi, doi rehnungsfireri[2]), pusă și ofițiri in tot reghimentu vr'o 12. (L. R.)

1808, d. Iosif Putnic eppŭ in Pacraţŭ.

1808, în Iunie, prinț Ludvig, grenț-director, cu trei chenerari, bar. Duca. St. *(sic)* Iulie, Radivoeviču: trecură în sate.

În anu 1808 au fost iarna grea, că toate vitele au murit. (C. R.)

1809, Fevruarie 5, au plecat tot reghimentul valah-iliric, iar cu graba, în oste, în sus. 8 Fev. va ținea in Sebeș revizie.

1809, Avgust, s'au făcut pace cu Franțuzi in Beču. (L. R.)

1810, Mai 7-le[3]) prin p. nameasŭnicu Nicolae Pepa din Domașnia și p. Ioan Drăgănescu cu par. Corni și dom. oberlaitnantŭ Cleţl de-aiča trimis-au argintu besericescŭ la Oraviță, adecă a beserici St. Nicolae din Mehadia: șase candele de argint curat, de la besear. St. Nicolae din Orșava Veache, 2 candile și o cădelniță mare, noao, frumoasă de la Ogradene, 3 candile și de la Lăpușnicŭ, 3 candele mai slabe, care toate în Oraviță s'au sfărămat, le-au topit, și prețu lor în banche în 11-le Mai 810 le-au adusŭ.

[1]) De Teba.
[2]) *Rechnungsführer.*
[3]) Tot manuscriptul din Corni.

În 16 Mai 810 fu mare vijălie de la Pančova prin Besearica Albă pe Cărașŭ pănă în Halmăjŭ, carea la Beserica Albă cu grea peatră tot au bătut.

În 21 Mai 810 pe Stăncilova și pe toți munții nalți au ninsŭ; la Conereva păn lăngă sat nea fu.

30-le Mai 810, dom. maioru Dimit. Popovičŭ adună Mehedinți, căutară loc de școală rumănească, pe lăngă beserica noastră să o pună, iară zidurile č-au fost hauctvahtu[1]) în 2.500 f. banche să se vindă, însă, fiindŭ că acelea ziduri încă an. 1804 pentru școală rumănească și străjărie erau de la reghem. cumpărate, care ziduri an. 808 încă să mai nălțasă și să diresăse, și cu ferestri să făcusă, numai cât trebuia a să acoperi, pentru care oamenii nu să loveau cătră dom. majoru, unii una, alții alta.

1810, Octomv. 24, de la Beču veni Ex. domnu Cosind, gheneral-feldmareșal-laitnant, la baronu Duca: să dusă de vorbi ceva cu Turcu Regep-Aga, și s'au intorsŭ.

Militarii reghimentului in 6 Ianuarie 1810 ajunseră acasă. (L. R.)

În anul 1810 să văndu in luna lui Iulie oca de făină de cucuruziu cu 36 cr.; de la Apr. păn in 30 Iunie să văndu oca de carne cu 26 cr. (L. R.)

An. 810, în luna Septemv., adusără Mehedinți, pe porunca dom. major lemnu mare de școală, iară 3-le Octomvrie 810 la mine în sobă veniră 7 Mehedinți țimermani cu săcurile, să čoplească la zisul lemnŭ: Dumitrașcu Petchescu, Simion Radivoescu, Vasii Sărbu, Stoedin Thomescu, Nistor (gol), etc. Era de față: j. Dimitrie Steroviču, Gheorghe Cincheze, căprar de econom, Nicola Trapča, senator, și așa noi toți chemarăm doi țimermani nemți, anume: (gol). Chiemarăm un domn capitan Enghelbert la noi, și strajamesteru Gruia Căpușă, să scrie contractul, și așa tocmirăm cu 3 țimermani nemți să lucre și se acopere aceale numite ziduri după cum li s'au arătat, pentru școală, pentru învățătoriu și pentru străjărie, lucru cum să cade: ei să lucre, noi să dăm materialu tot, și lorŭ măna se plătimŭ bani noo sute de florinți, adecă 900 f., și un acovŭ de vin de beut, și eu dădei din bani bisericești ce erau la mine, în 3-a Octom. 810, căpară în măna maistorilor..., 100 f.

În 11-a Octom., Gruia Lălescu merge cu cuciia la Răciță, fier, cune să cumpere, el înpreună cu Nicola Trapč ași cu Ilie Manolescu, senatori: veniră la mine și le dădei bani de a cumpăra ceale de lipse... 300, adecă trei sute de florinți în trei banche. Nico. Stoica, protop.

15 Noemv. 1810, prin ju. Gheorghe Cincheze, econ. corpr., trimisăi la dom. obr. Șnerh, cum că mearge Vlăduți Cena la Oravița, să cumpere cune de școală, 1 B. V. 100 f., 100.

19-a Dechemvrie 1810 de la domni veni Gheorghie Cincheze, economie-corpralu, cu senatorulŭ Mehadiei, Nicola Trapča, cerură bani pentru țimermani școli, și dădei încă... 200. Ei doi îmi spuseră cum că Gruia Lălescu, de la Răcița fiind, n'au adus alta făr decât numai doă măji de fier supțire de cune, care fier s'au dat aiča Țiganilor de fier, și au făcut cune mari și cune de șendilă pentru școală, și plată n'au luat.

[1]) *Hauptwacht.*

Mehedinții aduseră tot lemnu, mare, micŭ; plată n'au luat.

Meedinții aduseră șendila, și plată n'au luat. Ačasta Nicolae Serbu iubil. corpral au priimitu pe cislă de la oameni. La 24 Dechem. 810 era școala 3 fertare acoperită.

12 Ianuarie 1811. Nicoli Trapča, senator, și Vasilie Feneșanu, ghefraiterului, cu carte le dădei încă... 200 f. [1]).

1813, Turci cu Regep-Aga, cu Veziru, cu mare oaste, în Craina veniră.

813, 10 Avgust, cu tunu omorără pe Haiduc-Velco în Negotin, și luară șanțurile cu Negotinu.

813, 14 Avgustu, luară cetatea Cladova; 15 Avgust Techia; Serbii fugiră.

813, 10 Sept. luară Turcii Poreča; Turcii îi tăiară, îi robiră.

813, 1 Oct., luară Turcii cetatea Beligradu, Șabațu, adecă tota Serbia. Sărbii ce au scăpat, Regep-Aga unora au ajutat.

813, Înpărăția turčască pe Regep chiamă acolo: îl mănară undeva la oaste; el fu, și porunca inplini; fu cinstit și indărăt a veni slobozit; din Țarigrad eși: 814. (P. B.).

814, Octom. Regep-Aga în Rustiuc de Pașa fu tăiat. Gočau [2]) s'au turcit.

814, Noemvrie veni oaste turčască înpărătească in Craina. Apoi veni Velì-Pașa. Turcii intră bine. Ostrovenii lui Regep să bat cu cei înpărătești la Cladova.

814. Compăniile noastre, cu ofițirii, să adunară în Tufări: vr'o 4 companii erau ostea Înpăr. turcești, cu pașale: să bătea cu frații lu Regep din Ostrov; în Cladova eșiea. (P. B.).

1815. Turcii din Ostrov cetate (Neg-Orșava[3]), Adacalè), frații lui Regep-Aga: Adem, Bechir și Șalì-Aga, toată vara să bătură cu cei inpărătești, până în Noem. 815. Șalì-Aga să duse în Cladova, la Velì-Pașa, și să vorbiră să predea Ostrovul cu acort [4]). Și în 20 Noem. veni Pașa in cetate.

815, 23 Noem. Șalì-Aga, având bani la unii de a noștri în Rușava, acù ceare să-i dea, și mare comisie, domni d'ai noștri, 2 maiori auditori, capitani, incv[si]ție. (P.B.).

În an 1817. Au venit Înpăratul Franț in Banat, și au mers pre la Băi, la Rușova și la Mehadia. (L. R.)

Anul 1824. Au început Înpăratul a direge Băile Mehadii. (L. R.)

[1]) Până aici manuscriptul din Corni.
[2]) Goșanț-Alì.
[3]) Nagy-Orșova.
[4]) Acord, capitulare.

O SCRISOARE BĂNĂȚEANĂ DIN 1800

Alu dumneavostră Pau Bălanŭ mă închinŭ [mul]tŭ dorită sănătat[e] la celŭ iubitŭ alŭ... nainte și la iubită muica mă închinŭ cu s[ănătate] [Cele ce] amŭ auzitŭ mie nu me-au parutŭ bine că... de acasă și mie îmŭ pare bine... Lasa-me să-lŭ întrăbŭ ce mai faceți, cumŭ petră[ceți], [dar nu săn]teți sănătoși, și ačasta mie în cade cu greu și... tare întristatŭ, că muica va fi tare beteagă... [Dum]neavoastră ziceț[i] cătră mine că-i tare sănătoasă: [mai] bine să-mŭ fiți spusŭ dinŭtîi decâtŭ pe urmă, [că multă] inimă rea me-ați făcutŭ mie acuma decâtŭ e[ra]... mai întâi, cândŭ amŭ întrăbat de sănătata[tea] dorită. Fătuța mè Patriuța, și eu tăicuță... te dorescŭ pe tine. Sănătate de la mine și la d[um ıeata]. Mărico, și să ai grijă de fată, să n'o bați, și să p[ăzești]... că atuncea n'or fi bine de tine, și de vorba [č-amŭ] vorbitŭ. Taică, să nu mă așteptați, numai dum. să vini pi la mine și să-mi aduci o păreche de mă[nuși], o sabie și cărpa ča de mătasă, ča roșie... hanŭ. Sănătate vă va fi acia și vămŭ... pentru cartea ce me-ați trimesŭ de la Rila, și mie me-au părutŭ foarte bine și vă lă... tâi și la toți și la toate dinŭ...

(2)... sotescŭ să-i dăruiască Dumnezeu să facă și... fice în scurtă vreme că detŭ *(sic)* și mă închinŭ... și la domna maica poftescŭ sănătate..., că Ioanŭ Drag... cu... ila părintele A... sărută mânele drepte a Ființiilorŭ S[ale]... Poftescŭ sănătate la nașŭ și naşa, poftescŭ... eară lorŭ, că Dumnezeu sănătate și iară sănătate... la moșŭ Gheorghie Răjanŭ și la Lupu Zăbăilă b... și la dascălŭ Pavelŭ Sădovanu, și-ți mălțămesc pentru scrisoarea ce me-ai scrisŭ, și să faceți ca [s]ă mă ertați că m'amŭ pututŭ să vă scriu degrabă... să plece fečoru care au adusŭ... vă rămânea voitori de bine la toți săteni și care... va orŭ vrè să știe de mine.

Sig. Temesvar, den 31-ten Januari 800. Ballan [1]).

---

[1]) Originalul în Biblioteca Institutului de Istorie Universală.

TABLA CUPRINSULUI

pag.

I. Izvoare ale altei istorii a Banatului 3
II. Baza istorică 10
III. Români şi Slavi 16
IV. Cele dintâi forme medievale: Arpadienii şi Banatul 23
V. Românii şi Severinul 29
VI. Cavalerii bănăţeni ai Angevinilor şi urmaşii lor 33
VII. Banatul de răsărit faţă de invaziile turceşti 45
VIII. Noua armată românească a «Grănicerilor» şi noii cărturari 57
Anexe 63
Inscripţii şi însemnări din biserici 66
Insemnări de Cronică, de Protopopul Nicolae Stoica şi alţii 97
Insemnări asupra războiului din 1788—89, de Nicolae Stoica 105
Alte note ale lui Nicolae Stoica 107
Insemnările lui Nicolae Stoica şi altele din Mehadia, dela 1792 . . . 113
O scrisoare bănăţeană din 1800 119
Ilustraţiuni. Pl. I—XXI
Harta Banatului, 1776, din Grisellini

Români din Banat
(după cartea lui Böhm, citată în text).

Români din Banat
(după cartea lui Böhm, citată în text).

Costume românești, din comuna Corni.

Costume din Comuna Globul-Râu, cu o icoană.

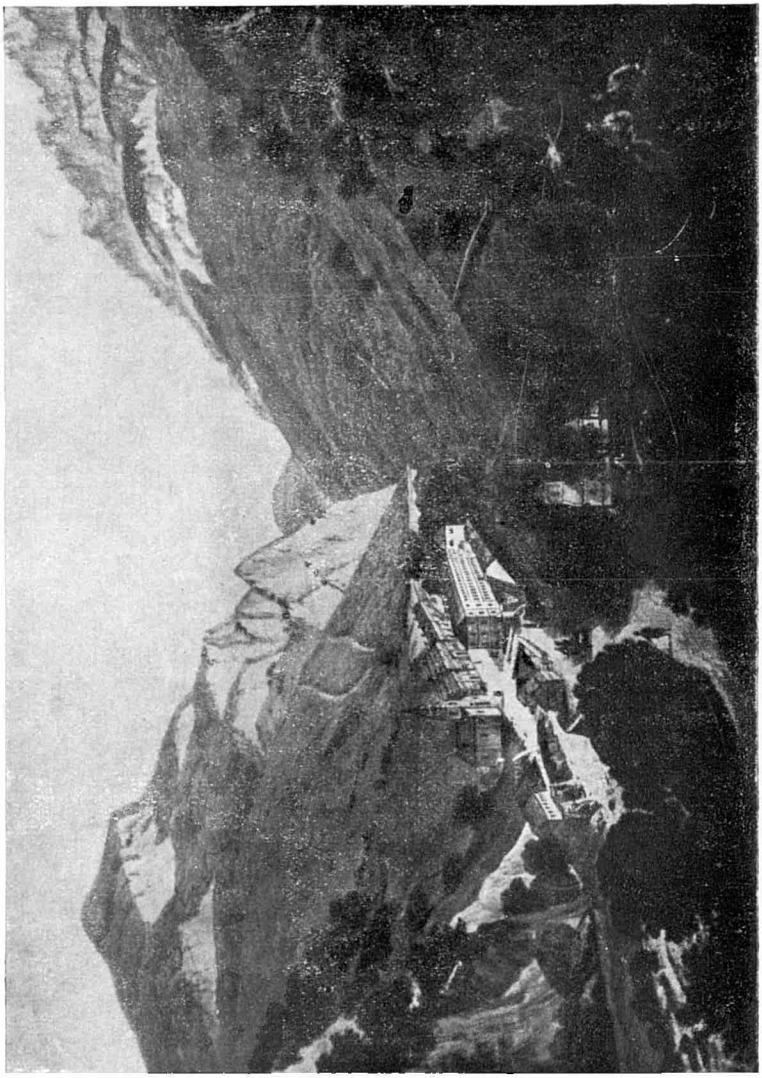

Vedere din vechile Băi Herculane (Muzeul general Cena).

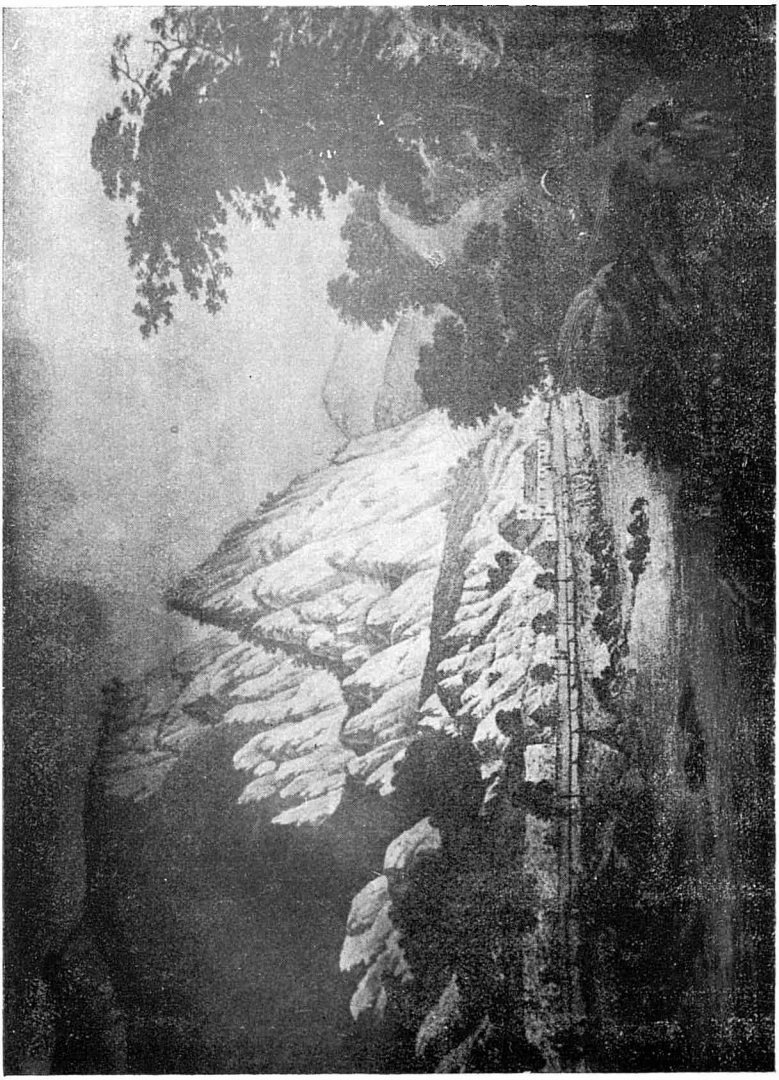

Valea Cernei (Muzeul general Cena).

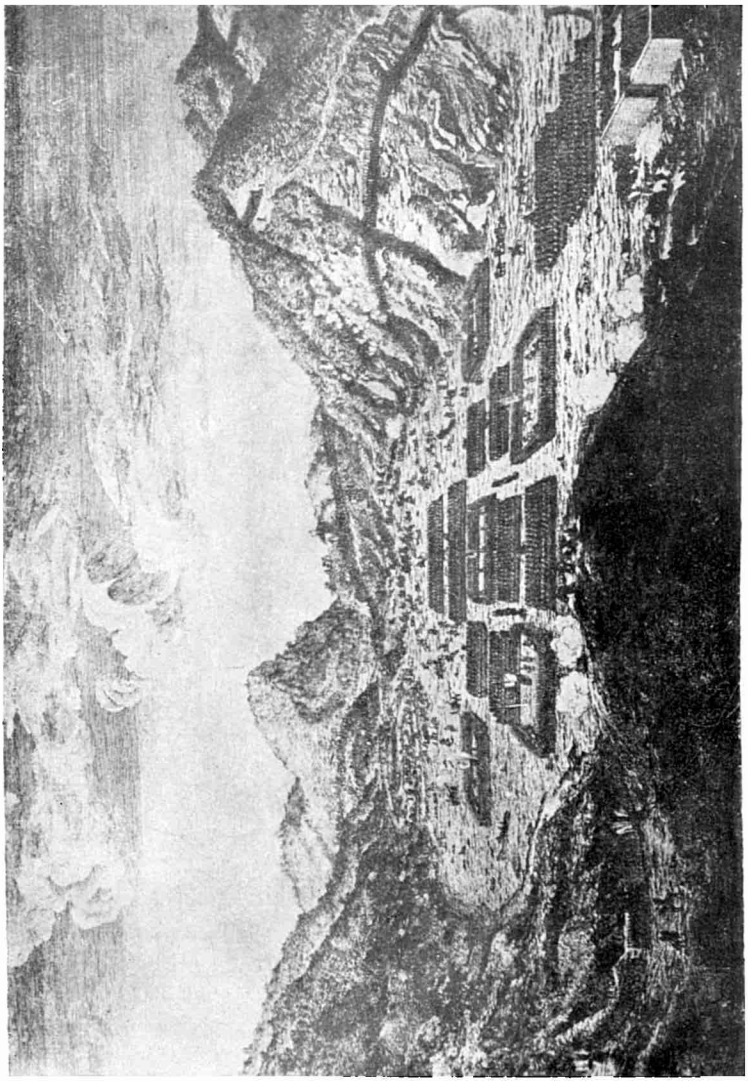

Din Munții Banatului (Muzeul general Cena).

Stânci lângă Plugova.

Răstignire slavonă, tipărită, biserica din Mehadia.

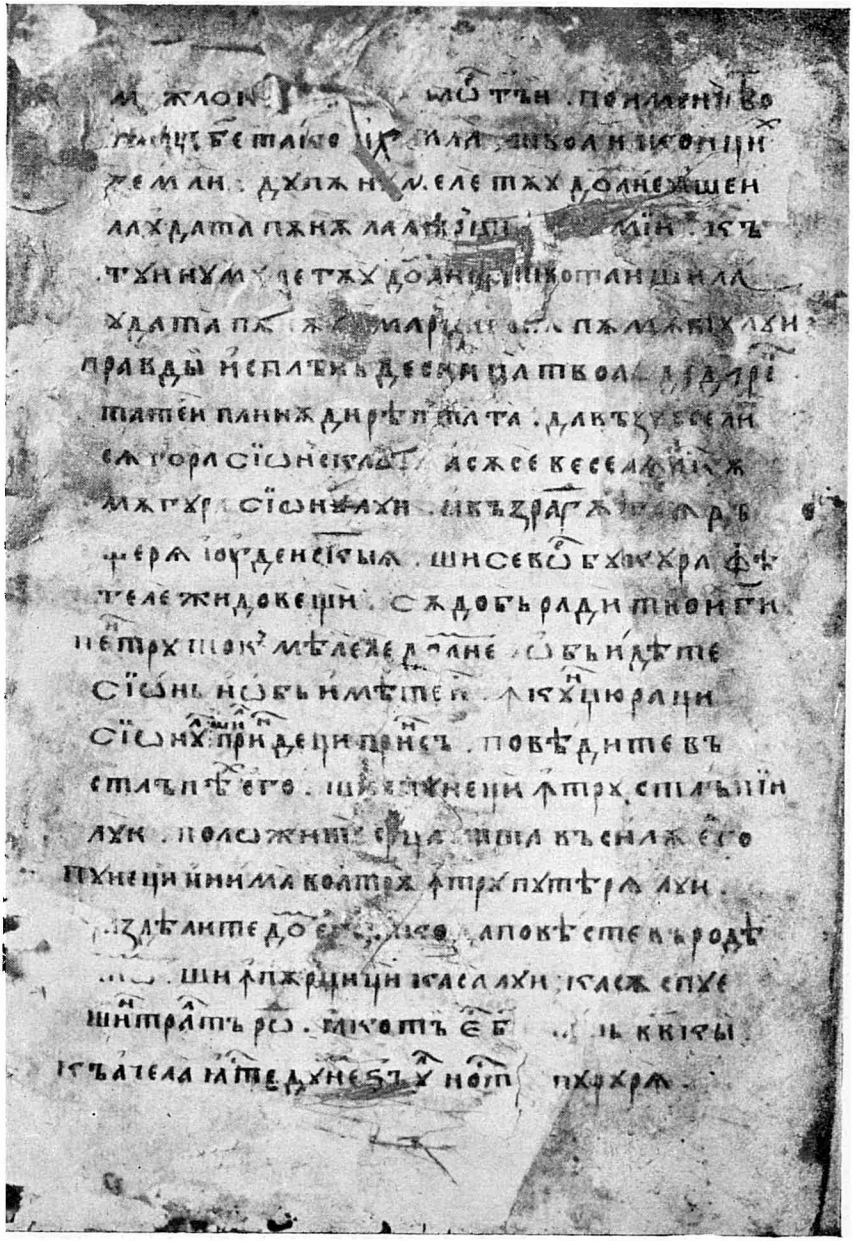

Psaltirea slavo-română dela Biserica din Mehadia. — 1.

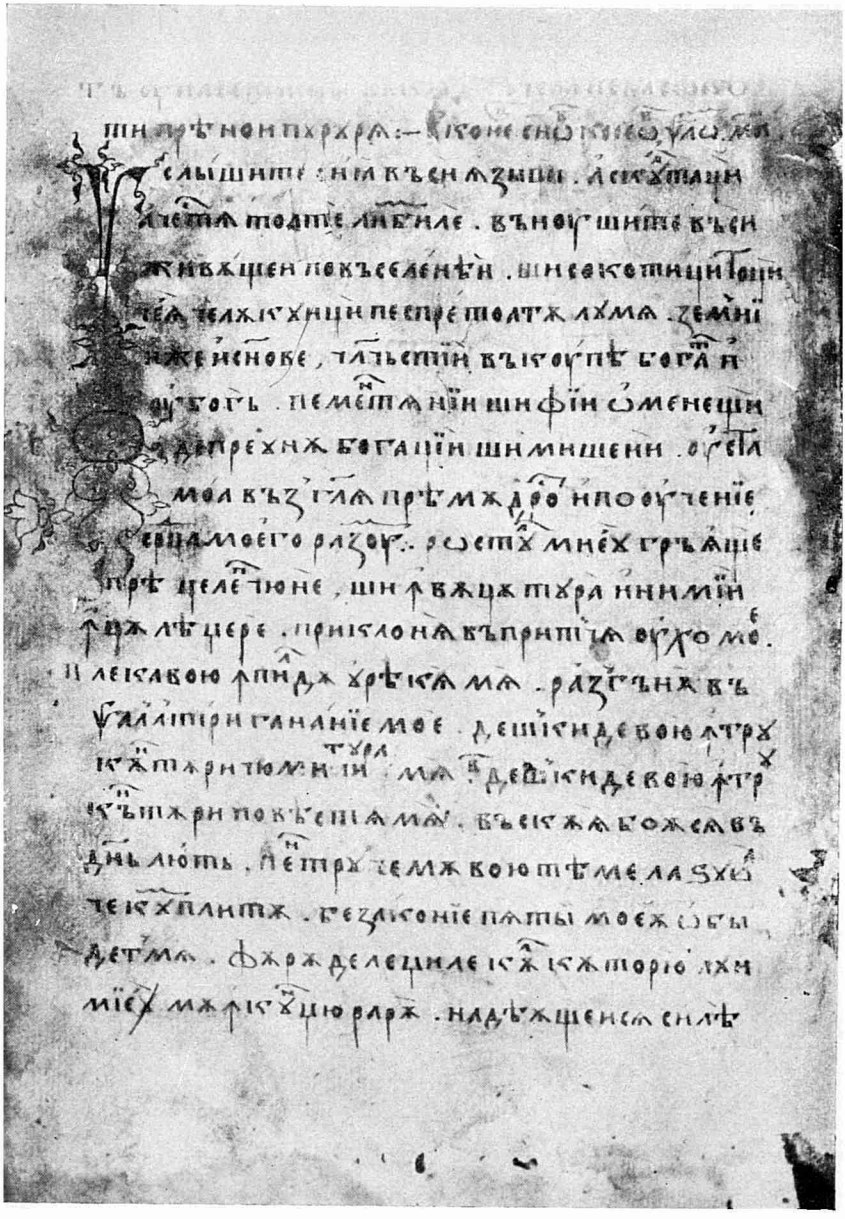

Psaltirea slavo-română dela Biserica din Mehadia. — 2

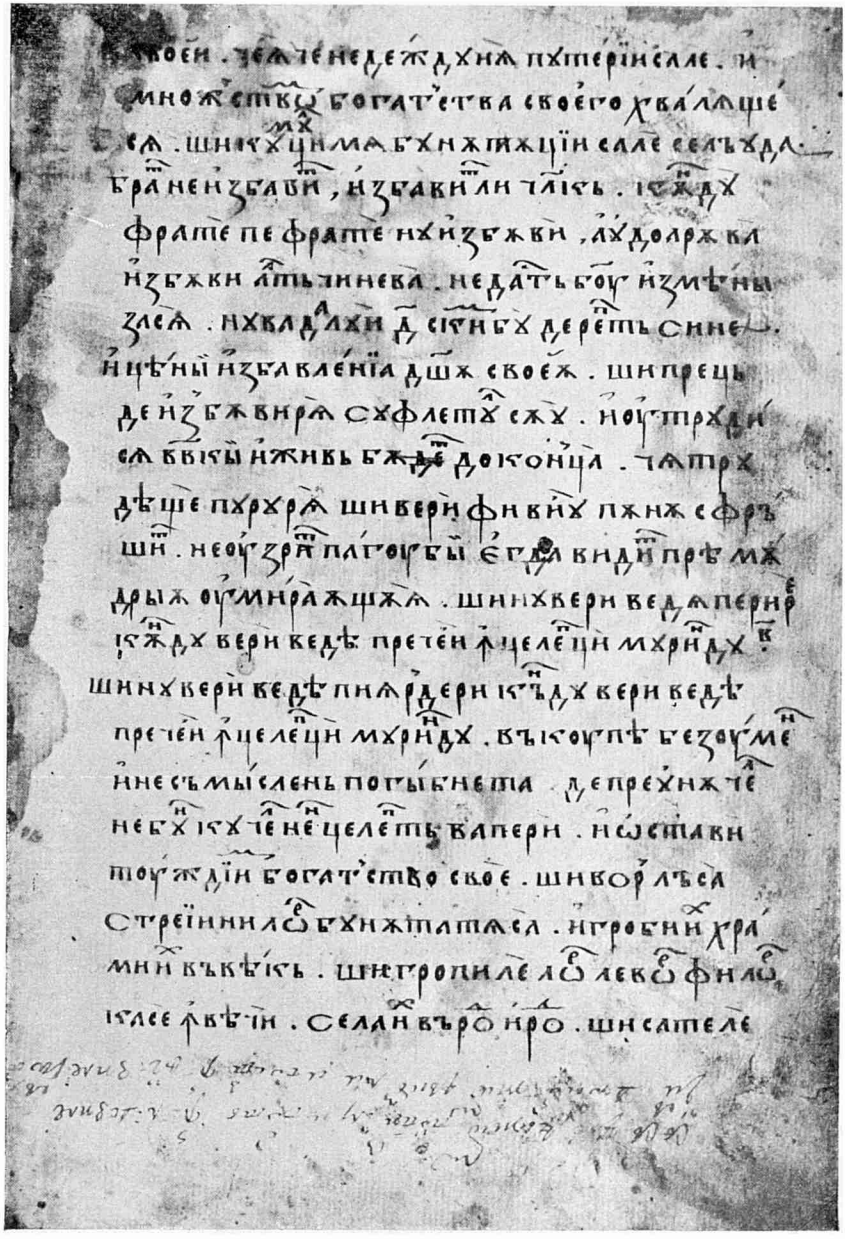

Psaltirea slavo-română dela Biserica din Mehadia. — 3.

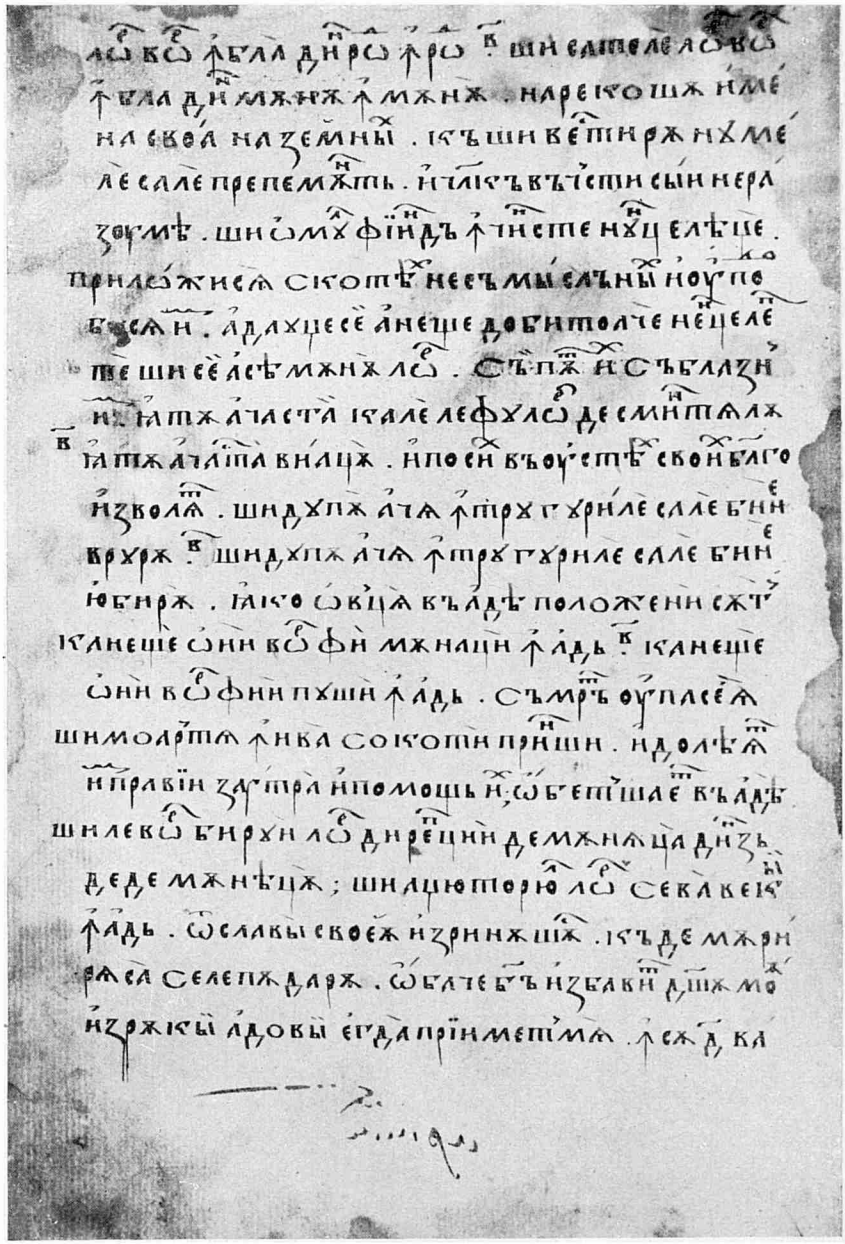

Psaltirea slavo-română dela Biserica din Mehadia. — 4.

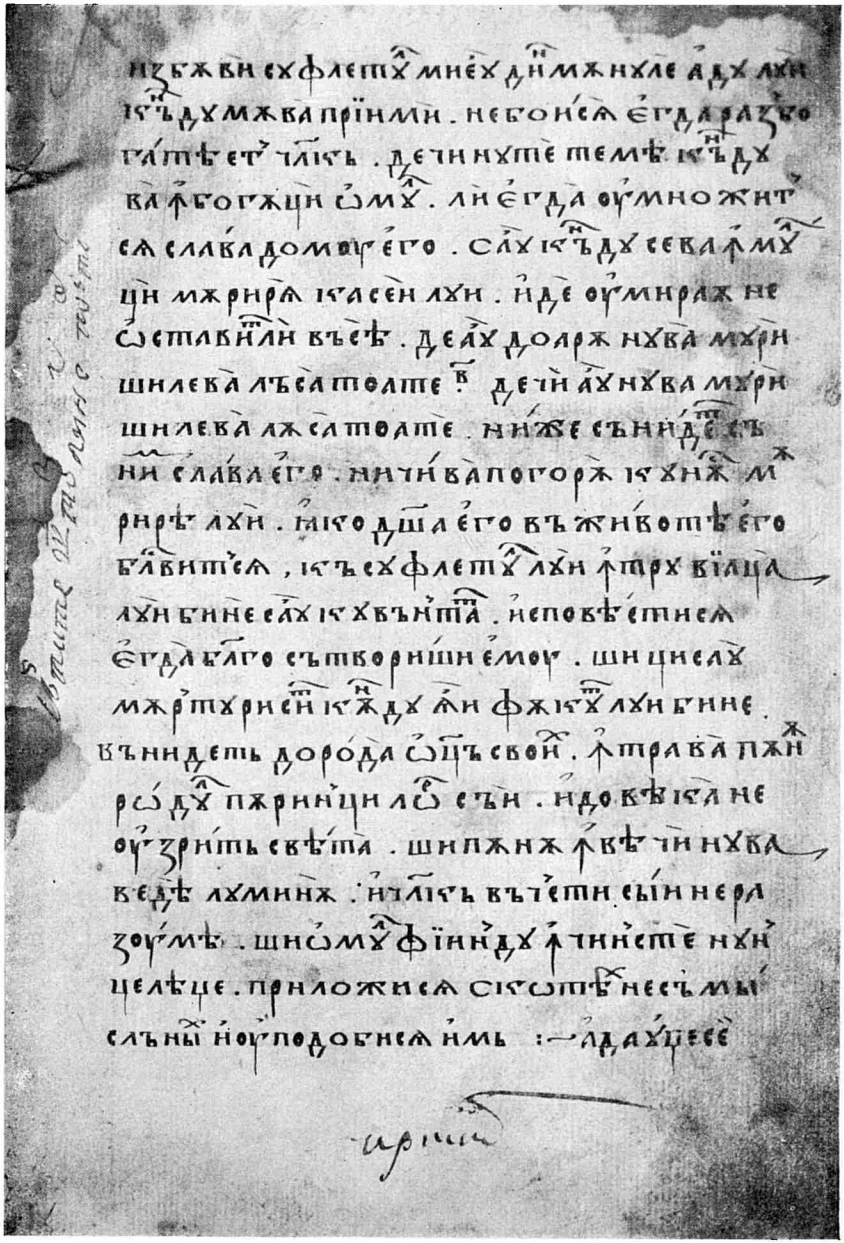

Psaltirea slavo-română dela Biserica din Mehadia. — 5

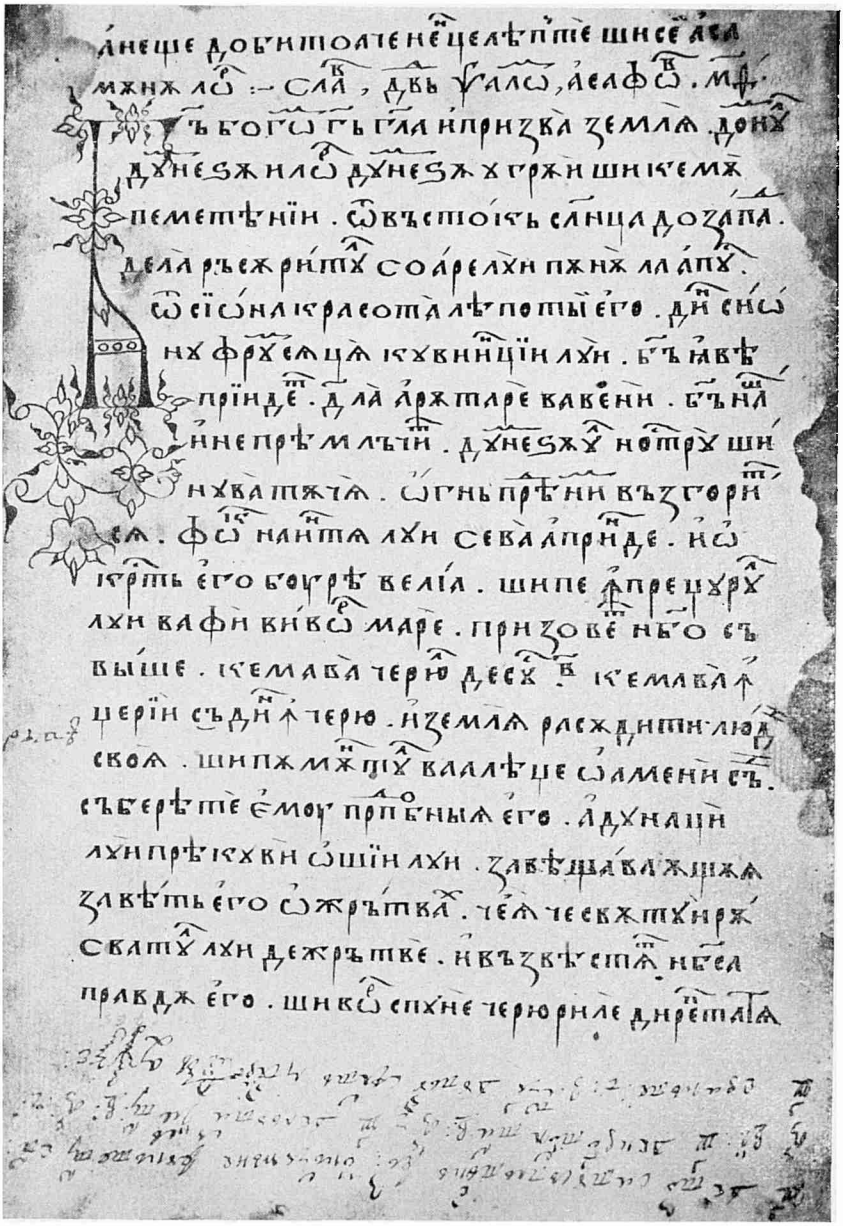

Psaltirea slavo-română dela Biserica din Mehadia. — 6.

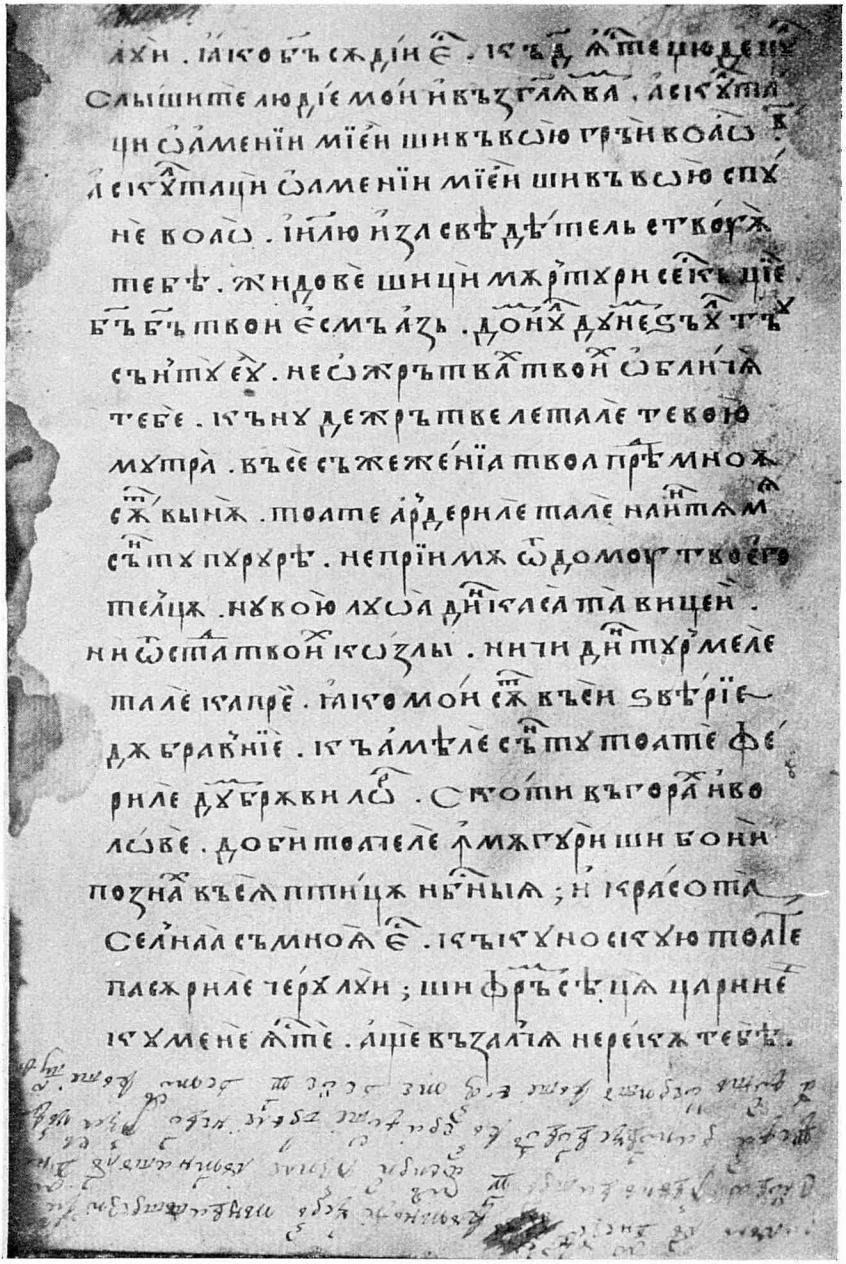

Psaltirea slavo-română dela Biserica din Mehadia. — 7.

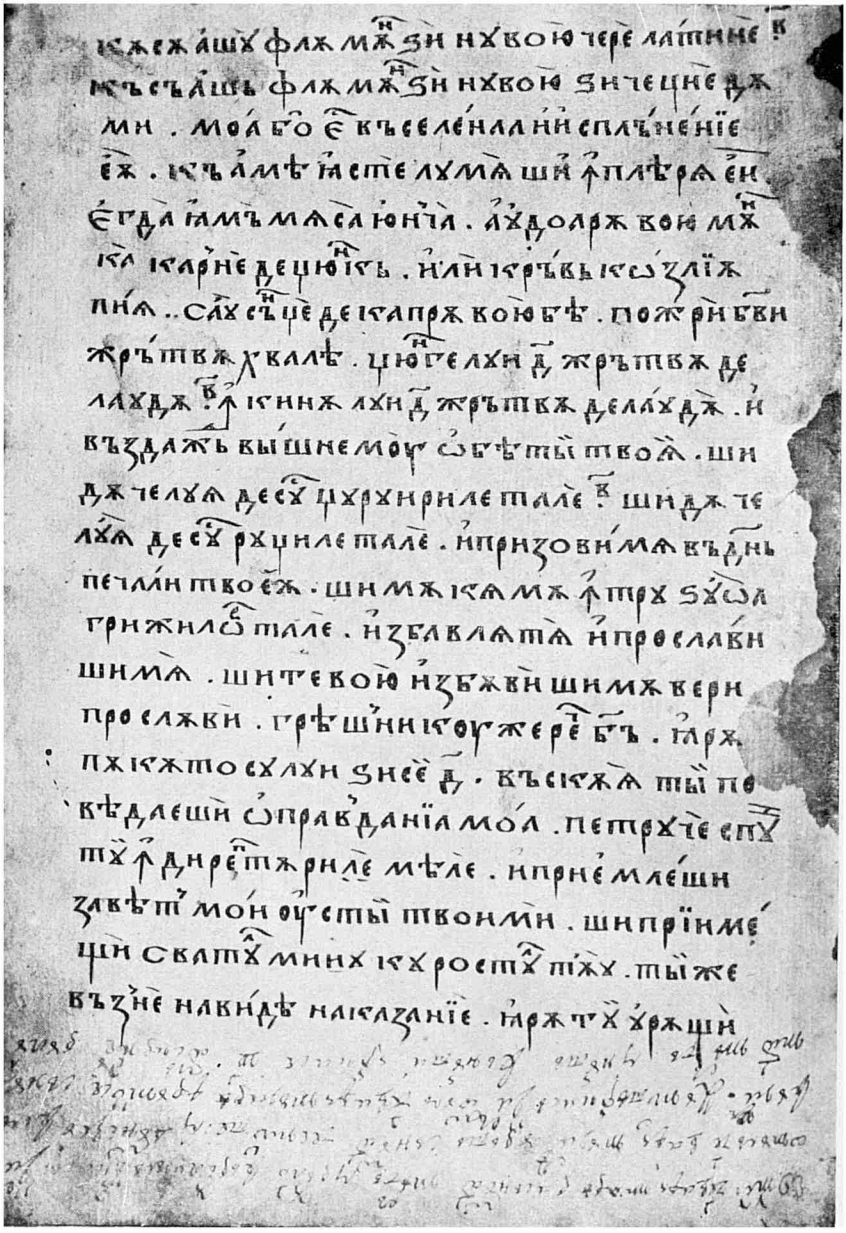

Psaltirea slavo-română dela Biserica din Mehadia. — 8.

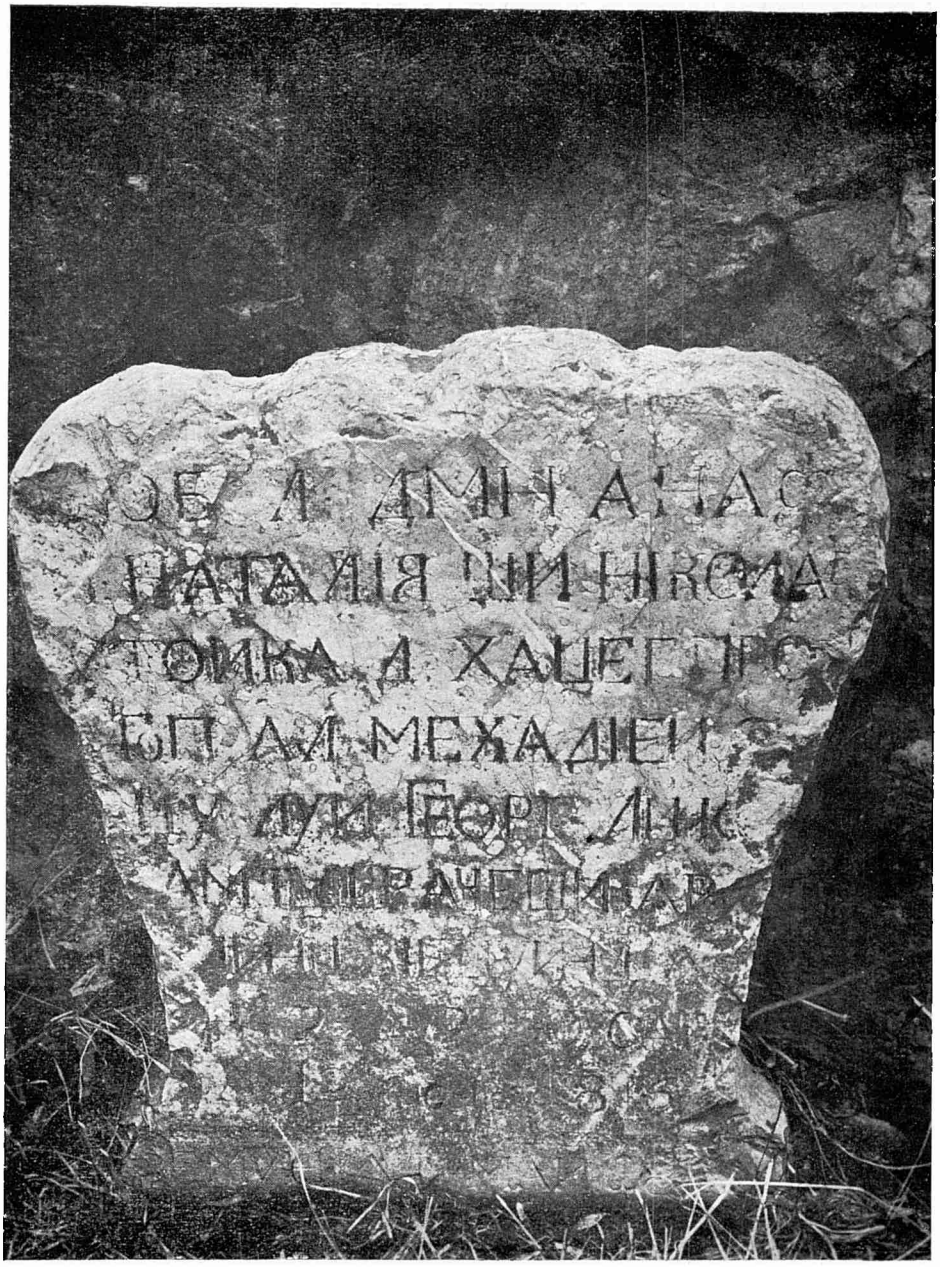

Inscripţie pe o piatră din curtea bisericii din Mehadia: pomenire a Nataliei soţia protopopului Nicolae Stoica şi a soţului ei.

A. R. — Studii şi Cercetări.

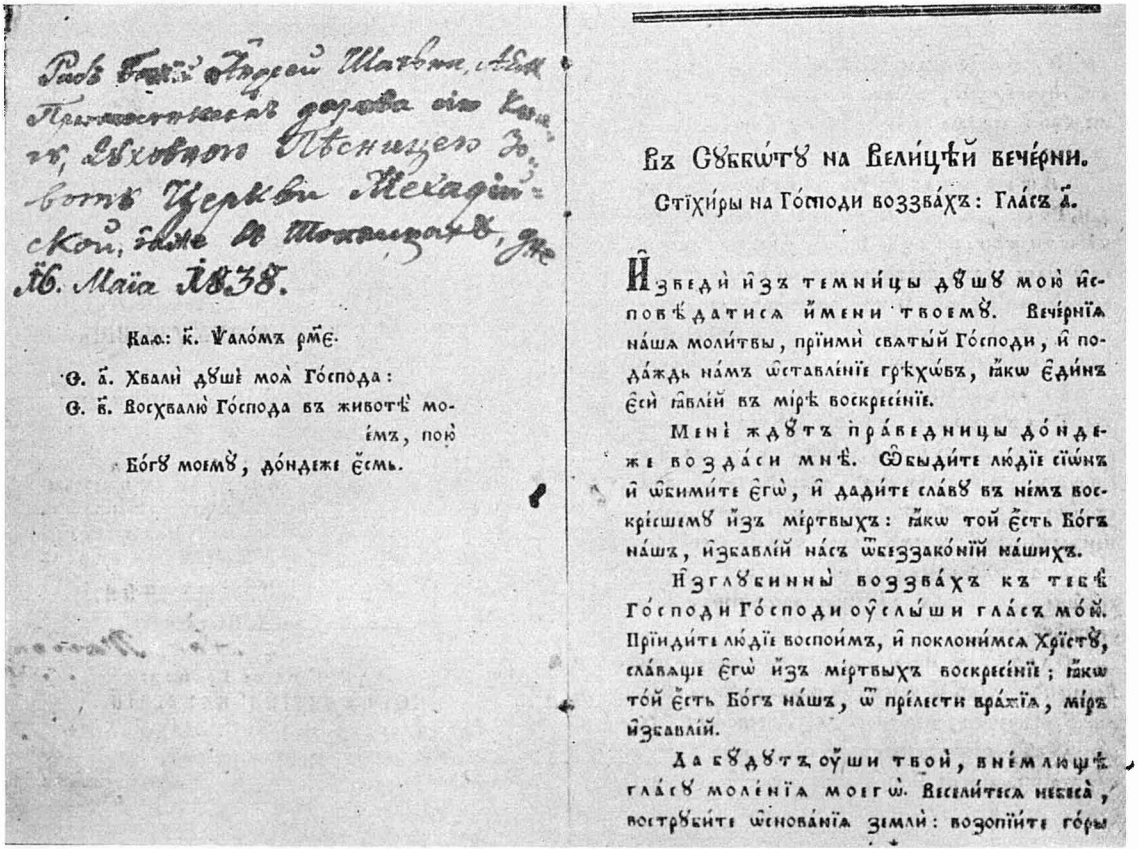

Рабъ Божій Андрей Шагуна, Архіепископъ Православныя Дачіи, Духовный Отецъ Церкви Мехадійской, сіе и Потписахъ, Лѣта 16. Маіа 1838.

Кан: К. Ѱалмъ рмѣ.

Ѳ. а. Хвали душе моя Господа:
Ѳ. б. Восхвалю Господа въ животѣ моемъ, пою Богу моему, дондеже есмь.

Въ Субкоту на Велицѣй вечерни.

Стїхиры на Господи воззвахъ: Гласъ а.

Изведи изъ темницы душу мою исповѣдатися имени твоему. Вечернїа наша молитвы, прїими святый Господи, и подаждь намъ оставленїе грѣховъ, яко единъ еси праведный въ мірѣ воскресенїе.

Мене ждутъ праведницы дондеже воздаси мнѣ. Сподыдите людїе сіонъ и окормите его, и дадите славу въ немъ воскресшемъ изъ мертвыхъ: яко той есть Богъ нашъ, избавлій насъ отъ беззаконій нашихъ.

Изглубины воззвахъ къ тебѣ Господи Господи услыши глась мой. Прїидите людїе воспоимъ, и поклонимся Христу, славяще его изъ мертвыхъ воскресенїе; яко той есть Богъ нашъ, отъ прелести врагїа, міръ избавлій.

Да будутъ уши твои, внемлюще глась моленїа моего. Веселитеся небеса, вострубите основанїа земли: возопійте горы

Insemnare de danie a lui Andrei Şaguna, în sârbeşte, către Biserica din Mehadia (16 Maiu 1938). Biserica din Pecinişca.

Apostol, Bucureşti 1784. (exemplar din Banat).
V. Bianu şi Hodoş, *Bibliografia*, II. p. 284 şi urm. (fără clişeu).

Medalia comemorativă pentru adunarea Bufanilor.

HUNGARIA.

SEGEDINER COM.

MAKOVAER C.

ARADER. COM.

INFERIOR.

ZARANDER COM

BACSER COM

SIRMIENSIS

SCLAVONIA

TRANSYLVANIA

VALACHIA

REGNUM

VIAE

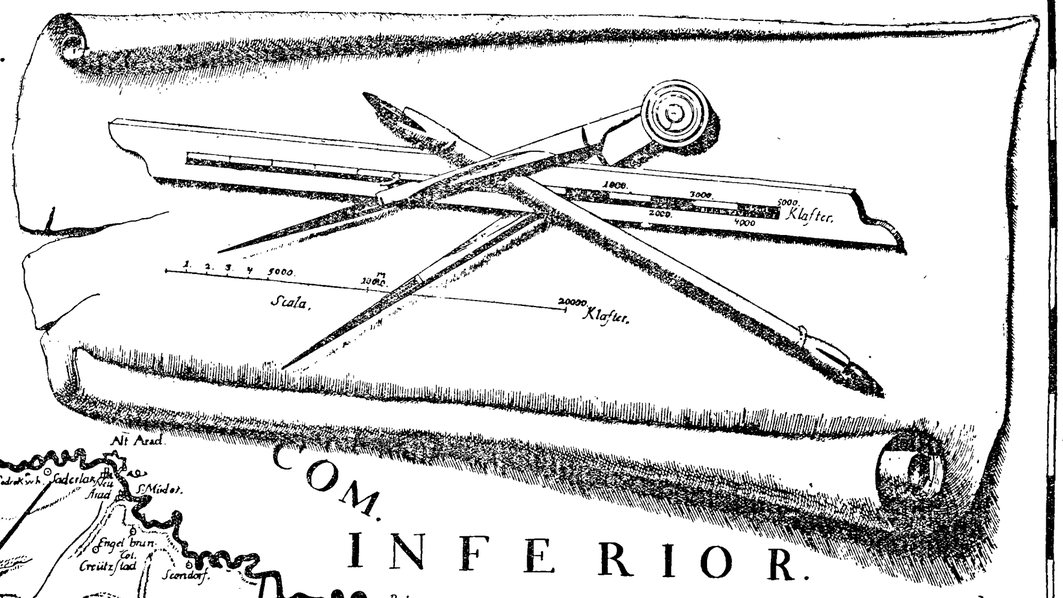

TABULA
BANNATUS TEMESIENSIS
a Geometris
SS MM.II. et R.A.
confecta:
quam in minorem formam
reduxit,
gradusque longitudinis et latitudinis
adjecit
FRANCISCUS GRISELANI
ANNO R.S. MDCCLXXVI.
Augustinus Cippr. Sculpsit.
Vindobonae.

PROVIDENTIA AUGUSTORUM